

KRAKOWSKA AKADEMIA
im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Wydział Psychologii i Nauk Humanistycznych

Kierunek: Pedagogika

Specjalność: Pedagogika inkluzywna

Zuzanna Jedynak

**WSPIERANIE ROZWOJU UCZNIÓW UZDOLNIONYCH
PLASTYCZNIE PRZEZ NAUCZYCIELI- NA PODSTAWIE
BADAŃ W SZKOLE PODSTAWOWEJ W NOWYM TARGU**

Praca magisterska
napisana pod kierunkiem
prof. zw. dra. hab. Józefa Kuźma

Kraków 2015 r.

Spis treści

Wstęp	5
Rozdział I Uczeń uzdolniony plastycznie	6
1. Definicje zdolności, uzdolnień, talentu	6
2. Typy uzdolnień. Teoria inteligencji wielorakich H. Gardnera	10
2.1 Inteligencja wizualno- przestrzenna. Charakterystyka dziecka uzdolnionego plastycznie.....	11
3. Diagnoza ucznia uzdolnionego plastycznie	14
4. Wspieranie rozwoju uczniów uzdolnionych plastycznie	17
5. Nauczyciel ucznia uzdolnionego plastycznie.....	23
Rozdział II Metodologia badań własnych	29
1. Przedmiot i cel badań.....	29
2. Problemy badawcze	29
3. Metody, techniki i narzędzia badawcze	29
4. Zmienne i wskaźniki.....	31
5. Charakterystyka terenu badań.....	32
6. Charakterystyka badanej populacji i organizacja przebiegu badań	32
Rozdział III Wspieranie uczniów uzdolnionych plastycznie- Analiza wyników badań własnych	33
1. Jak rozpoznawać uczniów uzdolnionych plastycznie?	33
2. Gdzie uczniowie szczególnie uzdolnieni plastycznie mogą szukać wsparcia? Jakie wsparcie otrzymują od nauczycieli w szkole?	41
3. Jakie są możliwości okazania pomocy w szkole uczniom uzdolnionym plastycznie?	42
4. Jaki stosunek do nauki mają uczniowie zdolni plastycznie?	43
5. Jakie kontakty z rówieśnikami mają dzieci uzdolnione plastycznie?	44
6. Jakie wsparcie otrzymują dzieci uzdolnione plastycznie od swoich rodziców?	45
7. Jakie wsparcie otrzymują dzieci zdolne plastycznie w placówkach pozaszkolnych?.....	46
8. Jakie znaczenie ma samomotywacja i samorozwój w przypadku dzieci uzdolnionych plastycznie?	47
Podsumowanie i wnioski pedagogiczne	49
Praca z uczniem uzdolnionym plastycznie w Szkole Podstawowej nr 5 w Nowym Targu	50
Bibliografia	55
Spis rycin, tabel i fotografii	58
Aneksy	59

Wstęp

Zagadnienie uczniów zdolnych, w tym uczniów uzdolnionych plastycznie w coraz większym stopniu jest ważna dla polskiej szkoły. Proces rozwoju tych ponadprzeciętnych umiejętności jest zależny zarówno od rodziny, jak i nauczycieli oraz samego ucznia. Przedmiotem niniejszych badań są uczniowie szkoły podstawowej w klasach IV-VI uzdolnieni plastycznie.

Celem niniejszej pracy jest próba omówienia sytuacji szkolnej uczniów wybitnie uzdolnionych plastycznie. Szczególnie zauważona została kwestia pomocy przez nauczycieli w szkole, w tym diagnozowanie oraz ich wspieranie. Jednocześnie poruszono zagadnienie stosunku danych uczniów do nauki i ich kontakty z rówieśnikami w szkole i poza nią. Również zwrócono uwagę na pomoc ze strony rodziny i ich pozytywny stosunek do uzdolnień dziecka. Wyraźnie istotna w życiu tych młodych ludzi jest samomotywacja i samorozwój, który staje się podstawą do stymulowania uzdolnień specjalnych. To w nich odnajdują wsparcie do ciągłej pracy i oparcie w trudnych sytuacjach.

Praca dyplomowa została podzielona na cztery rozdziały. Rozdział 1 obejmuje pogłębioną analizę literatury, obejmującą tematykę ucznia uzdolnionego plastycznie. Mowa tu o podstawowych definicjach zdolności, Teorii wielorakich inteligencji H. Gardnera, ze szczególnym uwzględnieniem inteligencji wizualno- przestrzennej i próbie charakterystyki ucznia uzdolnionego plastycznie oraz diagnozy, wspierania przez nauczycieli dziecka wybitnie uzdolnionego plastycznie.

Kolejny rozdział został poświęcony metodologii badań własnych, która zawiera omówienie celu i przedmiotu badań, wyszczegółowione problemy badawcze, zmienne i wskaźniki pomiaru, określone metody badawcze, w tym użyte techniki i narzędzia badawcze oraz przedstawienie organizacji badań i charakterystyka próby badawczej.

Rozdział III zawiera dogłębną analizę wyników, oparta na własnych badaniach przeprowadzonych w kwietniu i maju 2015 roku. Podsumowanie, wnioski i uogólnienia, które wynikają zarówno z części teoretycznej jak i empirycznej. Są zwięzłym podsumowaniem wiedzy zdobytej podczas pisania tejże pracy.

W zamierzeniu autorki praca ta jest zwróceniem uwagi na niedostateczne wsparcie uczniów uzdolnionych plastycznie przez rodziców i nauczycieli w szkole. Jest to jedynie mały „załączek” pokazujący szeroki zakres tego zagadnienia, który zapewne obejmuje znacznie większy obszar kraju jak i różne grupy wiekowe. Zgodnie z teorią wielorakich inteligencji H. Gardnera tematyka wspierania rozwoju uczniów może dotyczyć również innych uzdolnień, nie tylko plastycznych. Praca ta ma posłużyć jako kompendium wiedzy na temat inteligencji wizualno- przestrzennej, ze szczególnym uwzględnieniem uzdolnień plastycznych na poziomie szkoły podstawowej.

Rozdział I

Uczeń uzdolniony plastycznie

1. Definicje zdolności, uzdolnień, talentu

Terminologia związana z pojęciem ucznia zdolnego obejmująca np. zainteresowania, zdolności, uzdolnienia, twórczość czy talent nie jest tylko ściśle zarezerwowana dla pedagogiki czy psychologii. Często słyszymy i używamy ich na co dzień. Niestety terminy te są często używane zamiennie lub w złym kontekście. Aby uściślić i ujednoczyć dane nazewnictwo w niniejszej pracy należy powołać się na uznane autorytety nauk humanistycznych. Dla poprawnego zrozumienia tematu, definiowanie należy rozpocząć od najszerzej rozumianego pojęcia „zainteresowań”.

A. Gurycka definiuje zainteresowanie jako „względnie trwałą obserwowalną dążność do poznania otaczającego świata, przybierająca postać ukierunkowanej aktywności poznawczej o określonym nasileniu, przejawiająca się w selektywnym stosunku do otaczających zjawisk, to znaczy:

- w dostrzeganiu określonych cech przedmiotów i związków, zależności między nimi, a także wybranych problemów;
- w dążeniu do ich zbadania, poznania, rozwiązania;
- w przeżywaniu różnorodnych uczuć (pozytywnych i negatywnych) związanych z nabywaniem i posiadaniem wiedzy.”¹

Według *Słownika psychologicznego*, zainteresowania to upodobanie, zamięłowanie, ciekawość i sympatia do „czegoś”. Innymi słowy to: ukierunkowanie i dążenie do celu, motywacja, ale także skupienie, uwaga i troska.² Zatem zainteresowanie plastyką jest szczególnym zaangażowaniem w uprawianie sztuki. Oddawanie się jej z zamięłowaniem, bez przymusów zewnętrznych, spontanicznie, z pozytywnym nastawieniem i z dużą intensywnością. Ważne by opiekunowie dostarczali dziecku wielu źródeł zaciekawienia, równocześnie pozostawiając mu swobodę w doborze i samodzielnym odkrywaniu swoich zainteresowań.³ Proces ich kształtowania powinien rozpocząć się w środowisku rodzinnym, jednak należy nie zapominać o ważkości wpływu nauczyciela. Pedagog często „przypomina kogoś, kto przychodzi nad brzeg ogromnego oceanu i małym wiaderkiem dolewa do niego wody. Uczniowie zaś, pogrążeni w morzu faktów, już ledwie wysuwają nos nad wodę. Zamiast dolewać jeszcze trochę, trzeba nauczyć ich budować arkę albo chociaż rzucić koło ratunkowe”.⁴

Kolejne podstawowe pojęcie, które wymaga szczególnego sprecyzowania to zdolności. Są to różnice indywidualne, które sprawiają, że przy jednakowej motywacji i uprzednim przygotowaniu, poszczególni ludzie osiągają w porównywalnych warunkach zewnętrznych niejednakowe rezultaty w uczeniu i działaniu.⁵ Zgodnie z definicją Z. Pietrasińskiego zdolności to odmienności indywidualne, „które sprawiają, że przy danym zasobie wiedzy i praktyki oraz w takich samych warunkach zewnętrznych i przy równej motywacji, jedni ludzie sprawniej niż inni wykonują dane czynności, w tym także- uczą się rzeczy nowych”.⁶ „Termin zdolności łączy się zwykle z pojęciem zdolności ogólnych, odnoszących się do inteligencji, a także ze zdolnościami szkolnymi lub akademickimi. Z poznawczego punktu widzenia przez zdolność rozumie się „różnice indywidualne w funkcjonowaniu procesów poznawczych, angażujących takie funkcje jak: pamięć, uwagę, a także strategie rozumowania i przetwarzania informacji”.⁷ F. Mönks za powszechnie przyjętą definicję zdolności uznaje uzdolnienia, które są możliwościami jednostki do uzyskania wysokich/ wybitnych dokonań w jednej lub kilku dziedzinach.⁸ Termin zdolności jest również określany jako „możliwości wykonywania czegoś przez jednostkę; względnie trwała właściwość procesów intelektualnych; poziomu funkcjonowania jednostki pod względem np. szybkości działania, pojemności procesów poznawczych, zapamiętywania, jakości operacji umysłowych w porównaniu z innymi jednostkami; indywidualnych właściwości osobowości jednostki, które zapewniają zróżnicowane osiągnięcia w danej dziedzinie i których poziom zależy nie tylko od możliwości intelektualnych, lecz również od cech osobowości, jak np. pracowitość, odporność na stres.”⁹ Podobnie W. Okoń opisuje dany termin- jako potencjał uzyskiwania przewidywanych wyników przy wykonywaniu danych czynności w ustalonych warunkach zewnętrznych. Dodaje, iż zdolności mają charakter ogólny, tzn. że ich obecność jest konieczna przy wykonywaniu przez człowieka różnych czynności. Natomiast rozwój zdolności jest uzależniony: od pierwotnych cech układu nerwowego, kształcenia i wychowania(pozytywna motywacja, zainteresowania, postawy, aktywność własna).¹⁰ Jak pisał W. Stern „zdolności umożliwiają uzyskanie osiągnięć, jednakże same w sobie osiągnięciami tymi nie są”, zatem zdolności są „tylko” właściwościami psychicznymi. Pomiary wykonywane przez pedagogów i psychologów oraz

¹ A. Gurycka, *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, Warszawa 1989, s. 33.

² S. Reber, *Słownik psychologii*, Warszawa 2000, s. 869.

³ P. Albińska, *Rodzina jako środowisko kształtujące zainteresowania*, „Kwartalnik Edukacyjny”, nr 4, 2007, s. 28-37.

⁴ S. M. Kwiatkowski, *Edukacja ustawiczna: wymiar teoretyczny i praktyczny*, Warszawa 2008, s. 64.

⁵ Z. Pietrasiński, *Zdolności* [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, Warszawa 1977, s. 736.

⁶ Z. Pietrasiński, *Myślenie twórcze*, Warszawa 1969, s. 79.

⁷ W. Limont, *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*, Gdańsk 2010, s. 17.

⁸ F.J. Mönks, *Zdolności a twórczość*, [w:] *Teoria i praktyka edukacji uczniów zdolnych*, red. W. Limont, Kraków 2004, s. 21.

⁹ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik Pedagogiczny*, Warszawa 2009, s. 201.

¹⁰ W. Okoń, *Nowy Słownik Pedagogiczny*, Warszawa 2007, s.485.

osiągnięcia w danym obszarze są zewnętrznymi wskaźnikami zdolności, które to przekazują informację, że zostały przekroczone niejake normy osiągane przez większość ludzi.¹¹

W literaturze najczęściej dzieli się zdolności różniące: „zdolności ogólne- intelektualne(inteligencja) i specjalne(zwane uzdolnieniami, odnoszące się do różnej aktywności człowieka).¹² Zdolności ogólne to między innymi: spostrzegawczość, sprawność myślenia, wyobraźnia, pamięć, uwaga i sprawność motoryczna.¹³ Natomiast zdolności specjalne obejmują wykonywanie różnych rodzajów czynności, np. artystycznych, sportowych, technicznych.¹⁴ W polskiej teorii edukacji obowiązuje klasyfikacja zdolności specjalnych wg. B. Hornowskiego, która rozróżnia następujące uzdolnienia:

- poznawcze,
- językowe,
- literackie,
- matematyczne,
- techniczne i wynalazcze,
- muzyczne,
- plastyczne,
- pedagogiczne.¹⁵

Zatem uzdolnienia w odróżnieniu od zdolności są odpowiednio ukierunkowane.¹⁶ Uzdolnienia to zdolności kierunkowe, czyli takie cechy jednostki, które pozwalają na uzyskiwanie ponadprzeciętnych osiągnięć w określonej dziedzinie działalności, np. plastyce. Zgodnie z definicją *Słownika pedagogicznego* C. Kupisiewicza uzdolnienie to „wrodzone lub nabyte predyspozycje jednostki do ponadprzeciętnego wykonywania określonych czynności bądź działalności w określonej dziedzinie, np. literackiej, naukowej, artystycznej, sportowej, technicznej”.¹⁷ Podobnie termin ten nazywa W. Okoń, który pisze o indywidualnym układzie zdolności warunkujących ponadprzeciętny poziom wykonywania jakiegoś rodzaju działalności, np. muzycznej, organizacyjnej.¹⁸ Uczeń uzdolniony może, ale nie musi być bardzo zdolny (w rozumieniu wysokich zdolności ogólnych). Natomiast bardzo zdolny uczeń może nie być uzdolniony (brak zdolności specjalnych). Zrozumienie tej zasady jest kluczowe w kompetentnym diagnozowaniu i stymulowaniu rozwoju ucznia.¹⁹ Z. Pietrasiński zwraca uwagę, że uzdolnienia to nie tylko niezwykle zdolności, ale jest to wynik połączenia tych wrodzonych predyspozycji z korzystnymi warunkami zewnętrznymi, stymulującymi rozwój danej jednostki.²⁰ Toteż uzdolnienia mogą się przekształcić w realne możliwości jednostki, dając wysoki poziom uczenia się lub działania w określonej dziedzinie. R. Popek definiuje uzdolnienia plastyczne jako „względnie stałe (podlegające rozwojowi i kształceniu) właściwości osobowości człowieka determinujące efektywne wykonanie czynności odtwarzania i tworzenia form plastycznych.”²¹ Dodaje, iż „Plastyka jest jedną z podstawowych form wypowiedzi i porozumiewania się za pomocą bezpośrednich (realistycznych) lub pośrednich symbolicznych, abstrakcyjnych środków wyrazu (...) Plastyka jest również formą wyrażania pragnień, nadziei, wątpliwości, radości, smutków oraz najbardziej fantastycznych marzeń.”²²

Z problematyką ucznia uzdolnionego plastycznie ściśle związane jest pojęcie uzdolnień twórczych. M. Partyka interpretuje zdolności twórcze, jako kategorie zdolności i uściśla je jako umiejętność znajdowania kilku różnych i niekonwencjonalnych rozwiązań zadań i problemów.²³ Uzdolnienia twórcze są identyfikowane z wyobraźnią i myśleniem. To właśnie wyobraźnia projektuje pomysły, a intelekt poddaje je krytycznej ocenie. Dodatkowo w dużym stopniu cechy charakteru orzekają o jakości motywacji do działania. Właśnie te elementy „wyłaniają się” z następującej definicji S. Popek „uzdolnienia twórcze są to indywidualne właściwości osobowości człowieka, zapewniające skutecznemu działaniu nowość, oryginalność, generatywność”.²⁴ Autor uważa, że inteligencja jest w pewnych granicach czynnikiem niezależnym od uzdolnień twórczych. Wobec tego na przykład uzdolnienie specjalne do plastyki może współistnieć ze średnim poziomem inteligencji oraz z niskim, średnim lub wysokim poziomem uzdolnień twórczych albo z wysokim poziomem inteligencji i niskim, średnim bądź wysokim poziomem uzdolnień twórczych.²⁵ W związku z tym można rozgraniczyć uzdolnienia twórcze od odtwórczych, np. w obrębie plastyki - uzdolnienie do powielania dzieł jest odmiennym uzdolnieniem niż uzdolnienie do kreowania dzieł oryginalnych. Dodatkowo należy zwrócić uwagę, że twórczość można rozumieć w dwojaki sposób. Z jednej strony jako cechy niezależne wybitnych osiągnięć, z drugiej zaś jako komponent geniuszu. Zatem twórczość jako samodzielna zdolność jest cechą (myślenie, postawy, osobowość), toteż każdy może być twórczy, począwszy od małych dzieci. Natomiast jeśli przyjmiemy, że zdolności

¹¹ T. Giza, Podstawy pracy z uczniem zdolnym, Kielce 2011, s. 26.

¹² Tamże, s. 24.

¹³ W. Okoń, Nowy Słownik ... op.cit., s.485.

¹⁴ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, Słownik Pedagogiczny, Warszawa 2009, s. 201.

¹⁵ B. Hornowski, Rozwój inteligencji i uzdolnień specjalnych, Warszawa 1986, s. 118.

¹⁶ W. Okoń, Nowy Słownik ... op.cit., s.485.

¹⁷ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, Słownik ... op.cit., s. 188.

¹⁸ W. Okoń, Nowy Słownik ... op.cit., s.449.

¹⁹ R. E. Bernacka, Identyfikacja i wspieranie rozwoju ucznia zdolnego i uzdolnionego w szkole, Streszczenie wystąpienia, <<http://pppwlodawa.pl.doc>>, data dostępu 23.01.2013 r.

²⁰ Z. Pietrasiński, Myślenie twórcze ... op.cit., s. 117.

²¹ S. Popek, Uzdolnienia plastyczne młodzieży, Analiza psychologiczna, Lublin 1988, s. 30.

²² S. Popek, Analiza psychologiczna twórczości plastycznej dzieci i młodzieży, Warszawa 1978, s. 150.

²³ M. Partyka, Dzieci zdolne. Warszawa 2000, s. 4-5

²⁴ S. Popek, Zdolności i uzdolnienia twórcze- podstawy teoretyczne [w]: Aktywność twórcza dzieci i młodzieży, red. S. Popek, Warszawa 1988, s.27.

²⁵ Tamże, s. 28.

twórcze są koniecznym komponentem talentu, to twórczy mogą być tylko „wybrani”.²⁶ Zdolności twórcze łączy się często z myśleniem dywergencyjnym, tzn. z płynnością, giętkością i indywidualnością myślenia. J. P. Guilford pisał, iż myślenie twórcze cechuje badanie różnorodnych sposobów rozwiązań tego samego problemu, rozwiązań nieszablonowych z punktu widzenia logiki samego zagadnienia oraz istniejących norm społecznych.²⁷

Krótkie podsumowanie zdolności, można przedstawić przy pomocy trójpodziału S. Popka przedstawionego na poniższym diagramie (Rycina 1). Rozróżnia on wyżej wymienione rodzaje zdolności: kierunkowe, ogólne i twórcze. Kierunkowe- związane są z pewną sferą aktywności, np. zdolności: plastyczne, muzyczne, taneczne. Ogólne- pomagają uczyć się w obrębie wiedzy teoretycznej. Przedstawiciele tej grupy zdolności wykazują między innymi lepszą pamięć oraz wcześniej niż rówieśnicy zdobywają różnorakie umiejętności. Natomiast zdolności twórcze przejawiają się w umiejętności kreacji rzeczy nowych.

Rycina 1 Rodzaje zdolności wg. S. Popka

Dodatkowo należy wspomnieć i wyjaśnić pojęcie talentu, które to bezpośrednio odnosi się do tematu pracy, a również często zostaje źle rozumiane i interpretowane. Zgodnie z definicją *Słownika pedagogicznego*, talent to „nadzwyczajne predyspozycje do działań oryginalnych i wyjątkowych”.²⁸ Inaczej mówiąc są to wyjątkowe, wyróżniające się i bardzo rzadko występujące zdolności. Talentem można nazwać charakterystyczną całość cech indywidualnych, ujawniających się najczęściej już w okresie wczesnego dzieciństwa u niewielkiej grupy osób, prowadzący do swoistego mistrzostwa w danej dziedzinie. Talent „sugeruje bardzo wysoki poziom określonej zdolności specjalnej lub wiązki uzdolnień, które przejawiają się w ponadprzeciętnej łatwości nabywania wiedzy lub sprawności w danej dziedzinie”.²⁹ Wobec tego są to zdolności twórcze, które ukazują się w znakomitych osiągnięciach w określonym obszarze, np. plastyce. Nie można dziecku, które perfekcyjnie odtwarza (maluje) obrazy powiedzieć, że ma talent, ponieważ jest ono uzdolnione odtwórczo. Jeśli jednak samo stworzyłoby dzieło i znakomicie je wykonało, to wtedy można powiedzieć, że ma ono talent. Zatem w gruncie rzeczy, pojęcie *talent* odnosi się do ludzi, którzy posiadają pewny dorobek twórczy. Zagadnienie talentu w ciekawy sposób przedstawia J. Piirto, który posłużył się schematem zwanym *Piramida rozwoju talentu* (Rycina 2). Ukazuje ona, iż zdolności występują u wszystkich osób i każdy posiada pewne predyspozycje, czyli „zdeteminowane wyposażenie genetyczne, określające układ nerwowy, osobowość czy temperament.” Na wierzchołku piramidy jest talent, który rozumiany jest tu jako specjalne powołanie, inaczej mówiąc, wewnętrzna motywacja skłaniająca do samorozwoju, samodoskonalenia, aktywności i mobilizacji.³⁰ Cechy osobowości to podstawa umożliwiająca rozwój danego talentu, jest to np. wyobraźnia, myślenie twórcze, pasja, uporczywość. Kolejny komponent to *zdolności intelektualne* potrzebne do funkcjonowania w danej dyscyplinie. Natomiast *zdolności w dziedzinach* to nic innego jak wcześniej omawiane uzdolnienia kierunkowe, np. plastyczne. Wokół piramidy widnieją stymulatory bądź przeszkody, które to wpływają właśnie na rozkwit talentu, są to: dom, szkoła, różnice płci, wspólnota i kultura oraz przypadek. Wobec tego za sukcesem w rozwoju talentu stoją nie tylko potencjalnie posiadane zdolności,

²⁶ T. Giza, Podstawy pracy ... op.cit., s. 27.

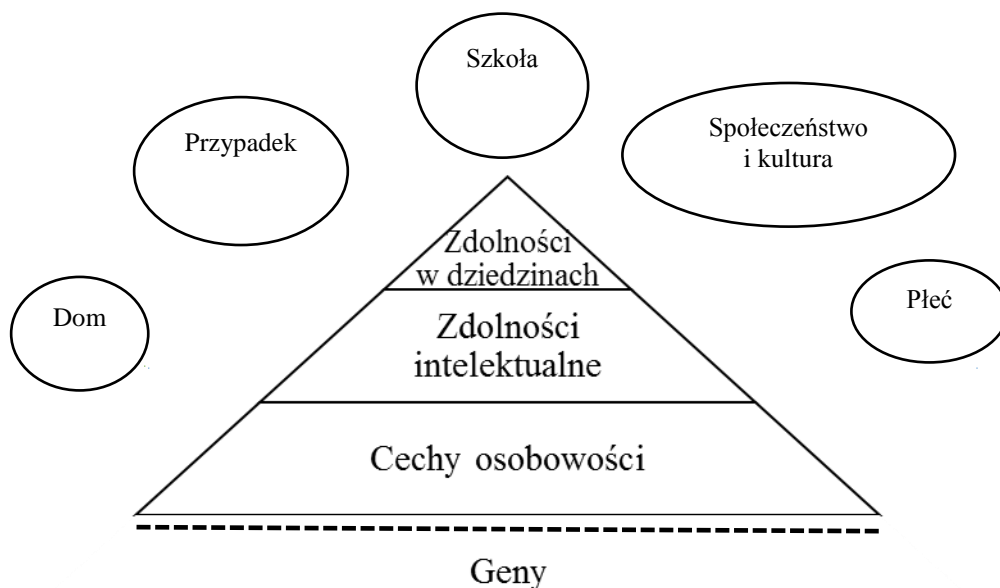
²⁷ Cyt. za I. Borzym, Uczniowie zdolni. Psychologiczne i społeczne determinanty osiągnięć szkolnych. Warszawa 1979, s. 13.

²⁸ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, Słownik ... op.cit., s. 188.

²⁹ I. Czaja-Chudyba, Odkrywanie zdolności dziecka, Kraków 2005, s. 20.

³⁰ J. Piirto, Talented children [w:] Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować, W. Limont, Gdańsk 2005, s. 30

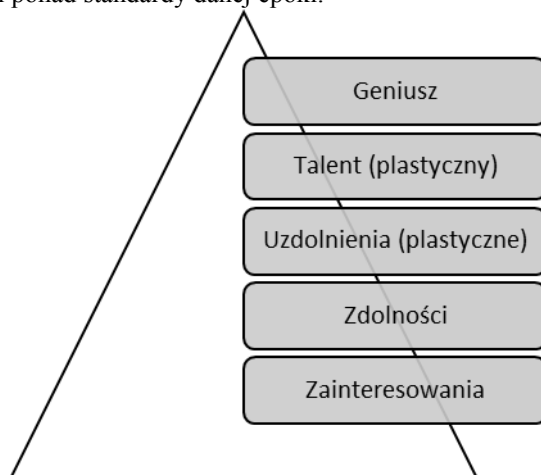
ale raczej właściwości osobowościowych, specyficzny układu sił i przede wszystkim czynniki środowiska oraz przypadek.³¹

Rycina 2 Piramida rozwoju talentu wg. J. Piirto

Zatem **talent** to wybitne uzdolnienia, którym towarzyszą zdolności twórcze. Natomiast **geniusz** to człowiek przerastający ludzi utalentowanych. Zdaniem T. Giza „*Genialność przypisujemy tylko tym nadzwyczaj utalentowanym ludziom, którzy zapoczątkowali lub stworzyli w swej dziedzinie nową epokę, przekroczyli ramy twórczości wtórnej, doskonalącej jedynie konwenanse, prądy.*”³² Pojęcie **geniuszu** jest zarezerwowane dla osób, których wytwór okazał się przełomowy dla dalszego rozkwitu i polepszenia cywilizacji, np. w nauce, technice, kulturze, życiu społecznym, itd. Geniuszem np. w astronomii okazał się M. Kopernik, w plastyce odniósł sukces Michał Anioł, Leonardo da Vinci, P. Picasso i inni. Współcześnie prace i wynalazki tego typu ludzi premiuje się nagrodą Nobla.

Dla podsumowania podstawowych definicji związanych z uczniem zdolnym i usystematyzowania przedstawionej wiedzy została stworzona *Piramida hierarchii pojęć* (Rycina 3). Wskazuje ona jak długa i trudna droga czeka dziecko uzdolnione plastycznie, do uzyskania miana utalentowanego czy nawet geniusza. Najbardziej fundamentalnym pojęciem są **zainteresowania**. Kolejne zasadnicze znaczenie odgrywają **zdolności**. W najszerszym znaczeniu rozróżniamy zdolności: ogólne, specjalne i twórcze. Zatem najpierw należy zidentyfikować dziecko jako zdolne, następnie zdiagnozować rodzaj posiadanych zdolności. Powyżej znajdują się **uzdolnienia plastyczne**, które to zawężają definicję, tylko do zdolności kierunkowych. Jak już wcześniej zostało wspomniane, nie każde dziecko zdolne, musi być równocześnie uzdolnione. Na wyższym stopniu ustawiono **talent plastyczny**. Oznacza to, że nie każda osoba uzdolniona plastycznie może mieć talent (wiąże się on z obowiązkowym komponentem- twórczością), ale każda osoba z talentem musi być uzdolniona specjalnie. Toteż pojęcie talent należało umiejscowić hierarchicznie wyżej niż uzdolnienie. Na wierzchołku piramidy znajduje się **geniusz**, który to wymaga wyjątkowych predyspozycji do tworzenia dzieł sztuki ponad standardy danej epoki.

Rycina 3 Piramida hierarchii pojęć wg. autora niniejszej pracy

³¹ Tamże, s. 18

³² T. Giza, Podstawy pracy... op.cit., s. 27

2. Typy uzdolnień. Teoria inteligencji wielorakich H. Gardnera

W tym podrozdziale zostanie pokrótce scharakteryzowana Teoria inteligencji wielorakich wg. H. Gardnera, a co za tym idzie zostaną przedstawione powszechnie używane typy uzdolnień. Zrozumienie i wykorzystywanie w pracy pedagogicznej tej koncepcji, bezsprzecznie może zaowocować znakomitymi efektami pracy nauczyciela, ale przede wszystkim sukcesami dzieci. Jak pisze H. Gardner „Teoria inteligencji wielorakich nie powinna być wykorzystywana do dyktowania jednostce drogi nauki czy kariery zawodowej, ale tworzy ona rozsądną podstawę do sugerowania jej takiej drogi i wyboru przedmiotów nadobowiązkowych.”³³ Proponowana przez H. Gardnera teoria ma ogromne znaczenie dla współczesnej praktyki edukacyjnej, zatem wiąże się ze wspieraniem uczniów w rozwoju ich zdolności. Gardnerowska Teoria wielorakich inteligencji otwiera nowe perspektywy dla kreatywnych dydaktyków i ich wychowanków. Sam H. Gardner twierdzi: „Mam nadzieję, że pedagodzy i twórcy tych środków (oceniań) dorosną do tego, by sprostać wyzwaniu, jakim jest tworzenie środowisk, w których można by oceniać inteligencję w tak naturalny i sprawiedliwy sposób, jak to tylko możliwe.”³⁴ W momencie, gdy pedagogika wie już wiele na temat stylów nauczania, uczenia się i indywidualnych układach inteligencji, byłoby niedopuszczalne, gdyby nadal edukatorzy upierali się, że wszyscy uczniowie muszą uczyć się tego samego, w ten sam sposób.³⁵

Osoby sprawdzające inteligencję poprzez testy IQ, zauważały jedynie stałą jej cechę, tzn. czy dany uczeń jest „mądry” albo „normalny”, albo „wybrakowany”. Według definicji H. Gardnera „Inteligencja jest zdolnością rozwiązywania problemów albo kształtowania wytworów ludzkiej pracy, która ceniona jest w jednym lub kilku kręgach kulturowych lub społecznych.”³⁶ Co podkreśla, że jest to nie tylko umiejętność rozwiązywania zagadnień, znajdowania odpowiedzi na dane pytania i szybkiego uczenia się nowego materiału, ale również tworzenie produktów, np. teorii naukowych, kompozycji muzycznych czy kampanii politycznych. H. Gardner „pokazuje, że inteligencja jest wielopłaszczyznowa i dynamiczna – wykraczająca poza zdolności lingwistyczno – logiczne, które tradycyjnie testujemy i oceniamy w szkołach.”³⁷ Koncepcja ta wnosi, iż inteligencja nie jest jedyną cechą, która przedstawia potencjał człowieka w zakresie aktywności intelektualnej lecz istnieje kilka odmian inteligencji w zależności od tego, jaki rodzaj działalności się preferuje. Powołując się na autorów: A. Firkowska – Mankiewicz i G. Szumski, przedstawiciele pedagogiki specjalnej, piszą, iż dziecko może być wybitne w jednej lub kilku dziedzinach. Stwierdzają również, że gdy nauczyciel pozna daną teorię i odrzuci tradycyjne podejście do wybitnych zdolności, to uczeń może uniknąć wykluczenia ze względu na brak stereotypowej inteligencji. Wtedy dzieci mogą otrzymać pełne usługi edukacyjne, niezbędne do rozwoju ich specyficznych zdolności i talentów.³⁸ „Szkoły powinny być tak zorganizowane i tak pracować, by zapewnić najbardziej utalentowanym dotarcie na sam szczyt oraz jak najlepsze opanowanie wiedzy podstawowej jak największej liczbie pozostałych uczniów.”³⁹

Początkowo H. Gardner zaproponował siedem rodzajów inteligencji, ale obecnie mówi się o ośmiu typach. Ze względu na praktykę szkolną warto zwrócić uwagę na dodatkowo opisywaną- inteligencję przyrodniczą. Te pogrupowane zdolności i umiejętności przedstawia się często przy pomocy danego schematu (Rycina 4).

Rycina 4 Ośmiem inteligencji

M. Taraszkiewicz, C. Rose, Inteligencje wielorakie w klasie, „Awangarda w edukacji”, nr 6, wrzesień 2009, s. 18

³³ H. Gardner, Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce., Poznań 2002, s.109.

³⁴ Tamże, s. 349

³⁵ Tamże, s. 111

³⁶ Tamże, s. 24

³⁷ M. Taraszkiewicz, C. Rose, Inteligencje wielorakie w klasie, „Awangarda w edukacji”, nr 6, wrzesień 2009, s. 18.

³⁸ A. Firkowska – Mankiewicz, G. Szumski, Pedagogika specjalna. Podręcznik akademicki. T.1.2., Warszawa 2011, s.281.

³⁹ H. Gardner, Inteligencje wielorakie ... op.cit., s.105.

2.1 Inteligencja wizualno- przestrzenna. Charakterystyka dziecka uzdolnionego plastycznie.

W związku z tematem niniejszej pracy, jest to ten typ inteligencji, który interesuje autora najbardziej. Inteligencja ta wiąże się z trafnym postrzeganiem świata wzrokowo- przestrzennego i rozważaniem swoich naturalnych percepcji. „*Jest to zdolność tworzenia umysłowych modeli świata przestrzennego oraz umiejętności działania w oparciu o te modele.*”⁴⁰ Wrodzona skłonność do myślenia obrazowego, świetna orientacja w terenie, w połączeniu ze zdolnościami konstrukcyjnymi, to tylko niektóre aspekty tejże inteligencji. W literaturze można ją spotkać również jako „obrazkową”. Świadczy to, że dana osoba myśli i zdobywa wiedzę używając wyobraźni, kształtów i obrazów. Ucząc się korzysta zarówno z wyobrażeń świata zewnętrznego jak i własnej fantazji. Cechuje ją wrażliwość na otaczające przedmioty, kolory i wzory. Stąd też sztuki wizualne wykorzystują tę inteligencję w operowaniu przestrzenią.⁴¹ Osoby z dobrze rozwiniętą inteligencją wizualno – przestrzenną posiadają naturalną łatwość do odtwarzania w pamięci obrazów oraz obiektów, a co za tym idzie powiązanych z nimi skojarzeń emocjonalnych. Dzięki temu charakteryzują się kreatywnością, której innym często brakuje.

Dzieci, u których dominują te predyspozycje, zapamiętują układ przedmiotów w konkretnej sytuacji poznawczej, bez trudu odczytują wykresy, diagramy, symbole, tabele, graficzne odwzorowania różnych procesów i zależności oraz mapy pamięci. W związku z tym lubią, kiedy teksty urozmaicone są ilustracjami, a zajęcia wzbogacone o wizualne pomoce dydaktyczne, np. filmy lub prezentacje multimedialne. To właśnie na nich dostrzega szczegóły i niewidoczne dla innych niuanse. Korzystne dla tego typu ucznia jest również umieszczenie w klasie tablic na linii wzroku. Powinny być one kolorowe, jaskrawe, o różnych kształtach i wzorach. Dobrze jest również, gdy nauczyciel zmienia od czasu do czasu zajmowane miejsce w klasie przez to dziecko. Dzięki temu wywołuje się u niego możliwość postrzegania różnych bodźców z niejednorodnej perspektywy.⁴² Chętnie samodzielnie wykonuje zadania z diagramami, labiryntami i mapkami. Zaś zeszyty jego często ozdobione są różnymi szlaczkami czy oznaczane kolorowymi flamastrami. Już od najmłodszych lat dzieci z rozwiniętą inteligencją przestrzenną lubią czynności, które zmuszają do wizualizacji, np. układanie klocków, układanek lub stworzenie mapy drogi, którą szło dopiero pierwszy raz w życiu.⁴³ „*Są zainteresowane sposobem działania różnorodnych przedmiotów, potrafią rozkładać je na części, a następnie złożyć z powrotem.*”⁴⁴

To co interesuje autora najbardziej to fakt, że dzieci te cechuje wysoko rozwinięta wyobraźnia, co w głównej mierze odpowiada za tworzenie ciekawych prac plastycznych. Zatem jest to ten typ inteligencji, który w większości odpowiada za *uzdolnienia plastyczne*. Dzieci uzdolnione plastycznie charakteryzują się wysoką klasą spostrzeżeń wzrokowych, które przekształcają się w intencjonalną obserwację otaczających rzeczy i zjawisk. Widzą dużo więcej i wnikliwiej niż ich rówieśnicy. Wyróżniają się też szczególną wyobraźnią i twórczym sposobem myślenia. Dodatkowo wykazują postawę ciągłych poszukiwań, głębię zainteresowań, potrzeby kulturowe i plany twórcze.⁴⁵

W. Limont pisze, że „*osoby uzdolnione plastycznie charakteryzują się w odbiorze, przechowywaniu i przetwarzaniu określonego rodzaju materiału wizualnego.*”⁴⁶ Prace tych uczniów wyróżniają się różnorodną tematyką, subtelnością koloru, ciekawą kompozycją i wieloma szczegółami. Lubią nie tylko malować, ale i rysować, modelować, rzeźbić czy konstruować. W swoich pracach używają różnych materiałów, co pomaga im wytworzyć ciekawe projekty. Dzieci te wykazują dużą kreatywność, która jak pokazują badania i praktyka nauczania, manifestuje się w mowie, w tym przypadku przyjmuje różne formy niewerbalne np. poprzez rysunek czy rzeźbę.⁴⁷ Dzieci uzdolnione plastycznie wcześniej przejawiają zainteresowanie do przedmiotów bogatych w formę i barwę. Jest to uzasadnione tym, że „*Aktywność plastyczna – rysowanie, malowanie, modelowanie i lepienie – pojawia się w życiu dziecka wcześniej niż mówienie czy pisanie.*”⁴⁸ Uparcie dochodzą do celu, nie czują nudy i zniechęcenia, cechuje ich genialne i oryginalne podejście do pracy twórczej. Bywa, że ta odmienność prowadzi do nieporozumień, izolacji, a nawet wyobcowania. Nie przepadają za wykonywaniem pracy artystycznej na „zadany temat”, co może skutkować błędnie postawioną diagnozą uzdolnień.⁴⁹

J. Faliszewska stworzyła przykładowy profil dziecka, które charakteryzuje się przewagą inteligencji wizualno- przestrzennej: „*Agatka często się zamyśla w czasie zajęć. Słuchając innych, często rysuje na marginesach esy-floresy. Wyraźnie ożywia się, gdy w książkach obok tekstów pojawiają się obrazki, diagramy, mapki, labirynty. Lubi, kiedy na zajęciach prezentowane są filmy lub pokazy multimedialne. Dostrzega na nich szczegóły, które umykają innym.*”

⁴⁰ H. Gardner, Inteligencje wielorakie ... op.cit., s. 26.

⁴¹ Tamże, s. 45

⁴² B. Wolny, Nowoczesne koncepcje wspierania uzdolnień i zdolności uczniów, <www.ore.edu.pl>. data dostępu 3.09.2014 r.

⁴³ K. Ślusarczyk, Typy inteligencji ... op.cit., data dostępu: 19.09.2014r.

⁴⁴ M. Zatorska, A. Kopik, Wielointeligentne odkrywanie świata, Warszawa 2012, s. 20.

⁴⁵ K. Węc, Diagnoza uzdolnień plastycznych ucznia w młodszym wieku szkolnym na przykładzie słowackiego modelu nauczania, [w:] NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie, red. J. Aksman, Kraków 2013, s. 32.

⁴⁶ W. Limont, Uzdolnienia plastyczne a inteligencja, zdolności twórcze i style poznawcze, „Przegląd Psychologiczny” 1998, nr 1/2, s. 73–88.

⁴⁷ T. Giza, Szkoła środowiskiem wspierającym zdolności – diagnoza i identyfikacja zdolności, <http://www.ore.edu.pl>, data dostępu 16.09.2014 r.

⁴⁸ T. Giza, Diagnoza uzdolnień plastycznych dzieci w młodszym wieku szkolnym na Ukrainie, [w:] NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie, red. J. Aksman, Kraków 2013, s. 188.

⁴⁹ K. Węc, Diagnoza uzdolnień plastycznych ... op.cit., Kraków 2013, s. 33.

*Wykonane przez nią prace plastyczne wyróżniają się ciekawą tematyką, dobrym wyczuciem koloru, proporcji i dużą liczbą szczegółów. Lubi fotografować, lepić z plasteliny, projektować i wykonywać prace techniczne z różnych materiałów. Zawsze pierwsza zauważa zmianę w wystroju sali szkolnej. W jej zeszytach jest pełno kolorowych podkreśleń.*⁵⁰

M. Fijałkowski w swoim artykule dokonał ciekawego studium przypadku dziecka uzdolnionego plastycznie. Dzięki wykorzystanej metodzie biograficznej, w rzetelny sposób można przyjrzeć się sylwetce „małego artysty”. Przytoczona historia pokazuje sposób myślenia ucznia, motywy i okoliczności, które pomogły mu stać się artystą i pedagogiem. Są to dzieje chłopca, który był uczniem zdolnym, a teraz naucza dzieci zdolne. Już od najmłodszych lat interesował się plastyką, oczywiście lubił rysować, malować i rzeźbić. Tworzył także różnorodne wycinanki, dekoracje i kompozycje z gazet. Rodzice podziwiali i wspierali jego zainteresowania, jednak ze względów finansowych chłopiec nie mógł uczestniczyć w żadnych zajęciach artystycznych. Wówczas nikt nie przypuszczał, że sztuka stanie się dla niego całym życiem. W szkole najbardziej przepadał za zajęciami z plastyki i prac ręcznych. Nauczyciele wyróżniali jego talent na tle rówieśników. Tworzył oprawę graficzną do szkolnej gazetki i wygrywał liczne konkursy plastyczne. Niestety to nie nauczyciele, a brat wspierał go w decyzji podjęcia dalszej nauki w liceum plastycznym. Profesjonalni i doświadczeni nauczyciele przedmiotów artystycznych pomagali, radzili i udzielali merytorycznych uwag. Nawet w tej szkole średniej wykazywał wybitne zdolności. Nie miał również problemów w kontaktach z rówieśnikami, podziwiali go i byli koleżeńscy. Kolejno podjął studia plastyczne, by następnie rozpocząć pracę w charakterze nauczyciela w ukończonym liceum. To właśnie chęć przekazania wiedzy, pasja i uzdolnienia wpłynęły na jego karierę artystyczną, ale i zawodową. Obecnie jest to profesjonalny, dojrzały artysta- rzeźbiarz.⁵¹ Jak pokazuje przedstawiony przypadek rozwój uzdolnień plastycznych u dziecka wyznacza: inteligencja, wartości i postawy nabyte w dzieciństwie, wrodzone umiejętności, zatem są to czynniki środowiskowe i samorealizacja ucznia.

S. Popek stworzył typologię uzdolnień plastycznych:

- typ wzrokowy – odtwórczy, mało refleksyjny, nastawiony na notowanie istniejącego świata;
- typ behawioralny – twórczy, działaniowy, u którego zabiegi technologiczne wyprzedzają rodzenie się zamysłu twórczego oraz jasno określonego charakteru emocjonalnego przyszłego utworu;
- typ intuicyjno– wyobrazeniowy – twórczy charakteryzujący się budowaniem fantastycznych iluzji;
- typ intelektualno– refleksyjny – twórczy, dla którego wizja artystyczna jest aktem chłodnej analizy, syntezy i generalizacji zjawisk, a ostateczne dzieło plastyczne znane od strony artystycznej bardzo dokładnie i dużo wcześniej;
- typ uczuciowy – twórczy, kierujący się aktualnym nastrojem, nastawieniem, wymagający stworzenia klimatu przeżyć estetycznych i moralnych wzruszeń, będący tłem dla wyładowania ekspresyjnego stosunku do rzeczy i zjawisk rzeczywistych bądź urojonych;
- typ relatywny – twórczy, będący mieszaniną cech poszczególnych typów.⁵²

Inteligencja wizualno- przestrzenna ukazuje się w kolejnych fazach rozwoju uzdolnień plastycznych. S. Popek w swojej teorii wyróżnia następujące etapy:

- stadium bażgrot- do 3 r.ż. : przypadkowe, chaotyczne kreski, ćwiczenia manualne,
- okres schematyczny- 3- 4 r.ż. : świadomość formalna, różnorodne linie, głowonogi/ głowotułowia, szersze treści wypowiedzi plastycznej,
- schematy wzbogacone- 7- 10 r.ż. : cechy charakterystyczne dla typu wypowiedzi plastycznej,
- fizjoplastyka- 11- 12 r.ż. : zatracenie spontanicznego charakteru na rzecz realizmu lub naśladownictwa ustalonych manier i trendów,
 - realizm wrażeniowy- 11- 13 lat,
 - realizm wizualny- 14- 16 lat,
 - realizm intelektualny- 17- 18 lat → sztuka dorosłego człowieka.⁵³

Malarstwo dzieci ma swoisty i specyficzny charakter, jest naiwne, ale i piękne, bardzo odróżnia się od malarstwa dorosłych. „Działalność plastyczna stanowi jednak zawsze pewną zamkniętą całość, której nie wolno nam poprawiać, zmieniać, czy uzupełniać.”⁵⁴ Te nieraz banalne artystyczne wypowiedzi mają swoje struktury, specyfikę, urok i ekspresję, bardzo często zaskakują oryginalnością i sugestywnością, a także szlachetnością konwenansów. Każde uzdolnione plastycznie dziecko, w trakcie tworzenia znajduje ujście swych fantazji, pragnień i lęków. Twórczość pozwala mu na wyrażanie siebie, pokazanie emocji. „Sztuka rozładowuje wewnętrzne stany napięcia psychicznego, pomaga radzić sobie z własnymi uczuciami – i w tej sytuacji każdy proces twórczy nabiera szczególnego znaczenia w jego rozwoju.”⁵⁵

Szczególnie ważny jest kontakt ze sztuką, samo obcowanie z nią znacznie ubogaca osobowość dziecka.

A. Dettloff dodaje, iż „z grona dzieci, które od najwcześniejszych lat obcują ze sztuką, wywodzą się prawdziwi znawcy i wielbicieli sztuki, bywalcy muzeów, galerii, kolekcjonerzy dzieł sztuki. Poza tym dzieci uwrażliwione na sztukę

⁵⁰ J. Faliszewska, Teoria inteligencji wielorakich, „Przegląd Oświatowy”, 2007, nr 7, s. 17-18.

⁵¹ M. Fijałkowski, Byłem uczniem zdolnym- nauczam zdolnych, [w:] Być zdolnym- wspierać zdolnych, red. T. Giza, M. Pękowska, Kielce 2012, s. 25 -31.

⁵² S. Popek, Analiza psychologiczna twórczości plastycznej dzieci i młodzieży, Warszawa 1985, s. 116–117.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ W. Lam, Malarstwo dzieci. W świetle współczesnych poglądów, Warszawa 1967, s. 7.

⁵⁵ A. Dettloff, Metody diagnozy pedagogicznej dzieci uzdolnionych plastycznie w Słowenii, [w:] NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie, red. J. Aksman, Kraków 2013, s. 116 .

*i tworzące własnoręcznie wyrastają zazwyczaj na ludzi charakteryzujących się postawą twórczą w różnych dziedzinach życia zarówno zawodowego, jak i osobistego.*⁵⁶

Z całą pewnością można przyznać jak ważną rolę w rozwoju dziecka pełni sztuka. Twórczość plastyczna dziecka to nie tylko zabawa, a „rozkwit” jego predyspozycji, innowacyjności i zdolności manualnych. T. Giza potwierdza, iż „Ćwiczenia plastyczne wpływają na wzrost umiejętności dzieci; ich rysunki wyróżniają się, ale nie jest to wskaźnik talentu, lecz sprawności technicznej.”⁵⁷

U. Szuściak wskazała zaś na pewne aspekty analizy twórczości plastycznej dziecka:

- reakcja na bodźce i interioryzacja doświadczeń oraz wiedzy dziecka,
- rozwój wyższych funkcji psychicznych, odnoszących się do działań artystycznych,
- specyficzna forma zachowań manualnych,
- jedna z wielu form ekspresji przeżyć dziecka,
- niewerbalny wskaźnik twórczego rozwoju dziecka.⁵⁸

Dzieło stworzone przez ucznia uzdolnionego plastycznie posiada cechy indywidualne, jest dowodem doświadczeń i jego umiejętności. Zatem może stać się bodźcem do realizacji różnych zadań, np. w trakcie przyswajania innych dziedzin wiedzy niż plastyka. Uzyskane osiągnięcia w trakcie procesu twórczego wpływają na kompetencje twórczego rozwiązywania problemów, przedstawiania i argumentowania swojego zdania oraz skutecznego współdziałania w grupie.⁵⁹ Dzięki czemu inteligencja wizualno- przestrzenna daje predyspozycje do tego typu zawodów jak: plastyk, rzeźbiarz, malarz, architekt, grafik komputerowy, reżyser, operator kamery, projektant mody/ wnętrza, fotograf, stylistka, żeglarz, nawigator, pilot, przewodnik górski, kierowca, mechanik, chirurg, elektryk itp.

A. Trojanowska dodatkowo rozróżnia typy osobowościowe dziecka, które kolejno odpowiadają treści i formie ekspresji plastycznej:

- a) Postawa myślowa (styl realistyczny) – realizm w ekspresji plastycznej, dążenie do osiągnięcia sprecyzowanego kształtu, motywy i wątki tematyczne zaczerpnięte z rzeczywistości; umiejętność zręcznego naśladowania wzorców kulturowych, regularne proporcje, precyzyjny rysunek konturowy, wczesne pojawienie się sugestii bryły i perspektywy powietrznej, schematyzacja barw, skłonność do intelektualnej percepcji kolorów, ich wzrokowe odczucie w powiązaniu z przedmiotem, sytuowanie świata w pozornie obiektywne kłamy przestrzenne, ustabilizowany statyczny układ kompozycyjny, dążenie do pseudonaturalizmu;
- b) Postawa wzrokowa (styl impresjonistyczny) – skupianie się na zjawiskach zmysłowych, tj. jakości waloru, światłocienia, barwy, a nie przedmiotu; ulotna i delikatna linia konturowa, subtelna barwa, chętnie posługiwanie się barwną i powietrzną perspektywą, otwarty i dynamiczny układ form plastycznych, akcenty kompozycyjne, temat podporządkowany formie, w której główną rolę odgrywa ruch drobnych elementów i zmienne zjawiska świetlne;
- c) Postawa uczuciowa (styl ekspresjonistyczny) – punktem odniesienia są wewnętrzne przeżycia i wrażenia, treść dzieł subiektywna i egocentryczna, zapożyczenie idei i konwencji z zewnątrz, chętnie stosowanie tematyki fantastycznej, oryginalność skojarzeń, deformacja kształtów kompozycji, dynamika linii, nieregularne układy kompozycyjne, brak precyzji, kontrasty barw ciepłych i zimnych oraz jasnych i ciemnych, nieregularna struktura przestrzeni, przesadne szczegóły, powiększanie i zbliżanie przedmiotów i postaci;
- d) Postawa intuicyjno-logiczna (styl abstrakcyjny) – prawidłowo zbudowana kompozycja, zainteresowanie formą, kompozycją, kształtem i przestrzenią, odsunięcie na bok spraw tematycznych, pomysłowość w sferze konstruowania.⁶⁰

Co zatem możemy zrobić aby wspierać naturalny rozwój dzieci z inteligencją wizualno- przestrzenną? Zdaniami I. Przydatek może to być:

- wspólne rysowanie, projektowanie i szycie;
- sklepanie modeli, np. samolotów;
- przed pieszą wycieczką czytanie map, wytyczanie drogi i pilotowanie podróży przez dziecko ; kupienie kompasu i mapki terenowej;
- zachęcanie do zabaw konstrukcyjnych, np. klockami;
- zabawa w podchody, tworzenie własnej mapy skarbów;
- wspólne próby przedstawiania informacji w postaci graficznej, symbolicznej;
- proponowanie nagrywania filmów, robienia zdjęć;
- wspólne wyjścia do muzeum, oglądanie dzieł sztuki;
- zachęcanie do tworzenia prezentacji multimedialnych;
- proponowanie udziału w różnych zajęciach plastycznych pozalekcyjnych, konkursach plastycznych.⁶¹

Nauczyciel pracujący z uczniami uzdolnionymi plastycznie powinien postrzegać ich jako istoty niepowtarzalne, które dysponują wieloma mocnymi stronami, mimo, iż nie są to te najbardziej pożądane w szkole tradycyjnej. Właśnie na tych specjalnych predyspozycjach pedagog winien opierać wszelkie działania wspierające rozwój wychowanka, nie tylko rozwijać zdolności artystyczne, ale i stymulować odpowiednio słabsze strony czy też niwelować deficyty

⁵⁶ Tamże, s. 116.

⁵⁷ T. Giza, *Diagnoza uzdolnień plastycznych ...* op.cit., Kraków 2013, s. 188.

⁵⁸ U. Szuściak, *Znak werbalny a znak plastyczny w twórczości rysunkowej dziecka*, Katowice 2006, s. 7.

⁵⁹ H. Sala- Wójcik, R. Małozowski, *Wychowanie plastyczne w szkole promującej rozwój dzieci*, Kraków 2004, s. 47.

⁶⁰ A. Trojanowska, *Dziecko i plastyka*, Warszawa 1983, s. 117–121.

⁶¹ I. Przydatek., I. Przydatek., *Jak rozwijać wielorakie inteligencje u dzieci? Mini - poradnik dla rodziców.*, <[http:// www.edukacja.edux.pl](http://www.edukacja.edux.pl)>., data dostępu 25.08.2014 r.

rozwojowe.⁶² Szerzej na temat wspierania przez nauczycieli ucznia z rozwiniętą inteligencją wizualno- przestrzenną, tzn. uzdolnionego plastycznie piszę w kolejnym rozdziale.

Nie licząc roli nauczyciela w rozwoju ucznia zdolnego, warto zwrócić uwagę na dwa pozostałe aspekty warunkujące powodzenie w pracy dydaktycznej:

- 1) Głównym czynnikiem jest oczywiście sam uczeń i jego geny, ale także dobry stan zdrowia, wyjątkowe uzdolnienia plastyczne, niespotykane umiejętności, bogaty rozwój ogólny (tradycja środowiska kulturalnego, zdobyte doświadczenia, wiedza, uczucia, cechy charakteru, aktywność, samodzielność i dążenie do celu, zainteresowania i samokształcenie. Ważny jest też aktualny rozwój ucznia, brak zakłóceń w sferze psychofizycznej.
- 2) Duży wpływ ma również środowisko społeczne, głównie rodzina:
 - „Poziom świadomości wychowawczej oraz kulturalnej rodziców, lub opiekunów ucznia, akceptacja wyboru szkoły oraz perspektywy drogi życiowej, związanej z karierą artystyczną,
 - Dbalność rodziców lub opiekunów o dziecko i jego wychowanie, a także zainteresowanie rozwojem społecznym utalentowanego ucznia i gotowość do udzielenia mu pomocy,
 - Poziom kulturalny i moralny środowiska oraz rodziny,
 - Wpływ otoczenia, grup rówieśniczych,
 - Sytuacja materialna rodziny, Warunki odrabiania zadań domowych,
 - Ewentualne patologie w rodzinie,
 - Prace ucznia w gospodarstwie domowym,
 - Współpraca domu ze szkołą,
 - Liczebność, struktura i skład rodziny,
 - Czas i wysiłek, który uczeń musi codziennie pokonać w trakcie dojazdu do szkoły i powrotu do domu”.⁶³

K. Węc określa podstawowe wyznaczniki uzdolnień plastycznych dzieci:

- wysoka wrażliwość zmysłu wzroku i zdolność do obserwacji,
- zdolność pamięci wzrokowej długotrwałej i dokładnej,
- właściwości uwagi dowolnej pozwalającej na wyćwiczenie sprawności obserwacji,
- zdolność dokładnej koordynacji motorycznej oka i ręki,
- bogata i oryginalna wyobraźnia, fantazja twórcza,
- inteligencja wizualno- przestrzenna/ estetyczna,
- zdolności manualne (wyćwiczenie sprawności technicznych podczas malowania, rysowania,
- konstruowania na płaszczyźnie i przestrzeni,
- wrażliwość emocjonalna, wysoki poziom przeżyć i uczuć wyższych.⁶⁴

Autor teorii wielorakich inteligencji wielokrotnie podkreśla, iż najważniejsze jest by poważnie traktować zainteresowania plastyczne i cele artystyczne dziecka, a zadaniem nauczyciela jest przede wszystkim pomaganie mu by w pełni wykorzystało swój potencjał. Pojmowane w ten sposób skoncentrowanie nauczyciela na rozwijaniu uzdolnień dziecka, pozwoliłoby doprowadzić do takiej sytuacji, gdzie coraz więcej uczniów odnajduje swoje powołanie i posiada coraz to większe poczucie własnej wartości.⁶⁵

Aby właściwie traktować dziecięcą twórczość, podchodzić do niej poważnie, jak do „wysokiej” sztuki, konieczne jest zrozumienie zagadnień związanych z twórczymi wypowiedziami dzieci. Przede wszystkim należy doceniać każdy akt artystyczny, nie lekceważyć zainteresowań ucznia, nawet jeśli jego uzdolnienia nie są jeszcze na wystarczającym poziomie. Ważne jest zrozumienie powagi sztuki dziecięcej oraz tego, czemu ona służy i co może nam o dziecku powiedzieć. Dzieci podejmują swoje pomysły bez kompleksów, tworzą z wyobraźni, przekazując w ten sposób swój obraz świata. Toteż twórczość dziecięca jest dla rodzica i nauczyciela cennym zbiorem informacji o rozwoju dziecka, nie tylko odnośnie uzdolnień plastycznych. „Realizowanie się na „polu artystycznym” (...) daje dziecku poczucie spełnienia i zadowolenia z siebie nawet wtedy, gdy osiąga słabe wyniki w nauce. Uczeń ma możliwość postrzegania i doceniania tego, w czym jest dobry.”⁶⁶ Kontakt ze sztuką i działalność artystyczna stymulują nie tylko rozwój inteligencji wizualno- przestrzennej, ale sprzyjają również ogólnemu rozwojowi intelektu i twórczości, toteż odpowiednie metody i techniki stymulujące warto stosować u wszystkich uczniów w klasie.

3. Diagnoza ucznia uzdolnionego plastycznie

Uczeń o ponadprzeciętnych zdolnościach intelektualnych posiadana zupełnie inne, specjalne potrzeby edukacyjne niż uczeń uzdolniony plastycznie. Grupa tych pierwszych została wyczerpująco scharakteryzowana w bogatej literaturze przedmiotu, tym drugim jak dotąd nie poświęcono dostatecznie dużo uwagi.⁶⁷ „W Polsce do niedawna działania w zakresie rozwijania zdolności uczniów były incydentalne, stąd też i problem ich diagnozowania jest słabo

⁶² M. Zatorska, A. Kopik, Wielointeligentne odkrywanie świata, Warszawa 2012, s. 11.

⁶³ Program pracy z uczniem zdolnym Zespołu Szkół Plastycznych w Rzeszowie 2010, <<http://www.zsp.resman.pl>>, data dostępu 22.01.2015, s. 4.

⁶⁴ K. Węc, Diagnoza uzdolnień plastycznych ... op.cit., Kraków 2013, s. 33.

⁶⁵ H. Gardner, Inteligencje wielorakie ... op. cit., s.114.

⁶⁶D. Ulewicz- Adamczyk, B. J. Grzyb, Muzyka i plastyka inspiracją rozwijania aktywności twórczej uczniów, [w:] Ku dobrej szkole skoncentrowanej na uczniach, red. J. Kuźma, J. Pułka, Kraków 2014, s. 241.

⁶⁷ F. Bereźnicki, Dydaktyka kształcenia ogólnego, Kraków 2007, s.462–472.

rozpoznany. Obecnie stanowi najsłabsze ogniwo tworzącego się systemu wsparcia dla uczniów zdolnych.⁶⁸ Nauczyciele zazwyczaj potrafią jasno określić, którzy uczniowie są bardziej, a którzy mniej zdolni intelektualnie. Zupełnie inaczej proces diagnozy uzdolnień przebiega w przypadku predyspozycji artystycznych. W tym zakresie potrzeba bardziej dokładnej wiedzy zarówno nauczyciela, jak i pedagoga szkolnego. Rzadko którzy nauczyciele są do tego teoretycznie i praktycznie przygotowani, ponieważ wymaga to dużo większej wiedzy niż ta, jaką aktualnie można otrzymać w większości polskich uczelni wyższych. Tradycyjnie wyedukowany nauczyciel zauważa talent u Małgosi, która dokładnie i pedantycznie odtwarza kształty, ale w intensywnie kolorystycznej pracy Jasia zobaczy jedynie niedbałe bazgroły. Natomiast artysta lub koneser sztuki zobaczy znacznie więcej. Jednak aby uzdolnione plastycznie dziecko zdiagnozować odpowiednio wcześniej i odpowiednio się nim zaopiekować, potrzebna jest nauczycielom i pedagogom odpowiednia wiedza i narzędzia. Możliwie szybkie i wczesne rozpoznanie uzdolnień plastycznych ma bardzo duże znaczenie, gdyż początkowe etapy rozwoju dziecka na poziomie szkoły podstawowej w dużej mierze orzekają o rozwoju i losie jego talentu.⁶⁹

Diagnoza w dzisiejszej szkole jest podstawą odpowiedniej działalności wychowawczo- dydaktycznej. Stanowi filar każdej praktyki pedagogicznej, a także warunek poprawnego i racjonalnego oddziaływania.⁷⁰ „*Działania diagnostyczne pozwalają na określenie związków przyczynowo- skutkowych i określenie sposobów działania w sposób kompleksowy. Trafność diagnozy w znacznym stopniu zależy od doświadczenia osoby, która ją prowadzi, a także od doboru technik*”.⁷¹ Pracę z uczniem zdolnym należy rozpocząć od właściwej diagnozy. Po pierwsze należy rozpoznać jaki profil inteligencji posiada dane dziecko, po drugie na jakim etapie rozwoju są jego zdolności. Uzdolnienia artystyczne u dzieci twórczych sprawiają wiele trudności w diagnozie ze względu na ich różnorodność i natężenie.

Zdaniem M. Zatorskiej i A. Kopik „*Istotnym elementem i źródłem informacji niezbędnej do całościowej diagnozy ucznia jest rozmowa z rodzicami*”.⁷² Rodzice już od najmłodszych lat obserwują dziecko, jego predyspozycje psychiczne i funkcjonowanie. To właśnie oni powinni być pierwszym ważnym źródłem informacji o silnych stronach rozwoju dziecka. Badania wskazują, iż 76 % rodziców właściwie diagnozuje wybitne uzdolnienia swoich dzieci. Mimo to często niechętnie przyznają, że ich dzieci są zdolne. Powodem może być brak docenienia, strach przed etykietowaniem, niedostosowaniem czy zawyżony obraz własnego „cudownego” dziecka. Zdarza się również, że rodzice nie zauważają takich szczególnych predyspozycji jak uzdolnienia plastyczne, ponieważ trudno dostrzec postęp tych szczególnych umiejętności, ze względu na mało znane i gorzej zdefiniowane właściwości rozwojowe.⁷³ Głównym celem rozmowy powinno być poznanie dziecka jako członka rodziny i wspólnoty szkolnej, jego roli, sposobów działania, przeżywania, organizacji czasu wolnego, aktywności i pasji. To wstępne rozpoznanie rodziców powinno być wzmocnione o współpracę ze specjalistami- nauczycielami. Toteż nauczyciel winien sięgnąć po dostępne środki diagnozy i samodzielnie określić profil uzdolnień plastycznych dziecka i móc je skonfrontować z opinią rodzica.

By właściwie zdiagnozować ucznia nauczyciel powinien opierać swoje przypuszczenia na odpowiednich, sprawdzonych arkuszach obserwacji. W Polsce dostępny jest Arkusz obserwacji dziecka dla nauczycieli i rodziców M. Zatorskiej i A. Kopik. Podstawą teoretyczną tegoż arkusza jest teoria inteligencji wielorakich H. Gardnera, omawiana we wcześniejszym rozdziale. Zatem arkusz jest podzielony zgodnie z ośmioma sferami zdolności uczniów: językowej, matematyczno-logicznej, ruchowej, muzycznej, wizualno-przestrzennej, interpersonalnej, intrapersonalnej i przyrodniczej. W arkuszu dla każdego typu inteligencji opracowanych zostało 10 określeń. Stwierdzenia dotyczące inteligencji wizualno- przestrzennej, to np. „*Myśli obrazami, ma pamięć obrazową*”, „*Lubi rysować, szkicować, rzeźbić, wycinać, lepić, modelować*”.⁷⁴ Proponowana diagnoza skupia się na specyficznej obserwacji uczniów w trakcie lekcji i w domu. Nauczyciel i rodzic/ opiekun wypełniając kwestionariusz powinien odnieść się do wszystkich zachowań dziecka. W kwestii zdolności niezwykle istotna jest właśnie ta wymiana informacji szkoła- dom, ponieważ dziecko może różnie zachowywać się w określonym środowisku. Po analizie kwestionariusza nauczyciel winien nawiązać kontakt z najbliższymi osobami uzdolnionego dziecka, by zapewnić mu optymalne warunki do rozwoju również na kolejnych szczeblach kształcenia.⁷⁵

Stworzony przez autorki program „*Wielointeligentne odkrywanie świata*”, „*uwzględnia indywidualność każdego dziecka i opiera się na założeniu, że każde dziecko jest zdolne i wyjątkowe*”.⁷⁶ Wyniki tego arkusza diagnozy pedagogicznej stanowią podstawę do planowania indywidualnego postępowania z każdym wychowankiem już od 6 roku życia. Są również wskazówką dla wychowawcy w kolejnych latach, jakie metody i formy pracy powinien zaproponować uczniom uzdolnionym plastycznie, dzięki którym będą mogli wykorzystać swój rodzaj inteligencji. Właściwie zdiagnozowane dziecko już na etapie edukacji wczesnoszkolnej, pozwala mu w kolejnych latach szkolnych w pełni wykorzystać własny potencjał, a nauczycielowi dostosować zadania do jego potrzeb i możliwości. Poznanie

⁶⁸ T. Giza, Diagnoza uzdolnień plastycznych uczniów w młodszym wieku szkolnym na Słowacji, w Słowenii i na Ukrainie. Możliwości wykorzystania doświadczeń zagranicznych w edukacji wczesnoszkolnej w Polsce, [w:] NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie, red. J. Aksman, Kraków 2013, s. 254.

⁶⁹ M. Tyszkowa, Uczeń zdolny, [w:] Encyklopedia pedagogiczna, red. W. Pomykało, Warszawa 1993, s. 86.

⁷⁰ M. Zatorska, A. Kopik, Wielointeligentne odkrywanie świata, Warszawa 2012, s. 11

⁷¹ M. Zatorska, A. Kopik, Wielorakie podróże – edukacja dla dziecka, Kielce 2010, s. 43.

⁷² Tamże, s. 35.

⁷³ J. Uszyńska- Jarmoc, Sposoby identyfikacji rozwojowego potencjału intelektualnego a modele stymulowania rozwoju uzdolnień dzieci wczesnym dzieciństwie [w:] Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych. Tom I. Zdolności i stymulowanie ich rozwoju, red. W. Limont, J. Cieślakowska, Kraków 2005, s. 122.

⁷⁴ M. Zatorska, A. Kopik, Wielointeligentne ... op.cit., s. 92

⁷⁵ Tamże, s. 89

⁷⁶ Tamże, s. 7.

dziecka z wysoko rozwiniętym profilem wizualno- przestrzennym, daje szansę na całościowe wspieranie jego rozwoju poprzez rozwijanie zdolności specjalnych, np. plastycznych, ale także wspomaganie jego słabych stron.

Charakterystycznym wskaźnikiem uzdolnień plastycznych są oczywiście wysokie osiągnięcia między innymi w malarstwie, rzeźbie czy rysunku. Pomocna jest również analiza wytworów plastycznych. Jest to badanie zbioru prac dziecka, które powstały w danym czasie i obejmują różnorodną tematykę oraz technikę wykonania. Wybrane dzieła powinny obejmować obowiązkowe zadania polecone przez nauczyciela, ale również te wykonane z własnej inicjatywy. Istotna jest także ich interpretacja na tle prac rówieśników, co wskazuje na szczególne uzdolnienia ucznia, a nawet talent.⁷⁷ Zbiór wytworów dziecka wskazuje również na postęp w rozwoju uzdolnień. Analiza portfolio dziecka pozwala skalkulować wzrost wiedzy i umiejętności artystycznych.⁷⁸ Przy dokonaniu dogłębnej analizy dzieła plastycznego warto skorzystać z modelu warstwowej struktury dzieła plastycznego wg. S. Popek. Zgodnie z teorią autora pracę plastyczną dziecka oceniamy poprzez trzy warstwy (treści, które za sobą niesie), w tym: treść przedstawieniową, formalną i aksjologiczną.⁷⁹ Na początek, osoba diagnozująca odpowiada na kolejne pytania dotyczące dzieła: „Co przedstawia, co obrazuje, jakie treści poznawcze wyraża?”; „Jaki jest poziom konkretyzacji, abstrakcyjności, symbolizacji obrazowanych treści?”; „Jak dziecko przedstawia dany temat, jakich środków wyrazu plastycznego używa?”; „Należy zwrócić uwagę na następujące elementy: kształt, kolorystyka, walor, kompozycja, charakterystyka środków wyrazu, jedność ideowa treści i formy wytworu.”⁸⁰ Ostatnia warstwa odnosi się do wartości kreacyjnej wytworu. S. Popek wskazuje pięć cech według, których powinno się badać jakość pracy plastycznej:

„1. Nowość;

2. Oryginalność;

3. Generatywność;

4. Ewentualna zastosowalność;

5. Akceptacja społeczna.”⁸¹

Aby dodatkowo zwiększyć wartość oceny rysunku bądź innego wytworu dziecka, warto skorzystać z pomocy specjalisty, np. plastyka lub pedagoga zdolności, tę formę pomocy nazywamy- techniką sędziów kompetentnych. Osoby te oczywiście nie powinny znać dziecka i posługiwać się precyzyjnymi, specjalistycznymi kryteriami.⁸²

W kwestii diagnozy warto również zwrócić uwagę na zagraniczne doświadczenia. Stworzona przez A. I. Savenkov Mapa Talentu to znakomite narzędzie dostosowane do dzieci w wieku 5- 10 lat, toteż może być stosowane nie tylko dla uczniów w młodszym wieku szkolnym. Również ukraińska praktyka pedagogiczna wskazuje na istotę kontaktu ze sztuką i działań artystycznych, które nie tylko stymulują rozwój uzdolnień plastycznych, lecz również wspierają ich rozwój intelektualny i twórczy. Technika ta jest proponowana szczególnie do rodziców, jednak z powodzeniem może być wykorzystywana przez wychowawców.⁸³ W trakcie diagnozy uzyskuje się pogląd na następujące uzdolnienia: intelektualne, kreatywne, akademickie, plastyczne, muzyczne, literackie, artystyczne, techniczne, przywódcze, sportowe. Narzędzie składa się z 80 twierdzeń, gdzie 8 z nich odnosi się do zachowań charakterystycznych dla dzieci uzdolnionych plastycznie:

- „Jego rysunki nie są jednorodne. Oryginalny w wyborze fabuły. Zazwyczaj ukazuje wiele różnych przedmiotów, ludzi, sytuacji.
- Staje się bardzo poważny i zamyślony, kiedy widzi dobry obraz, słucha muzyki, widzi niezwykle rzeźby, piękne (artystycznie wykonane) przedmioty.
- Potrafi tworzyć oryginalne kompozycje z kwiatów, rysunków, kamieni, znaczków, pocztówek itd.
- Lubi używać jakichś nowych materiałów do tworzenia zabawek, kolaży, rysunków, teatrzyków dziecięcych.
- W wolnym czasie chętnie rysuje, rzeźbi, tworzy kompozycje mające sens artystyczny (ozdoby domu, ubrań itd.) bez zachęty dorosłych.
- Aby wyrazić swoje uczucia i nastroje, posługuje się rysunkiem i rzeźbą.
- Lubi tworzyć trójwymiarowe obrazy, pracować z gliną, plasteliną, papierem i klejem.
- Może wyrazić swoją własną ocenę dzieł sztuki, próbuje wskazać to, co podoba mu się w swoim własnym rysunku, utworzonej zabawce, rzeźbie.”⁸⁴

Ze względu na rozpiętość proponowanych aktywności, nauczyciel z łatwością wskaże jakie predyspozycje dominują u danego dziecka. Jednak wymaga to dobrej i wnikliwej analizy działalności dziecka. W przypadku uzdolnień plastycznych będzie wymagało to konsultacji z nauczycielem plastyki/ sztuki. „Dla większej przejrzystości autor rekomenduje narysowanie profilu talentu ucznia. (...)Porównanie wszystkich dziesięciu wymiarów talentu pozwala sporządzić portret talentów. Może być on podstawą programu dalszego wspierania rozwoju dziecka.”⁸⁵

W identyfikacji uzdolnień plastycznych można również skorzystać ze Słoweńskiego Testu OLNAD07. Narzędzie obejmuje jedenaście różnych obszarów predyspozycji: muzyczne, plastyczne, literackie, teatralne, filmowe, techniczne, ogólne zdolności intelektualne, uczenia się, twórcze, przywódcze i sportowo- ruchowe. „Każdy test zawiera osiem

⁷⁷ T. Giza, Szkoła środowiskiem wspierającym zdolności – diagnoza i identyfikacja zdolności, <<http://www.ore.edu.pl>>, data dostępu 16.09.2014 r.

⁷⁸ J. Uszyńska- Jarmoc, Sposoby identyfikacji ... op.cit, Kraków 2005, s. 127.

⁷⁹ S. Popek, Psychologia twórczości plastycznej, Kraków 2010, s. 34–35.

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ Tamże.

⁸² T. Giza, Szkoła środowiskiem wspierającym zdolności – diagnoza i identyfikacja zdolności, <<http://www.ore.edu.pl>>, data dostępu 16.09.2014 r.

⁸³ T. Giza, Diagnoza uzdolnień plastycznych ... op. cit., Kraków 2013, s. 191-192.

⁸⁴ J. Aksman (red.), NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA ... op.cit., Kraków 2013, s. 342- 344.

⁸⁵ Tamże, s. 344.

elementów, które opisują zachowanie utalentowanych uczniów w pewnych sferach danego talentu. Każdy z elementów jest oceniany w skali od 1 do 7, przy czym 1 oznacza brak, a 7 jest wskaźnikiem całkowitej zgodności.⁸⁶ Test dotyczący sztuk pięknych został skonstruowany według następujących wskaźników:

„1. *Uczeń długo obserwuje obrazy.*

2. *Uczeń przez długi czas potrafi być aktywny artystycznie.*

3. *Uczeń sam planuje własne kompozycje artystyczne.*

4. *Uczeń cieszy się próbowaniem nowych materiałów, narzędzi i technik artystycznych.*

5. *Uczeń bardzo poważnie traktuje własną działalność artystyczną i daje mu ona ogromną satysfakcję.*

6. *Uczeń wykazuje dużą wrażliwość estetyczną i ma znacznie rozwinięte odczucia estetyczne.*

7. *Uczeń ma bardzo dobrą pamięć wzrokową do detali i całościowych struktur.*

8. *Uczeń jest zdolny tworzyć własne, niezależne kreacje artystyczne.*”⁸⁷

Test doskonale nadaje się dla uczniów klas IV- VI. Do końcowej oceny uzdolnień plastycznych ucznia niezbędna jest diagnoza pedagoga szkolnego, aktualnego wychowawcy, nauczyciela prowadzącego zajęcia plastyki i nauczyciela wczesnoszkolnego uczącego dziecko w poprzednich latach. Niezwykle ważne jest by skalę wypełniła jak największa liczba pedagogów, a co najmniej dwóch nauczycieli do jednego obszaru inteligencji. Ta ujednolicona metoda diagnozy powszechnie stosowana na Słowenii, z powodzeniem może zostać wykorzystana i w Polskim szkolnictwie. Fachowa, kilkumiesięczna ocena zdolności pozwala na rzetelną identyfikację dziecka, co w przyszłości skutkuje indywidualnym zaspokojeniem potrzeb danego ucznia.

W polskich szkołach podstawowych rzadko możemy spotkać się z diagnozą zdolności artystycznych, częściej natomiast sprawdza się w jakim stopniu posiadane przez dziecko umiejętności są opóźnione lub wyprzedzają rówieśników.⁸⁸ Fakt ten można jedynie tłumaczyć, iż większość narzędzi kompleksowych jest przeznaczonych jedynie dla psychologów. Sami specjaliści potwierdzają, że identyfikacja uzdolnień plastycznych w szkole jest wyzwaniem dla współczesnej edukacji. „Talent plastyczny może znajdować swoje ujście w rozmaitych formach twórczości, wykorzystujących różne media przynależne sztukom wizualnym.”⁸⁹ Sprawia to, że diagnoza tych zdolności jest skomplikowana. Ocena zdolności może skupiać się na procesie lub potencjale, wykonaniu lub wytworze, ekspresji twórczej, postawie względem problemu, dojrzałości dzieła, a także na cechach osobowości małego artysty. Jednak dzięki uczestnictwu polskich naukowców w międzynarodowym projekcie *Nauka – Sztuka – Edukacja, opracowanie i upowszechnianie Innowacyjnego Modelu diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, dwa omawiane zagraniczne narzędzia diagnozy zostały przetłumaczone na język polski, co umożliwi swobodny dostęp do arkuszy i świadome ich wykorzystanie w praktyce pedagogicznej.

Badacze problemu uzdolnień zgodnie potwierdzają, iż o rozwoju zdolności decydują przede wszystkim wytrwałość i pracowitość, zastosowanie właściwych zabiegów pedagogicznych oraz stymulujące pozytywnie warunki społeczne.⁹⁰ F. Bereźnicki trafnie podkreśla, iż: „najważniejsze, aby zdolności zostały w odpowiednim momencie zauważone i następnie racjonalnie i celowo rozwijane. Realizowana w praktyce koncepcja pracy szkolnej nie stwarza dostatecznych warunków do wykrywania i rozwijania uzdolnień. Uczniowie w niewystarczającym stopniu mają możliwość podejmowania samodzielnych działań, w toku których rozwijają się zdolności, a sama szkoła preferuje nastawienia odtwórcze”⁹¹

Nieodkryte we właściwym czasie talenty zanikają, a inteligencja wizualno- przestrzenna skierowana na niewłaściwe tory przynosi dramatyczne skutki dla konkretnego dziecka, a nawet całego społeczeństwa. Dla szkoły dziecko szczególnie uzdolnione plastycznie jest wyzwaniem. „Kształcenie dzieci zdolnych wymaga inwestowania w rozwój potencjału intelektualnego i twórczego oraz stosowania nowych strategii kształcenia i wspierania rozwoju uczniów. Wymiana doświadczeń i międzynarodowa współpraca w zakresie skutecznego stymulowania rozwoju utalentowanych dzieci i młodzieży zapobiegająca „marnowaniu talentów”, wydaje się potrzebna i ważna.”⁹²

4. Wspieranie rozwoju uczniów uzdolnionych plastycznie

„Konstytucja Polski gwarantuje równy dostęp do kształcenia osób o różnych potrzebach edukacyjnych. W związku z przeprowadzonymi reformami w systemie oświaty zostały opracowane nowe ustawy, dzięki którym pojawiła się możliwość kształcenia uczniów zdolnych.”⁹³ Polskie szkoły plastyczne oferują kształcenie dopiero na etapie ponadpodstawowym: ogólnokształcące szkoły sztuk pięknych i licea plastyczne. Kandydaci do szkoły plastycznej zdają egzaminy praktyczne sprawdzające uzdolnienia plastyczne i wrażliwość estetyczną. Nauka w tych szkołach umożliwia uzyskanie tytułu zawodowego plastyka.⁹⁴

⁸⁶ Tamże, s. 345.

⁸⁷ A. Dettloff, *Metody diagnozy pedagogicznej dzieci uzdolnionych plastycznie w Słowenii*, [w:] NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie, red. J. Aksman, Kraków 2013, s. 108.

⁸⁸ N. Cybis, E. Drop, T. Rowiński, J. Ciecuch, *Uczeń zdolny – analiza dostępnych narzędzi diagnostycznych*, Warszawa 2013, s. 32.

⁸⁹ Tamże, s. 39.

⁹⁰ F. Bereźnicki, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2007, s. 465.

⁹¹ Tamże

⁹² T. Olearczyk, *Kształcenie nauczycieli ... op.cit.*, Kraków 2013, s. 87.

⁹³ W. Limont, *Kształcenie uczniów zdolnych w polskim systemie oświaty – wybrane przykłady*, <<http://ore.edu.pl>>, data dostępu 10.01.2015 r.

⁹⁴ Tamże.

Fachową opiekę pedagogiczną dla dzieci ze specyficznymi potrzebami, w tym uzdolnionych plastycznie, zapewnia oczywiście szkoła powszechna, która to może posłużyć się dwoma modelami kształcenia: egalitarnym lub elitarnym. Model egalitarny, inaczej integracyjny wiąże się z edukacją zintegrowaną, gdzie uczeń zdolny jest w klasie z uczniami na różnych poziomach umiejętności i zdolności. Brak tu jakichkolwiek kryteriów określających kto jest „zdolny” i nie ma żadnych specjalnych rozwiązań systemowych. Potrzeby uczniów zdolnych są tak samo jak potrzeby wszystkich innych uczniów zaspokajane na zasadzie indywidualizacji nauczania oraz rozwoju wrodzonych predyspozycji. Spektrum to wykorzystują kraje skandynawskie (przede wszystkim Norwegia) oraz Malta. Natomiast model elitarny- „separatystyczny” obejmuje edukację specjalną, są to zajęcia/ klasy/ szkoły tylko dla uczniów zdolnych. Podstawą tego modelu jest selekcja uczniów zdolnych, którzy to są objęci zgodnie z prawem oświatowym specjalnymi warunkami kształcenia. Żaden kraj europejski nie wybrał pełnej wersji tego modelu, ale Polska realizuje wersję mieszaną z większym naciskiem na opcję elitarnego kształcenia zdolnych.⁹⁵ Uczeń uzdolniony plastycznie może być w przyszłości wybitnym artystą, więc należy mu stworzyć takie warunki kształcenia, by mógł w pełni rozwijać swój talent.

Analizując literaturę przedmiotu, można przyznać, że nauczyciel w Polsce posiadają szeroki zakres form i metod pracy z uczniem zdolnym. Model wsparcia uczniów zdolnych obejmuje trzy obszary:

I. Działania wspierające rozwój ucznia zdolnego w systemie klasowo-lekcyjnym:

- rozszerzanie i pogłębianie materiału o treści z wyższego etapu edukacyjnego,
- prowadzenie fragmentów lekcji przez ucznia, panele dyskusyjne,
- różnicowanie prac klasowych i domowych (swoboda w wyborze form, treści, zadań),
- ćwiczenia z twórczości, kreatywnego myślenia, własnego rozwoju, np. autoprezentacji,
- udział w pracach badawczych, eksperymentach, projektach,
- dbałość o kształcenie kompetencji kluczowych,
- wykorzystywanie różnych źródeł informacji.

II. Działania wspierające rozwój ucznia zdolnego poza systemem klasowo-lekcyjnym:

- koła i obozy naukowe,
- seminaria, konferencje prowadzone we współpracy np. z uczelniami wyższymi- studenckimi kołami naukowymi,
- koła zainteresowań, kursy, fora, e-learning, czaty,
- korzystanie z konsultacji eksperckich,
- tutoring i mentoring,
- udział w konkursach, zawodach,
- realizacja projektów (w tym badawczych, interdyscyplinarnych) we współpracy z innymi np. z uczelniami, fundacjami.

III. Działania wspierające rozwój ucznia zdolnego poza szkołą:

- zajęcia na uczelni wyższej, udział w studenckich kołach naukowych,
- wolontariat, np. studencki, rodzicielski, ekspercki, instruktorski,
- uczestniczenie w zajęciach instytucji kulturowo- oświatowych, np. Krajowy Fundusz na Rzecz Dzieci,
- udział w olimpiadach, konkursach, festiwalach np. artystycznych,
- korzystanie z oferty specjalistycznych centrów wspierania zdolności w kraju i za granicą, inne szkoły, np. artystyczne,
- udział w spotkaniach z ludźmi sukcesu, pasjonatami,
- korzystanie z różnorodnej oferty placówek wspierających edukację, np. ośrodki twórczości, centra nauki, kluby, organizacje pozarządowe.⁹⁶

Posiadamy szeroki wachlarz możliwych rozwiązań pomocy uczniom zdolnym. B. Dyrda wskazuje jeszcze na dodatkowe strategie nauczania, które należy dobrać do odpowiednich potrzeb konkretnego ucznia. Są to między innymi: realizacja specjalnych programów i projektów; strukturalizację – złożoność i interdyscyplinarność zadań, wprowadzanie złożonych instrukcji poleceń, w których uczeń samodzielnie musi zastosować daną teorię w praktyce; wprowadzenie nowości – najnowszych treści, nowinek, których nie ma w standardowych programach; zachęcanie do samokształcenia przez uczenie się od siebie nawzajem (m.in obozy letnie).⁹⁷ Zwróćmy szczególną uwagę na te strategie, które mogą zostać wykorzystane przy pracy z dzieckiem uzdolnionym plastycznie.

Nauczyciel może skorzystać z wielu metod i form pracy w czasie lekcji, np. może skoncentrować się na dużej indywidualizacji, poprosić ucznia o poprowadzenie fragmentu lekcji plastyki, skorzystać z konsultacji artysty- plastyka, różnicować jego prace domowe, zasugerować swobodę w wyborze techniki plastycznej, stworzyć możliwości pogłębienia innych treści związanych ze sztuką. Nauczyciel plastyki może również posłużyć się wzbogacaniem pionowym(poszerzanie wiedzy o sztuce) i poziomym(pogłębianiem wiedzy). Istnieje też możliwość akceleracji, czyli przyspieszenia np. poprzez szybsze „przerabianie” materiału z przedmiotu plastyki. Indywidualizowanie pracy z uczniem uzdolnionym plastycznie rozumie się przez: indywidualny tok nauczania; indywidualne programy nauczania; indywidualny Plan Działań Wspierających; konsultacje, doradztwo, mentoring; współpraca z ekspertami

⁹⁵ J. Beugnon, Organizacja kształcenia uczniów zdolnych w kontekście systemowych rozwiązań w pracy z uczniem zdolnym, <[http:// .ore.edu.pl](http://.ore.edu.pl)>, data dostępu 15.01.2015r.

⁹⁶ I. Fechner-Sędzicka, Model pracy z uczniem zdolnym w szkole podstawowej. Jak praktycznie i systemowo zorganizować edukację uczniów zdolnych na poziomie szkoły podstawowej?, Warszawa 2013, s. 38-40.

⁹⁷ B. Dyrda, W poszukiwaniu standardów kształcenia uczniów zdolnych [w:] J. Łaszczyk, Uczeń zdolny wyzwaniem dla współczesnej edukacji, Warszawa 2008, s. 32.

(np. współpraca z Akademią Sztuk Pięknych), instytucjami (np. Młodzieżowe Domy Kultury, Muzea), programami (np. programy i projekty organizacji pozarządowych).⁹⁸ B. Dyrda na jednej z konferencji we wrześniu 2012 r zwróciła również uwagę na strategie pracy, które również można wykorzystać w trakcie lekcji, a oparte są na: przygotowaniu ucznia do udziału w konkursach, stosowanie metod problemowych, stosowanie metod stymulujących twórcze myślenie, zachęcaniu ucznia do własnej aktywności, wycieczkach edukacyjnych np. do muzeum, klasach autorskich, kształceniu na odległość- e-learning.⁹⁹

Sztuka wyzwala uczucia, więc można ją wykorzystać do kształcenia umysłu emocjonalnego. Biorąc pod uwagę emocjonalny aspekt twórczości dziecka, warto zorganizować również takie metody pracy, które będą związane z określonymi kategoriami emocjonalnymi, np. miłość, smutek, zadowolenie.¹⁰⁰

Nauczyciel w ramach pracy z uczniem zdolnym powinien zadbać także o dobrą atmosferę w klasie. Pozytywny, bezpieczny klimat pozwala uczniom na otwarte wyrażanie swoich poglądów. Wszyscy w klasie powinni posługiwać się imionami. Swoboda wypowiedzi oparta jest na poczuciu braku zagrożenia karą czy wyśmianiem, a humorystyczne sytuacje i wypowiedzi powszechnie akceptowane. Podstawą zadań są działania kooperacyjne, dzięki czemu grupa współpracuje a nie konkuruje między sobą.¹⁰¹

Podsumowując, w trakcie zajęć/ lekcji (biorąc pod uwagę indywidualizowanie pracy ucznia) uczeń zdolny powinien podejmować dodatkowe/ inne wyzwania pozwalające mu pracować na materiale rozszerzonym i pogłębionym. Tak np. na lekcji plastyki dotyczącej sztuki impresjonistycznej uczeń zdolny, wykorzystując dodatkowe źródła wiedzy, przygotowuje mapę mentalną do hasła „Biografia Vincentego van Gogha”, którą prezentuje na zakończenie lekcji. Inny przykład: dwaj uczniowie zdolni opracowują pytania do wywiadu z Cloude Monet i prezentują go klasie, starając się przedstawić nowe, nieomawiane na lekcji wiadomości, dotyczące życia artysty). „*Ważne jest, aby podczas lekcji stworzyć uczniom komfortowe warunki do podejmowania dodatkowych wyzwań, czyli zapewnić im odpowiednie miejsce, źródła wiedzy (książki, czasopisma, dostęp do internetu) oraz pozwolić zaprezentować efekty pracy.*”¹⁰²

Jak indywidualizować pracę z uczniem? – praktyczne wskazówki	
1.	Dobierać i stosować metody pracy dostosowane do potrzeb ucznia – właściwie dobrana metoda wywołuje aktywność własną ucznia np: <i>Uczeń zainteresowany i zainspirowany ciekawym działaniem nauczyciela np. inscenizacją, prezentacją, dramą zaprezentowaną podczas zajęć, samodzielnie opracuje w domu podobne ćwiczenie i zaprezentuje je w czasie lekcji.</i>
2.	Tworzyć okazje do pracy w grupach różnorodnych np. poprzez umożliwienie udziału młodszemu uczniowi zdolnemu we wspólnej pracy z uczniami starszymi: <i>Uczeń zaproszony do podjęcia ciekawych działań wspólnie ze starszymi, zdolnymi kolegami będzie starał się wypaść jak najlepiej i zostać docenionym.</i>
3.	Tworzyć okazje do autoprezentacji w ramach codziennych lekcji w klasie: <i>Uczeń, który będzie mógł pochwalić się swoimi dokonaniem, podzielić pasjami, zaprezentować swoje mocne strony i ciekawe pomysły, będzie starał się wypaść jak najlepiej, wzbudzić uznanie i szacunek wśród kolegów.</i>
4.	Pomagać w planowaniu i organizowaniu nauki: <i>Uczeń, który przygotowywał się przez dłuższy czas do ważnego konkursu, chętniej zaliczy materiał z mniej lubianego przedmiotu, jeśli nauczyciel pozwoli mu zdawać go partiami i rozłożyć to w czasie.</i>
5.	Tworzyć okazje do odnoszenia sukcesów i je promować: <i>Każdy zauważony i doceniony przez nauczycieli, rówieśników, rodziców sukces zachęca do dalszych działań, podnosi wiarę we własne możliwości i motywuje. Starannie organizowane konkursy, imprezy, spotkania, seminaria, debaty, w czasie których uczniowie zdolni mogą zaistnieć w szkole, pochwalić się swoimi zainteresowaniami i zdolnościami (niekoniecznie przedmiotowymi), zostać dostrzeżeni, zwiększają motywację do kolejnych działań.</i>
6.	Pracować w oparciu o mocne strony ucznia: <i>Nie każdy zdolny uczeń osiąga sukcesy w przedmiotach szkolnych, ale jak każdy chce czuć się doceniony. Warto tak organizować i różnicować pracę na zajęciach, aby każdy uczeń zdolny miał szansę wykorzystywać swoje mocne strony – wykonywał zadania na miarę swoich potrzeb i możliwości, w oparciu o dominującą inteligencję i styl uczenia się. Dawanie wyboru zwiększa zaangażowanie ucznia w zadanie/działanie.</i>

Rycina 5. Jak indywidualnie pracować z uczniem? - praktyczne wskazówki.

I. Fechner-Sędzicka, Model pracy z uczniem zdolnym... op.cit., Warszawa 2013, s. 58-59.

⁹⁸ Zespół ds. budowania Krajowego Systemu Wspierania Zdolności i Talentów, Kształcenie uczniów zdolnych - proponowane metody i formy pracy, 2009 r., <<http://.ore.edu.pl>>, data dostępu 20.01.2015 r.

⁹⁹ B. Dyrda, Organizacja kształcenia uczniów zdolnych w kontekście systemowych rozwiązań pracy szkoły, <<http://.ore.edu.pl>>, data dostępu 21.01.2015 r.

¹⁰⁰ H. Sala- Wójcik, R. Małoszowski, Wychowanie plastyczne w szkole promującej rozwój dzieci, [w:] Szkoła promująca rozwój dzieci. Założenia koncepcyjne i cele ogólne, red. J.Kuźma, I. Czaja-Chudyba, Kraków 2004, s. 47-48.

¹⁰¹ J. Gabzdyl, Formy i metody pracy z uczniem zdolnym plastycznie w słowackiej edukacji wczesnoszkolnej, [w:] NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie, red. J. Aksman, Kraków 2013, s. 44.

¹⁰² I. Fechner-Sędzicka, Model pracy z uczniem zdolnym... op.cit., Warszawa 2013, s.56.

Natomiast działania powinny obejmować również czas przed rozpoczęciem zajęć i już po ich zakończeniu. Przykładowo przed zajęciami nauczyciel może kilka dni przed lekcją plastyki dotyczącej perspektywy zaproponować zainteresowanym uczniom przygotowanie (indywidualnie, w parach, w grupach) kilka przykładów obrazujących daną tematykę wraz z obrazami znanych artystów lub własnych prac oraz osobisty komentarz do prezentacji. „*Ważne jest, aby nauczyciel wskazał uczniom źródła, w których odnajdą potrzebne informacje i do których bez trudu dotrą, oraz zapewnił im w trakcie pracy nad dodatkowymi wyzwaniami możliwość konsultacji ze sobą lub z innym nauczycielem przedmiotu, jeśli okażą się one konieczne. Wskazując uczniom źródła wiedzy niezbędne do samodzielnej pracy, należy zwrócić szczególną uwagę na to, aby były one dostosowane do ich wieku i możliwości.*”¹⁰³ Po lekcjach mogą to być pomocnicze wyzwania mające charakter prac/działań syntetycznych, weryfikujących i porównawczych, które zachęcają do dodatkowych badań (np. po zajęciach w klasie IV poświęconych rozpoznawaniu w dziełach sztuki najbardziej popularnych tematów zainteresowani uczniowie zdolni mogą w oparciu o dodatkowe źródła wiedzy przygotować księgę „Tematów w sztuce” – portret, pejzaż, martwa natura, etc.). „*Ważne jest, aby dodatkowe wyzwania nie były zbyt czasochłonne, trudne, zawile, gdyż mają zachęcać uczniów do dodatkowej pracy i samodzielnych poszukiwań.*”¹⁰⁴

Jeśli nauczyciel chce wspierać ucznia uzdolnionego plastycznie poprzez wprowadzenie indywidualnego toku nauczania musi rozpocząć swoje działania oczywiście od diagnozy. Kolejno należy wybrać dziecku odpowiedniego opiekuna, który to występuje w roli mentora, sojusznika. Następnie zostanie stworzony indywidualny program nauczania, gdzie uczeń samodzielnie zaplanuje swoją ścieżkę rozwoju, co pozwoli mu na zwiększenie swojej autonomii. Dodatkowo powinno się skorzystać z możliwości akceleracji, konsultacji, np. osób spoza szkoły-nauczyciela akademickiego.

Warto zwrócić szczególną uwagę na rozwój psycho- społeczny dziecka, poprzez zorganizowanie wsparcia psychologicznego również dla jego rodziców/ opiekunów. Nauczyciel powinien pomóc uczniowi w nawiązaniu współpracy z placówkami, które mogą wspierać jego rozwój, jak również zapewnić mu wsparcie finansowe np. stypendium oraz finalnie zorganizować prezentację jego osiągnięć poprzez wernisaż jego prac.¹⁰⁵

Rycina 6. Zalety Indywidualnego Toku Nauki

I. Fechner-Sędzicka, Model pracy z uczniem zdolnym... op.cit., Warszawa 2013, s.

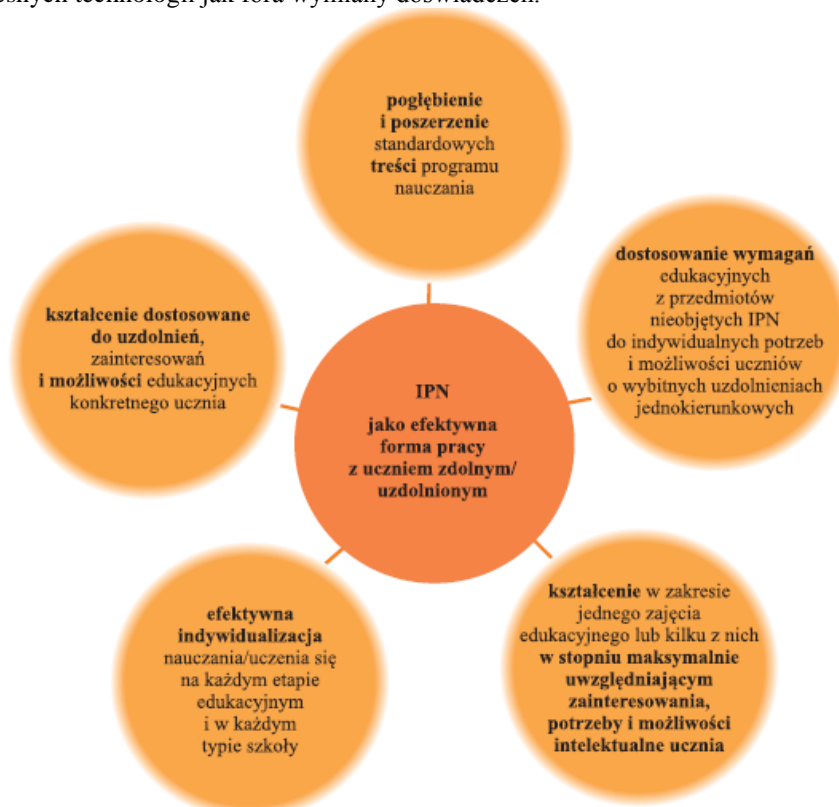
¹⁰³ Tamże

¹⁰⁴ Tamże

¹⁰⁵ Zespół ds. budowania Krajowego Systemu Wspierania Zdolności i Talentów, Kształcenie uczniów zdolnych... op.cit. <<http://.ore.edu.pl>>, data dostępu 20.01.2015 r.

Uczeń uzdolniony plastycznie może być prowadzony według specjalnego- indywidualnego programu nauczania, który ma za zadanie wspomagać jego nader rozwinięte zdolności w stosunku do rówieśników. Program takowego kształcenia opracowuje nauczyciel – wychowawca klasy we współpracy z pedagogiem lub centrum doradztwa z zakresu wychowania szkolnego.¹⁰⁶ Punktem wyjścia do jego stworzenia jest podstawa programowa i oczywiście diagnoza. Specjalny zespół przy współudziale ucznia, jego rodziców/ opiekunów i innych nauczycieli będzie pracował nad skonstruowaniem programu. Plan działania musi uwzględniać elastyczność i wariantowość realizacji oraz dbać również o holistyczny wymiar edukacji ucznia. Istotny jest również dobór odpowiednich form i metod pracy, które to będą zgodne z diagnozą typu inteligencji wizualno- przestrzennej i pozwolą na najefektywniejsze wyniki. Ważne by program zawierał atrakcyjny i realny harmonogram zajęć, który będzie uwzględniał zajęcia poza klasą i szkołą, tzn. że uczeń może korzystać w ciągu roku szkolnego ze współpracy z instytucjami oświatowo- kulturalnymi, uczelniami, ciekawymi ludźmi- artystami, a także brać udział w wymianach międzynarodowych i obozach artystycznych. W programie należy zawrzeć stosowny, motywujący system oceniania. Indywidualny program nauczania uwzględnia także: prezentację osiągnięć ucznia, np. poprzez wystawę prac; monitoring i ewaluację; współpracę z rodzicami, nauczycielami i innymi osobami pracującymi z uczniem; dbać o harmonijny rozwój ucznia (w tym dobre kontakty z rówieśnikami).¹⁰⁷

W związku z postulowanym udziałem rodziców/ opiekunów w prowadzeniu indywidualnego programu nauczania, należy zwrócić również uwagę na pedagogizację rodziców i ich współpracę ze szkołą, np. poprzez stosowanie nowoczesnych technologii jak fora wymiany doświadczeń.¹⁰⁸

Rycina 7. Zalety Indywidualnego Programu Nauki

I. Fehner-Sędzicka, Model pracy z uczniem zdolnym... op.cit., Warszawa 2013, s.71

Uczeń może także skorzystać z zajęć:

- a) pozalekcyjnych: klasy autorskie; koła zainteresowań- artystyczne; zajęcia z twórczości, kreatywnego myślenia, własnego rozwoju, np. autoprezentacji, coachingu, zarządzania własnym potencjałem; realizacja projektów artystycznych; obozy plastyczne; seminaria, konferencje prowadzone dla zdolnych; udział w konkursach plastycznych; panele dyskusyjne.
- b) pozaszkolne: zajęcia na wyższej uczelni; uczestniczenie w zajęciach instytucji kulturalno- oświatowych np. MOK; udział w festiwalach artystycznych; korzystanie z oferty specjalistycznych centrów wspierania zdolności w kraju i za granicą; udział w spotkaniach z Top- Talentami ze świata artystów- wsparcie w zaplanowaniu ścieżki edukacyjnej, podzielenie się wiedzą dotyczącą rozwoju, wewnętrznego motywowania.¹⁰⁹

¹⁰⁶ T. Olearczyk, Kształcenie nauczycieli na Słowacji i w Polsce, [w:] NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie, red. J. Aksam, Kraków 2013, s. 77.

¹⁰⁷ Zespół ds. budowania Krajowego Systemu Wspierania Zdolności i Talentów, Kształcenie uczniów zdolnych... op.cit. <<http://.ore.edu.pl>>, data dostępu 20.01.2015 r.

¹⁰⁸ B. Dyrda, Organizacja kształcenia uczniów ... op.cit., <<http://.ore.edu.pl>>, data dostępu 21.01.2015 r.

¹⁰⁹ Zespół ds. budowania Krajowego Systemu Wspierania Zdolności i Talentów, Kształcenie uczniów zdolnych... op.cit. <<http://.ore.edu.pl>>, data dostępu 20.01.2015 r.

H. Sala- Wójcik i R. Małoszowski piszą, iż „W dziedzinie edukacji plastycznej najistotniejszym zadaniem pedagogów jest stworzenie programów edukacyjnych, które pozwolą przekazać uczniom nowe narzędzia kreacji, za pośrednictwem których można tworzyć, wyrażając własną osobowość.(...) Optymalny program kształcenia w dziedzinie edukacji plastycznej powinien wiązać za sobą tradycyjne wartości estetyczne z możliwościami zastosowania nowych mediów artystycznych w twórczości plastycznej dziecka, przy założeniu, że głównym celem jest stymulacja i rozwój procesu twórczego będącego mechanizmem samodoskonalenia się.”¹¹⁰

Stworzony przez Zespół Szkół Plastycznych w Rzeszowie Program pracy z uczniem zdolnym może stać się inspiracją dla pedagogów szkół podstawowych jak odpowiednio wspierać uczniów uzdolnionych plastycznie w szkole powszechnej. Autorzy programu kładą szczególny nacisk na: indywidualizację procesu nauczania, właściwe motywowanie, pobudzanie do wiary we własne możliwości i współdziałanie z rodzicami w rozwiązywaniu konkretnych problemów. Cele ogólne programu edukacji plastycznej uczniów uzdolnionych to:

- 1) Stworzenie możliwości do samodzielnej twórczości plastycznej w zakresie wszystkich technik plastycznych;
- 2) Przygotowanie uczniów do odbioru dzieł sztuki wszystkich epok poprzez zastosowanie różnych form przekazu;
- 3) Umożliwienie uczniom wyrażania emocji i kształtowania osobowości poprzez rozwijanie poczucia piękna i wartości estetycznych;
- 4) Osiąganie przez uczniów zdolności interpretacji najważniejszych wartości- prawdy, dobra i piękna we własnych dziełach plastycznych;
- 5) Budowanie systemów wartości w oparciu o aksjologiczne aspekty działań twórczych;
- 6) Indywidualizowanie procesu nauczania stymulując rozwój ucznia;
- 7) Podtrzymywanie zainteresowań ucznia, wzmacnianie motywacji do coraz intensywniejszej pracy,
- 8) Kształtowanie osobowości artystycznej ucznia, wzmacnianie wiary w swoje możliwości i przezwyciężania problemów;
- 9) Praca z uczniem oparta na korelacji obecnej sytuacji życiowej z jego decyzjami na przyszłość.¹¹¹

Natomiast cele, które winno się uwzględnić opracowując Indywidualny Program Nauki dla ucznia zdolnego na etapie szkoły podstawowej to: stymulowanie aktywności; rozwijanie umiejętności poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji; poznawczej i twórczej; rozbudzanie zainteresowań, krystalizowanie zdolności; rozwijanie kompetencji samokształcenia i twórczości.¹¹²

W ramach tego programu podejmowane są następujące działania: diagnoza zdolności; indywidualizacja; wzbogacanie zajęć o odpowiednie środki i metody dydaktyczne, które będą właściwe dla danego ucznia; różnicowanie zadań, nagradzanie; umożliwianie uczniom uczestnictwa w konkursach plastycznych, warsztatach, plenerach; informowanie o możliwości uzyskania stypendiów; wszechstronna informacja o szkołach artystycznych w Polsce i zagranicą, współpraca np. ze ASP.

Natomiast jeśli chodzi o przedmioty artystyczne nauczyciele w tej szkole wykorzystują przedstawione poniżej metody pracy. W powszechnej szkole podstawowej nie tylko nauczyciele plastyki mogą z powodzeniem stosować podane sposoby pracy np. pedagog szkolny, wychowawcy klas, nauczyciele języka polskiego i historii na lekcjach i po zajęciach: proponowanie ćwiczeń nadobowiązkowych; dodatkowe zadania domowe; podawanie do każdego tematu zestawu lektur, informowanie o wydarzeniach kulturalnych i recenzjach z wystaw sztuki dawnej i współczesnej prezentowanych w Polsce; referaty prezentowane na lekcji, rozszerzające obowiązkowe zagadnienia; zachęcanie uczniów do udziału w konkursach i przeglądach plastycznych oraz olimpiadach z historii sztuki; eksponowanie osiągnięć uczniów zdolnych, zachęcanie uczniów do korzystania ze zbiorów biblioteki szkolnej (albumy, książki dotyczące plastyki); zachęcanie do pracy w nietypowym materiale np. rzeźbiarskim; systematyczna praca w domu – na lekcjach korekta przyniesionych prac (szkiców, projektów); motywowanie ucznia do pracy – stypendia artystyczne; pomoc w skompletowaniu teczek; zachęcanie do intensywnej, samodzielnej pracy twórczej; docenianie osiągnięć ucznia (listy gratulacyjne, dyplomy); większa samodzielność i swoboda pracy; poradnictwo w doborze ambitnej lektury dotyczącej zarówno zainteresowań artystycznych ucznia, jak i literatury pięknej; permanentna współpraca z gronem pedagogicznym, pedagogiem szkolnym i opiekunami ucznia w celu pełniejszej diagnozy jego potrzeb.¹¹³

„Zdolnych uczniów klas starszych warto zaangażować w działania, które będą okazją do zaprezentowania ich osiągnięć, pochwalenia się pasjami, umiejętnościami i wiedzą.”¹¹⁴ Mogą to być np.:

- a) ekspozycje prac, np. w specjalnie zaaranżowanej „Galerii Uczniowskich Talentów” (wyznaczone, ogólnodostępne dla uczniów i rodziców miejsce w obrębie szkoły)
- b) „Wernisaże Zdolności” – spotkania środowiskowe wraz z prezentacją twórczości uczniów. Wernisażom może towarzyszyć przybycie autorów prac, występy artystyczne, rozmowy, spotkania z ludźmi o ciekawych pasjach itp.
- c) „Sekcje Tematyczne” – grupy uczniów z różnych klas, dopasowane pod względem podobieństw zdolności, np. plastyczna, które mogą zajmować się organizowaniem na różnych imprez, spotkań, projektów, warsztatów dla innych uczniów, rodziców etc.¹¹⁵

Zdaniem A. Zięby „Zajęcia plastyczne są skutecznym a zarazem uniwersalnym sposobem wspomagającym wielostronny rozwój dziecka. Nauczyciel na zajęciach plastycznych wstępuje razem z dzieckiem w świat sztuki i jej

¹¹⁰ H. Sala- Wójcik, R. Małoszowski, Wychowanie plastyczne ... op.cit., Kraków 2004, s. 46-48.

¹¹¹ Program pracy z uczniem zdolnym Zespołu Szkół Plastycznych w Rzeszowie 2010, <<http://www.zsp.resman.pl>>, data dostępu 22.01.2015, s. 5.

¹¹² I. Fechner-Sędzicka, Model pracy z uczniem zdolnym... op.cit., Warszawa 2013, s. 71.

¹¹³ Program pracy z uczniem zdolnym Zespołu Szkół Plastycznych w Rzeszowie 2010, <<http://www.zsp.resman.pl>>, data dostępu 22.01.2015, s. 6-17.

¹¹⁴ I. Fechner-Sędzicka, Model pracy z uczniem zdolnym ... op.cit., Warszawa 2013, s. 46.

¹¹⁵ Tamże

wartości jako mistrz i przewodnik poszukiwań twórczych – wychowuje przez sztukę. Winien, więc zwrócić szczególną uwagę na stosowane podczas zajęć różnorodne techniki plastyczne. Muszą być one atrakcyjne, estetyczne, zaś same zajęcia powinny stanowić wspaniałą zabawę.”¹¹⁶ Warto zatem skorzystać z różnorodnych technik plastycznych: rysunkowych prostych i wzbogaconych, malarskich, powielanych i druku, dekoracyjnych na płaszczyźnie, modelowania oraz formowania przestrzennego. Techniki te powinny być wprowadzane różnorodnie i do swobodnego wyboru przez dziecko. Każdy uczeń uzdolniony plastycznie potrzebuje inspiracji, która odpowiednio pobudzi proces twórczy. Zatem nauczyciel powinien przy wprowadzeniu do nowego tematu posłużyć się np. muzyką, opowieścią; wierszem, książką; filmem, wystawą; przeżyta przygodą, wspomnieniem; wycieczką. Oczywiście zajęcia plastyki nie powinny odbywać się wyłącznie w klasie lekcyjnej, ale należy stymulować potrzeby twórcze poprzez odkrywanie i doznawanie sztuki m.in. poprzez: „odwiedzanie galerii, wystaw, współpraca w tworzeniu i organizowaniu wystaw na terenie szkoły, udział w akcjach dekoracyjnych na rzecz imprez szkolnych, częste wychodzenie w plener, spotkania z twórcami, udział w konkursach plastycznych.”¹¹⁷

Z kolei M. Kliś uważa, że „Uczniowie uzdolnieni plastycznie muszą być traktowani w specjalny sposób przez instytucje edukacyjne. Instytucje te powinny zapewnić im indywidualne plany rozwoju i nauki, możliwość dodatkowych zajęć pozaszkolnych, odpowiednie warunki edukacyjne, zgodne z ich sytuacją i wymaganiami, indywidualne programy edukacyjne, dobór odpowiednich form i metod pracy, możliwość realizowania własnych projektów i badań oraz ciągle monitorowanie rozwoju potencjału twórczego dziecka.”¹¹⁸ Dodaje, iż najważniejszym elementem rozwoju uczniów uzdolnionych jest ich motywowanie. Szczególny nacisk kładzie się na motywację wewnętrzną, polegającą na kierowaniu się osobistymi przekonaniem i systemem wartości podczas podejmowania aktywności.¹¹⁹

Co zatem w skrócie może uczynić nauczyciel by stworzyć atmosferę sprzyjającą rozwijaniu uzdolnień plastycznych wskazuje rycina 8. Są to przykłady działań wspierających rozwój oraz edukację na najwyższym poziomie, która to powinna zostać dostosowana do realnych możliwości programowych szkoły, w tym jednej godziny tygodniowo edukacji plastycznej w szkole podstawowej.

Rycina 8. Praca z uczniem zdolnym
I. Fechner-Sędzicka, Model pracy z uczniem zdolnym... op.cit., Warszawa 2013, s. 46

5. Nauczyciel ucznia uzdolnionego plastycznie.

W literaturze często spotyka się temat niepowodzeń szkolnych uczniów zdolnych lub tzw. Syndrom Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych, tu natomiast zostanie zwrócona szczególna uwaga na sukcesy szkolne uczniów uzdolnionych plastycznie, które to mają różnorodne uwarunkowania. „Możemy podzielić je na powodzenia o podłożu społecznym, szkolnym oraz wynikające z cech osobowościowych i fizycznych ucznia.”¹²⁰

Trzecią kategorię czynników wpływających na naukę, stanowią: szkoła i nauczyciele. Stąd też instytucjonalnym, ale niezwykle ważnym źródłem powodzeń szkolnych ucznia zdolnego jest szkoła, która oddziałuje poprzez:

- Warunki lokalowe i wyposażenie w pomoce naukowe,
- Atmosferę szkoły,

¹¹⁶ A. Zięba, Metody pracy z dzieckiem uzdolnionym plastycznie według modelu ukraińskiego, [w:] NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie, red. J. Aksman, Kraków 2013, s.233.

¹¹⁷ Tamże, s. 233

¹¹⁸ M. Kliś, Psychologiczno-pedagogiczne podstawy wspierania rozwoju i sprawowania opieki nad dziećmi uzdolnionymi plastycznie, [w:] NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie, red. J. Aksman, Kraków 2013, s. 280.

¹¹⁹ M. Kliś, Wspomaganie rozwoju uczniów zdolnych, [w:] Ku dobrej szkole skoncentrowanej na uczniach, red. J. Kuźma, J. Pułka, Kraków 2014, s. 210.

¹²⁰ Program pracy z uczniem zdolnym Zespołu Szkół Plastycznych w Rzeszowie 2010, <[http:// www.zsp.resman.pl](http://www.zsp.resman.pl)>, data dostępu 22.01.2015, s. 4.

- Organizację życia szkolnego,
- Pracę pozalekcyjną,
- Warunki społeczne internatu i jego zaplecze materialne, lokalowe,
- Kontakty między uczniami, oraz oddziaływanie grup rówieśniczych.¹²¹

„Obecnie preferuje się model szkoły zaspokajającej indywidualne potrzeby uczniów, która wspiera kształtowanie się ich zróżnicowanych osobowości, spełniając tym samym oczekiwania rodziców, nauczycieli i społeczności lokalnej”.¹²² Aby szkoła przestała być instytucją z innej epoki, musi stać się miejscem edukacyjnej szansy, przyjazna wszystkim uczniom, ponieważ jak pisze A. Karpińska „nie można widzieć tylko las, nie dostrzegając drzew, które przecież są różne.”¹²³

Przyczyny powodzeń uczniów zdolnych mogą wynikać również z osobowości oraz pracy samych nauczycieli, a więc:

- Niekwestionowanego autorytetu mistrza, jakim w relacji z uczniem zdolnym jest nauczyciel przedmiotów artystycznych i nie tylko,
- Artystycznej osobowości nauczyciela oraz jego dorobku artystycznego,
- Przygotowania pedagogicznego,
- Doświadczeń życiowych,
- Charakteru, postaw, zdolności,
- Zamiłowania, lub niechęci do pracy nauczycielskiej,
- Pozycji społecznej i autorytetu nauczyciela,
- Warunków materialnych życia.¹²⁴

Stąd też nasuwa się pogląd I. Wojnar, iż nowy model nauczyciela obejmuje „wyszkolenie akademickie, umieć nauczać innowacyjnie, a równocześnie być zdolnym do kształtowania tej umiejętności u swoich uczniów, sprawować nie tylko funkcję kształceniową, lecz również opiekuńczą, orientującą, selekcyjną i koordynującą.”¹²⁵

Zdaniem T. Olearczyk „Współczesny nauczyciel musi być wszechstronny, powinien mieć doskonale opanowaną nie tylko wiedzę z własnego przedmiotu, ale także z przedmiotów pokrewnych. Jego obowiązkiem jest przekazywanie wiedzy, ale również wskazywanie uczniom sposobów na jej łatwe przyswojenie.”¹²⁶ Nauczyciel powinien być mistrzem i mentorem- to ktoś wyjątkowy, inteligentny, dojrzały i doświadczony, o wysokiej moralności, refleksyjny, otwarty na nowe poglądy i wyzwania. To osoba twórcza, potrafiąca zachęcić uczniów do rozmaitych, najbardziej wymyślnych i kreatywnych działań. Musi być lubiany i ceniony wśród swoich uczniów. To ostatecznie człowiek prezentujący wyrazisty i utrwalaony system wartości, który potrafi wpoić swoim wychowankom.¹²⁷ J. Kuźma dodaje, iż „przyszły nauczyciel (...) powinien również posiadać zdolności do samoorganizacji, a także dostateczną motywację do systematycznego samorozwoju i samodoskonalenia własnej osobowości oraz swojej wiedzy merytorycznej.”¹²⁸

„Dopiero w ostatnich latach zainteresowanie nauczycieli, władz oświatowych oraz osób tworzących programy szkolne, skierowane zostało w stronę uczniów wybitnie uzdolnionych.”¹²⁹ Dokładnie od 17.01.2012 roku obowiązują w Polsce nowe standardy kształcenia nauczycieli (Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dn. 17.01.2012 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela, Dz. U. Nr 164, poz. 1365), które wskazują m.in. na potrzebę zaopatrzenia współczesnych nauczycieli w wyczerpujący zakres kształcenia, związany z posiadaniem zasobu wiedzy i umiejętności w zakresie specyfiki funkcjonowania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym oczywiście uczniów wyjątkowo uzdolnionych.¹³⁰

Każdy nauczyciel ucznia uzdolnionego plastycznie powinien sobie postawić jako cel edukacyjny- maksymalny rozwój jego zdolności, przygotowanie go do wykorzystania tego talentu na rzecz całego społeczeństwa oraz harmonijny rozwój jego osobowości wraz ze związkami emocjonalnymi i społecznymi.¹³¹ Także dużym wyzwaniem, które staje przed nauczycielami i wychowawcami, jest zapewnienie uczniom o bardzo uściślonych zainteresowaniach (w tym plastycznych) takich warunków do ich rozwoju, żeby zgłębianie obranej dziedziny nie kolidowało z wypełnianiem podstawowych obowiązków i nie musiało skutkować pobłażliwym stosunkiem do wszystkiego, co nie jest „ukochaną” sztuką.¹³²

Wyróżniamy wiele postaw nauczycieli wobec ucznia zdolnego, niestety tylko jedną przedstawionych przez J. Cieślukowską prezentuje nauczyciela ucznia zdolnego- „(...) świadome podejmowanie zadania rozwoju zdolności (organizuje proces kształcenia i wychowania dostosowany do potrzeb ucznia zdolnego).”¹³³

¹²¹ Tamże

¹²² A. Karpińska, Współczesna szkoła skoncentrowana na uczniach miejscem edukacyjnej szansy, [w:] Ku dobrej szkole skoncentrowanej na uczniach, red. J. Kuźma, J. Pułka, Kraków 2014, s. 103.

¹²³ Tamże, s. 107.

¹²⁴ Program pracy z uczniem zdolnym Zespołu Szkół Plastycznych w Rzeszowie 2010, <<http://www.zsp.resman.pl>>, data dostępu 22.01.2015, s. 4.

¹²⁵ I. Wojnar, Edukacja wobec wyzwań XXI wieku, Warszawa 1997, s. 65.

¹²⁶ T. Olearczyk, Kształcenie nauczycieli ... op.cit., Kraków 2013, s. 71.

¹²⁷ I. Fechner-Sędzicka, Model pracy z uczniem zdolnym... op.cit., Warszawa 2013, s. 74-75.

¹²⁸ J. Kuźma, Nauczyciele przyszłej szkoły, Kraków 2000, s. 242.

¹²⁹ M. Kliś, Wspomaganie rozwoju uczniów ... op.cit., red. J. Kuźma, J. Pułka, Kraków 2014, s. 197.

¹³⁰ A. Aksman, Rozwijanie kompetencji nauczycieli w zakresie kształcenia uczniów zdolnych plastycznie – na bazie doświadczeń szkolnictwa Słowacji, Słowenii, Ukrainy i Polski [w:] NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie, red. J. Aksman, Kraków 2013, s. 303.

¹³¹ Tamże, s. 77.

¹³² M. Braun, M. Mach, Jak pracować ze zdolnym? Poradnik dla nauczycieli i rodziców. Warszawa 2012, s. 16

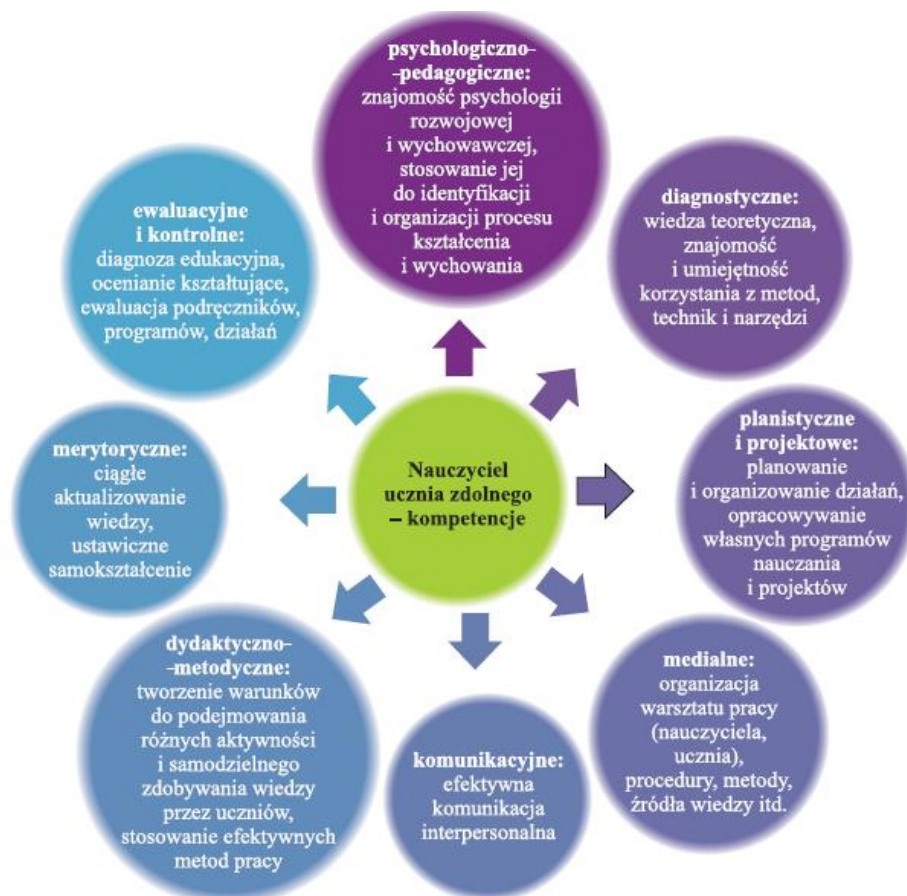
¹³³ J. Cieślukowska, Nauczyciel ucznia zdolnego w teorii i praktyce, [w:] Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych. Tom 2. Uczeń- Nauczyciel- Edukacja, red. W. Limont, J. Cieślukowska, Kraków 2005, s. 196-197.

Tymczasem w dysputach na temat kształcenia uczniów zdolnych, jako jeden z podstawowych czynników wpływających na rozwój zdolności uczniów wskazuje się właśnie osobę nauczyciela. Niewątpliwie jest tym ogniwem w systemie edukacji, które w największym stopniu (pozytywnie lub negatywnie) oddziałuje na rozwój ucznia zdolnego. Od pedagoga zdolności oczekuje się określonych cech osobowości i predyspozycji intelektualnych, szerokich kompetencji zawodowych, w tym: merytorycznych- rozległa wiedza z zakresu nauczanego przedmiotu oraz dydaktycznych- biegłość w nauczaniu, ale także kompetencji społecznych, interpersonalnych, twórczych, badawczych i rozwojowych, co ma przełożyć się na powodzenie w pracy z uczniami zdolnymi.

W odniesieniu do nauczycieli uczniów uzdolnionych plastycznie można używać takich określeń, jak: ekspert, mistrz, mentor, które już w samej nazwie wskazują na nieprzeciętne dyspozycje i wysokie wymagania.¹³⁴ I. Fechner-Sędzicka ten typ nauczyciela nazywa „osobistym doradcą ucznia”- „zorientowany na odkrywanie i rozwijanie potencjału ucznia, inspirujący, stymulujący, prowadzący w kierunku samopoznania, samoświadomości i samorealizacji, pomagający w projektowaniu indywidualnej ścieżki rozwoju (...) wspiera w osiągnięciu sukcesów.”¹³⁵

Tylko od nauczyciela i jego postaw zależy, czy w swojej pracy wychowawczo- dydaktycznej będzie ograniczać się do standardów na miarę przeciętnych efektów rozwoju ucznia, czy będzie potrafił priorytetowo odnieść się do twórczej edukacji, rozwijania kreatywności i zdolności swych wychowanków. Tylko pedagog, który jest przedstawicielem pozytywnych postaw wobec kreatywności i sam jest kreatywny, będzie potrafił rozwijać te same cechy u swych podopiecznych. Dlatego w przygotowaniu do zawodu nauczycielskiego istotne jest zarówno kształcenie umiejętności dydaktycznych i wychowawczych, jak i predyspozycji osobowościowych pozwalających kształcić zdolności uczniów.¹³⁶

Jakie są podstawowe kompetencje nauczyciela ucznia zdolnego na etapie szkoły podstawowej przedstawia poniższa Rycina 9.

Rycina 9. Nauczyciel ucznia zdolnego- kompetencje.

W. Strykowski, Kompetencje współczesnego nauczyciela, „Neodidagmata” 2005, nr 27/28, s. 15–28.

¹³⁴ J. Cieślukowska, Czy w polskim systemie oświaty potrzebni są pedagodzy zdolności?, [w:] Zdolni w szkole, czyli o zagrożeniach i możliwościach rozwojowych uczniów zdolnych. Poradnik dla nauczycieli i wychowawców, red. W. Limont, J. Cieślukowskiej, D. Jastrzębskiej, Warszawa 2012, s. 25.

¹³⁵ I. Fechner-Sędzicka, Model pracy z uczniem zdolnym... op.cit., Warszawa 2013, s. 75

¹³⁶ B. Muchacka, Kształcenie i doksztalcanie nauczycieli edukacji przedszkolnej i szkolnej w zakresie pracy z dzieckiem zdolnym na Słowacji i w Polsce (porównania i wnioski), [w:] NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie, red. J. Aksman, Kraków 2013, s. 93-94

Nauczyciele (edukatorzy) uczniów uzdolnionych plastycznie:

- *Angażują uczniów w przebieg diagnozy ich zainteresowań, uzdolnień oraz mocnych stron,*
- *Wspierają uczniów w rozwoju tych cech, które mogą okazać się pomocne w osiągnięciu założonych celów,*
- *Stosują praktyki związane z grupowaniem uczniów różnych uzdolnień, by zapewnić im interakcję z osobami o różnych predyspozycjach, możliwościach i mocnych stronach,*
- *Wpajają szacunek dla osób o różnorodnych możliwościach i uzdolnieniach,*
- *Przedstawiają im wzorce osobowe, zgodne z ich zainteresowaniami i uzdolnieniami,*
- *Znajdują pozaszkolne możliwości uczenia się, rozwoju zgodne z zainteresowaniami i uzdolnieniami uczniów,*
- *Stwarzają warunki środowiskowe i zachęcają uczniów do ujawniania cech i zachowań związanych z ich uzdolnieniami,*
- *Opracowują obszerne, spójne i prowadzone na bieżąco procedury diagnozy i opieki nad uzdolnionymi,*
- *Stosują różnorodne sposoby oceny w celu pomiaru uzdolnień i mocnych stron uczniów,*
- *Dokonują interpretacji różnego rodzaju ocen w różnych dziedzinach, mając świadomość ich ograniczeń,*
- *Stosują sprawiedliwe i bezstronne metody oceny.*¹³⁷

Badania NIK wykazały, że w samych szkołach zjawisko pracy z uczniem uzdolnionymi wciąż nie jest powszechne, wręcz marginalne. Tylko 7,3% nauczycieli zostało przeszkolonych pod tym kątem. Natomiast 78,3% objętych badaniami ankietowymi nauczycieli odpowiedziało, że nigdy w swojej praktyce zawodowej nie realizowało indywidualnego programu nauczania.¹³⁸ Mimo przedstawionych niezadowolających danych sukcesy naszych uczniów na międzynarodowych olimpiadach i konkursach uświadamiają o tym, że w polskich szkołach pracują wybitni nauczyciele. „Jednak są oni „samorodnymi talentami”, nierzadko opierającymi swe działania na intuicji.

W Polsce nauczyciele kształcący uczniów wybitnie zdolnych zazwyczaj posiadają jedynie ogólne kwalifikacje do pracy w zawodzie, więc informacje o zdolnościach pozyskują głównie przez samokształcenie i samodzielnie wypracowane, skuteczne metody pracy.¹³⁹ Dobre wyniki osiągają wszystkie te szkoły, które mogą się poszczycić wykształconą kadrą pedagogiczną, która cały czas podnosi swoje kwalifikacje zawodowe. W tych placówkach widać stały postęp nie tylko w obszarze kształcenia, ale i wychowania. Dzięki zastosowaniu nowoczesnej technologii informacyjno- komunikacyjnej przekazywania wiedzy, szkoła staje się dla uczniów (nie tylko zdolnych) przyjemnością.¹⁴⁰

Nauczyciel powinien poszerzać swoje kompetencje w zakresie edukacji ucznia zdolnego w obszarach:

- *diagnozowania i sposobów wspierania ucznia zdolnego;*
- *pracy dydaktyczno-wychowawczej;*
- *organizacji systemu pracy z uczniami uzdolnionymi;*
- *nawiązywania współpracy z partnerami;*
- *wymiany doświadczeń i dobrych praktyk, w tym także w ramach sieci współpracy i samokształcenia;*
- *doskonalenia zawodowego;*
- *interpretacji i wdrażania znowelizowanego prawa oświatowego;*
- *niwelowania zagrożeń wynikających z psychospołecznych uwarunkowań rozwoju uczniów zdolnych – współpraca ze specjalistami z poradni psychologiczno-pedagogicznej;*
- *zamówienia poradników do pracy z uczniem zdolnym spośród 17 publikacji opracowywanych przez ekspertów w projekcie (www.ore.edu.pl/uczenzdolny).*
- *promowania idei i założenia Szkół Odkrywców Talentów (SOT) i Miejsc Odkrywania Talentów (MOT) – wdrażanie i upowszechnianie działań związanych z budowaniem sieci SOT/MOT realizowanych w ramach zadań podejmowanych w projekcie „Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu pracy z uczniem zdolnym”.*¹⁴¹

By odpowiednio podnosić swoje kwalifikacje nauczyciele i pedagodzy mogą/ powinni korzystać z różnorodnego, oferowanego wsparcia:

- *Wsparcie merytoryczne- wykształcenie w zakresie pedagogiki zdolności (studia, studia podyplomowe, kursy, warsztaty, szkolenia wewnątrzszkolne);*
- *Systemowe wsparcie np. program Wars i Sawa);*
- *Dobra atmosfera w szkole – wsparcie i zachęta dyrekcji;*
- *Konferencje tematyczne.*¹⁴²

Jednym z podstawowych elementów w podniesieniu kompetencji nauczycieli jest zapewnienie przez uczelnie wprowadzenia do programów kształcenia przyszłych nauczycieli modułów dotyczących pracy z uczniem zdolnym¹⁴³. np. diagnozowanie zdolności oraz uzdolnień dzieci, metodyka nauczania dziecka zdolnego, pedagogika twórczości. Również należałoby podjąć różnorodne efektywne przedsięwzięcia szkoleń zawodowych na temat „ucznia zdolnego” –

¹³⁷ J. Łukasiewicz-Wieleba, Organizacja kształcenia uczniów zdolnych, <<http://www.ore.edu.pl>>, data dostępu 29.01.2015.

¹³⁸ K. Wojewodziec, T. Kosiarek, Jak motywować nauczycieli, aby chcieli rozwijać zdolności uczniów?, „Trendy”, nr 1, 2009, s.24

¹³⁹ J. Cieślukowska, Czy w polskim systemie oświaty ... op.cit., Warszawa 2012, s. 28

¹⁴⁰ T. Olearczyk, Kształcenie nauczycieli ... op.cit., Kraków 2013, s. 90

¹⁴¹ D. Miziołek, Wpływ postawy nauczyciela na zaangażowanie i postawę uczniów szczególnie uzdolnionych humanistycznie, artystycznie..., <<http://www.ore.edu.pl>>, data dostępu 30.01.2015.

¹⁴² J. Łukasiewicz-Wieleba, Organizacja kształcenia w kontekście systemowych rozwiązań w pracy z uczniem zdolnym, <<http://www.ore.edu.pl>>, data dostępu 24.01.2015.

¹⁴³ W. Limont, Kształcenie uczniów zdolnych w polskim systemie oświaty – wybrane przykłady, <<http://www.ore.edu.pl>>, data dostępu 10.01.2015 r.

organizowane przez lokalne ośrodki doskonalenia zawodowego, jak i organizację studiów podyplomowych na wyższych uczelniach, dotyczące m.in. praktycznych umiejętności diagnozy, metod i form pracy.¹⁴⁴ Dzięki zebrany doświadczeniom podczas wizyt studyjnych na Słowacji, w Słowenii i na Ukrainie zaproponowano nowy model kształcenia nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej, który z pewnością odniósłby również sukces na etapie klas IV- VI szkoły podstawowej. Oto wybrane założenia:

- wprowadzenie osobnego przedmiotu: *Praca z dzieckiem zdolnym*;
- wprowadzenie osobnego przedmiotu: *Historia regionu i dziedzictwo kulturowe*;
- kształcenie nauczycieli mogących podjąć się prowadzenia innych niż lekcyjne form pracy z uzdolnionymi dziećmi;
- kształcenie nauczycieli mogących współpracować z Uniwersytetami dla Dzieci;
- motywowanie uczniów i nauczycieli do wspólnej pracy artystycznej poprzez wystawy prac nauczycieli i ich uczniów (jak temat widzi mistrz, a jak uczeń);
- wsparcie adaptacji zawodowej młodych nauczycieli;
- jednolite formy diagnozy dzieci zdolnych, zastosowanie testu OLNAD07;
- kształcąc nauczyciela profesjonalistę, należałoby przykładać większą wagę do praktyk,
- przygotowanie studentów do współpracy z muzeami,
- zachęcamy do wprowadzania niestandardowych, ciekawych i potrzebnych akcji, np.: *Podróżujący autobus eksperycki*.¹⁴⁵

Natomiast obecnie w Polsce w swojej pracy nauczyciel może dodatkowo, a nawet powinien nawiązać współpracę z różnymi instytucjami/ osobami. Kooperacja ta ma na celu pomoc nauczycielowi we właściwym kierowaniu rozwoju dziecka, w rozwiązywaniu problemów, wsparcie metodyczne i merytoryczne oraz motywowanie do działania, co z pewnością zaowocuje sukcesem artystycznym ucznia. Ważne by nauczyciel pamiętał, że nie jest sam i jeśli zabraknie mu siły do działania na rzecz pracy z uczniem zdolnym, to wie gdzie może szukać pomocy dla siebie i wychowanka. Wspomóc nauczyciela może:

- Grono pedagogiczne;
- Specjalista w danej dziedzinie- artysta plastyk;
- Ośrodki metodyczne;
- Fundacje, organizatorzy konkursów, stowarzyszenia itp.;
- Poradnia psychologiczno- pedagogiczna.¹⁴⁶
- Rodzice.

B. Dyrda potwierdza, iż „*Wszędzie rodzice dobrze oceniają możliwość zaangażowania się w edukację dziecka, z czego korzystają wszystkie strony zaangażowane w ten proces*”¹⁴⁷ Zatem by zadbać o pełny i harmonijny rozwój uczniów należy również zadbać o prawidłowe wsparcie rodziny. Stąd też w swojej pracy pedagogicznej warto posłużyć się wymianą poglądów z rodzicami/opiekunami dziecka. Mogą być to np. „*Comiesięczne zebrania, konsultacje można wzbogacić o ciekawe formy warsztatowe, które są znakomitą okazją do wymiany doświadczeń dotyczących, np.: potrzeb dziecka zdolnego, wartościowych form spędzania czasu wolnego, efektywnej komunikacji w rodzinie, pomysłów na rozbudzanie zainteresowań, propozycji interesujących książek dla rodziców i uczniów, rozwijania samodzielności i poczucia odpowiedzialności u dzieci, właściwej organizacji czasu pracy i zabawy etc.*”¹⁴⁸

Podsumowując należy podkreślić, że nauczyciele pracujący z uczniami zdolnymi (w tym uzdolnionymi plastycznie) powinni posiadać wewnętrzną motywację do podejmowania działań. Jak wskazują przytaczane przez J. Cieślukowską badania, „*nauczyciele osiągający wybitne wyniki w pracy z uczniami zdolnymi charakteryzują się entuzjazmem, pasją, poczuciem misji, czyli wykazują aktywność, gdyż są nią zainteresowani i czerpią przyjemność z samego działania*”¹⁴⁹. Jeśli natomiast działania będą wykonywane np. pod wpływem obowiązku, konieczności, presji zewnętrznej, nacisku oceniania, to motywacja będzie pozorna, a czynności nie zawsze wykonywane na odpowiednim poziomie i pozbawione zaangażowania. Co za tym idzie nie przyczynią się do faktycznego zapewnienia uczniom zdolnym koniecznego wsparcia.¹⁵⁰

N. Pastuchowa pisze, „*że czarno-biały świat staje się kolorowy dzięki dzieciom uzdolnionym plastycznie*” przez co nawiązuje do potencjalnych uzdolnień plastycznych dziecka, które nie są jednolite i zależą w głównej mierze od uwarunkowań osobowych i różnic indywidualnych.¹⁵¹ Ich indywidualność wymaga użycie w praktyce rozmaitych strategii psychodydaktycznych. Ważne by nauczyciele szukali różnorodnych form wychowawczego oddziaływania na uczniów, kształtowali ich wyobraźnię, wrażliwość i aktywną postawę do otaczającego świata. N. Pastuchowa uważa, że „nauczyciel tworzy atmosferę do rozwoju talentu i motywuje do pracy”, dlatego za sukcesami dzieci zdolnych stoi

¹⁴⁴ B. Muchacka, *Kształcenie i doskonalenie nauczycieli ...* op.cit., Kraków 2013, s. 93-94.

¹⁴⁵ A. Aksman, *Rozwijanie kompetencji nauczycieli w zakresie kształcenia uczniów zdolnych plastycznie – na bazie doświadczeń szkolnictwa Słowacji, Słowenii, Ukrainy i Polski*, [w:] NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie, red. J. Aksman, Kraków 2013, s. 313-316.

¹⁴⁶ J. Łukasiewicz-Wieleba, *Organizacja kształcenia* op.cit., <<http://www.ore.edu.pl>>, data dostępu 24.01.2015.

¹⁴⁷ B. Dyrda, *Edukacyjne wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Studium społeczno-porównawcze*, Warszawa 2012, s. 158.

¹⁴⁸ I. Fechner-Sędzicka, *Model pracy z uczniem zdolnym...* op.cit., Warszawa 2013, s. 48.

¹⁴⁹ J. Cieślukowska, *Czy w polskim systemie oświaty...* op.cit., Warszawa 2012, s. 32

¹⁵⁰ Tamże.

¹⁵¹ A. Zięba, *Metody pracy z dzieckiem uzdolnionym plastycznie ...* op.cit., Kraków 2013, s. 229

praca nauczyciela.¹⁵² Każdy kto dobrowolnie wybrał zawód nauczyciela, wie, iż jest on niebywale fascynujący, ale również trudny i niezwykle niewdzięczny, mający na celu służbę młodym ludziom.¹⁵³

Na zakończenie warto zacytować A. Salcher: „*Utalentowany uczeń nie potrzebuje ani dobrych szkół, ani mądrej polityki edukacyjnej. On potrzebuje po prostu trochę szczęścia. Jeśli to szczęście – nawet w najgorszym systemie szkolnictwa – podaruje mu jednego dobrego nauczyciela, to z utalentowanego ucznia wyrośnie zdolny i może również szczęśliwy człowiek.*”¹⁵⁴

Jak zatem być nauczycielem ucznia uzdolnionego plastycznie? Oto prosta zasady działań, na których powinni opierać się wszyscy pedagodzy zdolności:

- 1) *„Bądź otwarty na nowe pomysły, za wszelką cenę uciekaj od rutyny;*
- 2) *Szukaj połączeń - wszędzie tam, gdzie to tylko jest możliwe dokładaj i wykorzystuj własne zainteresowania, pasje, zdolności;*
- 3) *Pielegnuj swoje pomysły, nie pozwalaj im umierać, twórz z nich coś wartościowego i użytecznego, zachęcaj do tego samego swoich uczniów;*
- 4) *Szukaj czasu dla kreatywności, stymuluj kreatywność swoją i uczniów – zastosuj np. „5 - 10 minut dla kreatywności na każdej lekcji” ;*
- 5) *Doceniaj wartość pracy zespołowej – pracuj w zespołach i pozwalaj uczniom uczyć się od siebie nawzajem – praca zespołowa jest katalizatorem kreatywności;*
- 6) *Pozwalaj uczniom podejmować ryzyko, zachęcaj do eksperymentowania, przyzwalaj na popełnianie błędów;*
- 7) *Nie chodź do szkoły z gotowym status quo – poszukuj i zachęcaj do poszukiwania;*
- 8) *Promuj uczniów – pozwalaj i zachęcaj do prezentacji osiągnięć;*
- 9) *Chcesz aby Twoi uczniowie byli kreatywni? Pokaż im, jak to się robi!*¹⁵⁵

¹⁵² Tamże.

¹⁵³ J. Kuźma, *Nauczyciele przyszłej szkoły*, Kraków 2000, s. 242.

¹⁵⁴ A. Salcher, *Utalentowany uczeń i jego wrogowie*, Rzeszów 2009, s. 225.

¹⁵⁵ I. Fechner-Sędzicka, *Kreatywny nauczyciel i twórczy uczeń a indywidualizacja pracy z uczniami*, <[http:// www.ore.edu.pl](http://www.ore.edu.pl)>, data dostępu 29.01.2015.

Rozdział II

Metodologia badań własnych

Niniejszy rozdział dotyczy będzie planowania oraz przebiegu badań własnych, których celem było zdobycie danych dotyczących wspierania uczniów w wieku szkolnym ze szczególnymi zdolnościami plastycznymi. Badania mają charakter ilościowo- jakościowy i dotyczą wpływu środowiska rodzinnego i szkolnego na rozwój dzieci uzdolnionych plastycznie. W rozdziale tym szczegółowo przedstawiona zostanie problematyka badawcza, metody, techniki oraz narzędzia badawcze, a także organizacja badań i charakterystyka badanej grupy.

1. Przedmiot i cel badań

Przystępując do badań pedagogicznych najpierw należy określić przedmiot badań. Według T. Pilcha „przedmiotem badania naukowego mogą być tylko obiektywnie istniejące, poddające się pomiarowi zjawiska”¹⁵⁶. Przedmiotem moich badań jest rola nauczycieli, rodziny oraz znaczenie własnej motywacji na rozwój dzieci zdolnych plastycznie w szkole podstawowej. Wybór mojego tematu jest uzasadniony osobistymi doświadczeniami z okresu dzieciństwa i dorastania w tym zakresie, zainteresowanie sztuką, głównie malarstwem i ceramiką, liczny udział w konkursach plastycznych ogólnopolskich i międzynarodowych oraz uczestnictwo w szkoleniu „Nauka- Sztuka- Edukacja”, które stało się swoistą inspiracją do wspomagania uczniów zdolnych w mojej dalszej karierze zawodowej.

Przed rozpoczęciem procesu badawczego ważne jest by ustalić jaki jest cel badań. T. Pilch uważa, iż: „zasadniczym celem poznania naukowego jest zdobycie wiedzy maksymalnie ścisłej, maksymalnie pewnej, maksymalnie ogólnej, maksymalnie prostej, o maksymalnej zawartości informacji, takie dopiero poznanie prowadzi do wyższych form funkcjonowania wiedzy, a są nimi prawa nauki i prawidłowości”¹⁵⁷. Celem moich badań jest ustalenie z jakim wsparciem spotykają się uczniowie zdolni plastycznie w wieku szkolnym ze strony nauczycieli i osób bliskich oraz jak przekłada się to na ich rozwój intelektualny, twórczy, emocjonalny i społeczny.

2. Problemy badawcze

Kolejnym istotnym elementem badania naukowego są problemy badawcze. S. Nowak w bardzo prosty i jasny sposób pisze, iż „problem badawczy to tyle, co pewne pytanie lub zespół pytań, na które odpowiedzi ma dostarczyć badanie”¹⁵⁸. Natomiast M. Łobocki stwierdza, że „na ogół jest nim takie pytanie, które w miarę precyzyjnie określa cel zamierzonych badań i jednocześnie ujawnia braki w dotychczasowej wiedzy na interesujący nas temat”¹⁵⁹.

Głównym problemem badawczym tej pracy jest odpowiedź na pytanie:

Jak nauczyciele w szkole podstawowej wspierają rozwój uczniów uzdolnionych plastycznie?

Natomiast problemy szczegółowe zostały sformułowane następująco:

1. Jak rozpoznawać uczniów uzdolnionych plastycznie?
2. Gdzie uczniowie szczególnie uzdolnieni plastycznie mogą szukać wsparcia i jakie wsparcie otrzymują od nauczycieli w szkole?
3. Jakie są możliwości okazania pomocy w szkole uczniom uzdolnionym plastycznie?
4. Jaki stosunek do nauki mają uczniowie uzdolnieni plastycznie?
5. Jakie kontakty z rówieśnikami mają dzieci uzdolnione plastycznie?
6. Jakie wsparcie otrzymują dzieci uzdolnione plastycznie od swoich rodziców?
7. Jakie wsparcie otrzymują dzieci uzdolnionych plastycznie w placówkach pozaszkolnych?
8. Jakie znaczenie ma samomotywacja i samorozwój w przypadku dzieci uzdolnionych plastycznie?

3. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Według T. Pilcha, „metoda to zespół zabiegów i czynności zmierzających do poznania określonego przedmiotu. Jest to pewnego rodzaju charakter działania, jaki podejmujemy dla zdobycia interesujących nas danych”¹⁶⁰. Autor wyróżnia takie metody jak:

1. Eksperyment pedagogiczny;
2. Monografia pedagogiczna;
3. Metoda indywidualnych przypadków;
4. Metoda sondażu diagnostycznego.

¹⁵⁶ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998, s. 56.

¹⁵⁷ Tamże, s. 8.

¹⁵⁸ S. Nowak, *Metodologia badań socjologicznych*, Warszawa 1970, s. 28.

¹⁵⁹ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Kraków 2005, s. 21.

¹⁶⁰ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001, s. 79.

Pierwszą metodą jaka została wykorzystana do zbadania wspierania rozwoju uczniów uzdolnionych plastycznie przez nauczycieli w szkole podstawowej jest sondaż diagnostyczny. Według T. Pilcha metoda ta „*jest sposobem gromadzenia wiedzy o atrybutach strukturalnych i funkcjonalnych oraz dynamice zjawisk społecznych, opiniach i poglądach wybranych zbiorowości, nasilaniu się i kierunkach rozwoju określonych zjawisk i wszelkich innych zjawiskach instytucjonalnie nie zlokalizowanych - posiadających znaczenie wychowawcze - w oparciu o specjalnie dobraną grupę reprezentującą populację generalną, w której badane zjawisko występuje. (...) W badaniach sondażowych najczęściej występujące techniki to wywiad, ankieta, analiza dokumentów osobistych, techniki statystyczne i inne*”¹⁶¹.

Natomiast techniką badań nazywa „*czynności praktyczne, regulowane starannie wypracowanymi dyrektywami, pozwalającymi na uzyskanie optymalnie sprawdzalnych informacji, opinii, faktów*”¹⁶². W niniejszej pracy w ramach jednej z wybranych metod, czyli sondażu diagnostycznego, do badań wykorzystana została technika arkusza diagnostycznego. Narzędzie badawcze- **Arkusz diagnozy pedagogicznej dzieci uzdolnionych plastycznie** został opracowany na podstawie Słoweńskiego Testu OLNAD07- uzdolnienia plastyczne oraz Ukraińskiej Mapy Talentu na podstawie koncepcji R. DeHaana i J. Kougha. Czym zatem jest narzędzie badawcze? Wg. T. Pilcha jest „*przedmiotem służącym do realizacji wybranej techniki badawczej*”¹⁶³. Samodzielnie skonstruowany kwestionariusz diagnozy dla uczniów składa się z instrukcji, pytań właściwych – dotyczących uzdolnień i zainteresowań plastycznych dziecka oraz pytań metryczkowych, które dostarczają ogólnych informacji na temat badanych wychowanków. Kwestionariusz zawiera 19 pytań zamkniętych, gdzie uczeń sam określa w jakim stopniu opisane zachowanie jest dla niego typowe. Wykorzystanie danego narzędzia ma na celu identyfikację uzdolnionych plastycznie uczniów spośród losowo wybranej, całej grupy badawczej.

Zgodnie z klasyfikacją T. Pilcha, drugą metodą użytą w niniejszej pracy była metoda indywidualnych przypadków, która zaliczona jest to metod jakościowych. Zgodnie z jego definicją „*metoda indywidualnego przypadku jest sposobem badań, polegającym na analizie jednostkowych losów ludzkich uwikłanych w określone sytuacje wychowawcze, lub na analizie konkretnych zjawisk natury wychowawczej poprzez pryzmat jednostkowych biografii ludzkich z nastawieniem na opracowanie diagnozy przypadku lub zjawiska w celu podjęcia działań terapeutycznych.*”¹⁶⁴ „*W badaniach metodą indywidualnych przypadków posługujemy się dość nielicznym zestawem technik badawczych (...) Najbardziej użyteczną techniką w wypadku omawianej metody jest wywiad. Znakomicie uzupełnia go obserwacja i analiza dokumentów osobistych*”¹⁶⁵. Natomiast M. Łobocki uważa, że „*metoda indywidualnych przypadków podobnie jak wszelka metoda biograficzna- nie jest samodzielną metodą badań pedagogicznych, a jedynie osobistym podejściem czy postępowaniem badawczym wykorzystującym różne inne metody i techniki badań (...) I starannie stosowana może okazać się przydatna, zwłaszcza w badaniach nad dziećmi i młodzieżą, których zachowanie odchodzi od normy*”¹⁶⁶. W tejże pracy została wykorzystana technika wywiadu. Zgodnie z teorią T. Pilcha technika ta jest „*rozmową badającego z respondentem lub respondentami według opracowanych wcześniej dyspozycji lub w oparciu o specjalny kwestionariusz*”¹⁶⁷. Dla stworzenia swobodnego klimatu w trakcie badań, został wykorzystany samodzielnie przygotowany kwestionariusz wywiadu. Zawiera on 29 pytań, które ułatwiają odpowiednie kontrolowanie toku rozmowy, ale nie ograniczają zagłębiania się w obrane zagadnienia. Opracowane narzędzie badawcze zostało wykorzystane wyłącznie dla wyselekcjonowanych, zdiagnozowanych wcześniej uczniów uzdolnionych plastycznie.

Dla dopełnienia i dokładnej analizy uzdolnień plastycznych, została uwzględniona również metoda pomocnicza- analiza wytworów własnych. Przeprowadzona ewaluacja i interpretacja wytworu ucznia, stała się dodatkowym źródłem wiedzy o nim samym, stopniu jego uzdolnień, stanach emocjonalnych, postawach i innych. Do oceny pracy plastycznej został wykorzystany model warstwowej struktury dzieła plastycznego wg. S. Popek. Autor wyróżnia trzy warstwy oceny dzieła:

I warstwa- treść przedstawieniowa „*Co przedstawia, co obrazuje?*”

II warstwa- treść formalna „*Jak przedstawia?*” (kształt, kolorystyka, walor, kompozycja, charakter środków wyrazu, jedność ideowa treści i formy wytworu)

III warstwa- wartość kreacyjna wytworu (nowość, oryginalność, generatywność, ewentualna zastosowalność, akceptacja społeczna)¹⁶⁸.

Zebrane informacje dotyczące wytworów własnych dzieci uzdolnionych plastycznie, zostały odniesione do wcześniejszych wyników badań, uzupełniły i potwierdziły dane uzyskane dzięki diagnozie i wywiadowi.

¹⁶¹ Tamże, s. 51.

¹⁶² Tamże, s. 42.

¹⁶³ Tamże, s. 204.

¹⁶⁴ Tamże, s. 126

¹⁶⁵ T. Pilch, *Zasady...*, s. 124

¹⁶⁶ M. Łobocki, *Metody i techniki ...*, s. 305

¹⁶⁷ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań ...*, s. 91-92

¹⁶⁸ S. Popek, *Psychologia twórczości plastycznej*, Kraków 2010, s. 34–35

4. Zmienne i wskaźniki

Zmienne i wskaźniki stanowią nieodłączny punkt każdego badania, gdyż „*bez ich uwzględnienia niemożliwy byłby wszelki rozsądny pomiar badanych faktów, zjawisk, zdarzeń. One to właśnie czynią taki pomiar w pełni możliwym i realnym*”¹⁶⁹. Czym zatem jest zmienna? Najprostszego określenia dokonuje W. Okoń, który definiuje zmienną jako „*czynnik przybierający różne wartości w badanym zbiorze*”¹⁷⁰. Natomiast Z. Skorny uważa, iż „*zmienna to pewna kategoria zjawisk, których wielkość, intensywność, częstość występowania może ulegać zmianom zależnie od różnych okoliczności*”¹⁷¹.

Można wyróżnić następujące rodzaje zmiennych: zależne, niezależne i pośredniczące. Zdaniem W. Okonia zmienna zależna to taka, „*której zmiany są skutkiem oddziaływania jednej lub więcej jakichś zmiennych (niezależnych lub pośredniczących), (...) natomiast zmienna niezależna to taka, której zmiany nie zależą od zespołu innych zmiennych występujących w badanym zbiorze*”¹⁷². Z kolei zmienne pośredniczące Z. Skorny określa jako „*czynniki wewnętrzne mogące modyfikować wpływ warunków zewnętrznych na zachowanie się*”¹⁷³.

Funkcję zmiennej zależnej w niniejszych badaniach spełniać będzie wspieranie rozwoju uczniów uzdolnionych plastycznie przez nauczycieli w szkole podstawowej. Zaś do zmiennych niezależnych zaliczę wiek, płeć, miejsce zamieszkania, wykształcenie rodziców oraz sytuację materialną badanych. Jak również pomoc ze strony nauczycieli, wychowawców i rodziców oraz samorozwój ucznia.

Co natomiast możemy określić mianem wskaźnika pomiaru zmiennych? Zdaniem S. Nowaka „*wskaźnik to pewna cecha, zdarzenie lub zjawisko, na podstawie zajścia którego wnioskujemy z pewnością bądź z określonym prawdopodobieństwem wyższym od przeciętnego, iż zachodzi zjawisko jakie nas interesuje*”¹⁷⁴. Z kolei w ujęciu Z. Zaborowskiego „*wskaźnik, jak mówi sama nazwa, wskazuje na określone zjawiska obserwowalne, a często mierzalne, które pozwalają nam stwierdzić, że zaszło zjawisko, które wskaźnik określa*”¹⁷⁵. W niniejszej pracy za wskaźniki przyjmuję elementy składające się na wspieranie uczniów w szkole (programy szkolne, diagnoza, pomoc szkolna, stosunek do nauki i nauczycieli, kontakt z rówieśnikami) oraz wsparcie w środowisku rodzinnym(relacje z rodzicami, wzorce osobowe, samorealizacja, zajęcia pozaszkolne), wyrażone we wskaźnikach liczbowych i procentowych.

Tabela 1. Zmienne zależne i niezależne

ZMIENNE	POMIAR ZMIENNYCH
1. ZMIENNE ZALEŻNE <i>Rozwój uzdolnień plastycznych</i>	Wskaźniki liczbowe i procentowe
2. ZMIENNE NIEZALEŻNE ✓ <i>Pomoc ze strony nauczycieli i wychowawców</i> ✓ <i>Wsparcie w środowisku rodzinnym</i> ✓ <i>Samorealizacja</i>	Wskaźniki liczbowe i procentowe
3. ZMIENNE POŚREDNICZĄCE ✓ <i>Wiek</i> ✓ <i>Płeć</i> ✓ <i>Miejsce zamieszkania</i> ✓ <i>Wykształcenie rodziców</i> ✓ <i>Sytuacja materialna</i>	Wskaźniki liczbowe i procentowe

¹⁶⁹ M. Łobocki, *Metody i techniki ...*, s. 32.

¹⁷⁰ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1992, s. 244.

¹⁷¹ Z. Skorny, *Prace magisterskie ...*, s. 48.

¹⁷² W. Okoń, *Słownik ...*, s. 244.

¹⁷³ Z. Skorny, *Prace magisterskie...*, s. 51.

¹⁷⁴ S. Nowak, *Metodologia badań ...*, s. 102.

¹⁷⁵ Z. Zaborowski, *Wstęp do metodologii badań pedagogicznych*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1973, s. 150.

5. Charakterystyka terenu badań.

Badania zostały przeprowadzone na terenie miasta Nowy Targ. W celu uzyskania odpowiedzi na problem badawczy w niniejszej pracy, zostały przeprowadzone badania wśród uczniów **Szkoły Podstawowej nr 5 w Nowym Targu im. Konfederacji Tatrzańskiej. Objęta badaniami szkoła rozpoczęła działalność w roku 1961 i w obecnym roku szkolnym 2014/2015 kształci się w niej 572 uczniów w 26 oddziałach.** Atutem szkoły jest odebrany w 2003 r. Certyfikat „Szkoła z klasą”, który otrzymała jako jedyna szkoła w mieście i jedna z sześciu w powiecie nowotarskim. Sukces ten jest efektem wytrwałej pracy sześciu zespołów zadaniowych, w tym jeden pod przewodnictwem M. Grzybek- „Jak wychowywać ludzi z pasją”¹⁷⁶. Dodatkowo charakteryzuje się aktywnym udziałem w akcji 2013 „Bezpieczna szkoła- Bezpieczny Uczeń”. W szkole tej czynnie działa koło artystyczne, gdzie prace plastyczne odznaczają się wysokim poziomem kunsztu malarskiego. Nauczycielem plastyki oraz moim koordynatorem w trakcie badań jest mgr Małgorzata Dzioboń. Populacja, która została objęta badaniem to uczniowie omawianej szkoły z klas IV-VI. Wybór tejże szkoły był celowy i został zmotywowany wcześniej zdobytą wiedzą na temat uzdolnień plastycznych jej uczniów. Jak potwierdza nauczyciel, szkoła posiada wiele dzieci zdolnych, w tym plastycznie. Warto podkreślić, że Szkoła Podstawowa nr 5 szczyci się nienaganną opinią wśród rodziców i mieszkańców Nowego Targu. Sama jako jej absolwentka wspominam mile wczesne lata szkolne i radosną atmosferę i mimo zmiany grona pedagogicznego z przyjemnością wracam w mury tejże szkoły.

6. Charakterystyka badanej populacji i organizacja przebiegu badań

Wstępne badanie pilotażowe zostało przeprowadzone na grupie 8 uczniów dnia 25.02.2015 roku, które potwierdziło funkcjonalność stworzonego Arkusza diagnostycznego.

Pierwsza faza badań właściwych, za pomocą kwestionariusza diagnozy obejmowała 89 uczniów klas IV-VI, w tym chłopców 39 i dziewcząt 50. Miała na celu zidentyfikowanie uczniów uzdolnionych plastycznie spośród całej badanej populacji. Badanie diagnozujące zostało przeprowadzone 11.03.2015 roku. *Arkusze diagnozy pedagogicznej dzieci uzdolnionych plastycznie* zostały wypełnione przez uczniów na lekcjach za zgodą dyrekcji i nauczyciela. Na podstawie kwestionariusza wyodrębniono uczniów uzdolnionych plastycznie, w liczbie 15.

Tabela 2. Liczba uczniów objętych badaniami w klasach IV- VI w Szkole Podstawowej nr 5 w Nowym Targu

L.P.	Klasa	Liczba dziewcząt		Liczba chłopców		Razem	
		N	%	N	%	N	%
1.	IVa	12	24,0	11	28,2	23	25,9
2.	Va	13	26,0	9	23,1	22	24,7
3.	Vc	11	22,0	8	20,5	19	21,3
4.	VIa	14	28,0	11	28,2	25	28,1
	Ogółem:	50	100,0	39	100,0	89	100,0

Źródło: badania własne

Następnie w drugiej fazie badań właściwych przeprowadzono wywiad, w którym brali udział tylko uczniowie uzdolnieni plastycznie. Na postawione pytania wyczerpująco odpowiedziało 15 celowo wybranych uczniów. Wywiad ten został przeprowadzony na terenie szkoły 15.04.2015 roku. Dodatkowo dzięki uprzejmości nauczycielki plastyki, dokonano analizy zastanych, dołączonych wytworów własnych uczniów. Przy pomocy specjalisty i własnej wiedzy, prace artystyczne zostały dokładnie omówione, zbadane i ocenione pod kątem rozwoju zdolności plastycznych danej grupy dzieci.

¹⁷⁶ WWW.sp5.nowyarg.pl, z dnia 25.03.2014.

Rozdział III

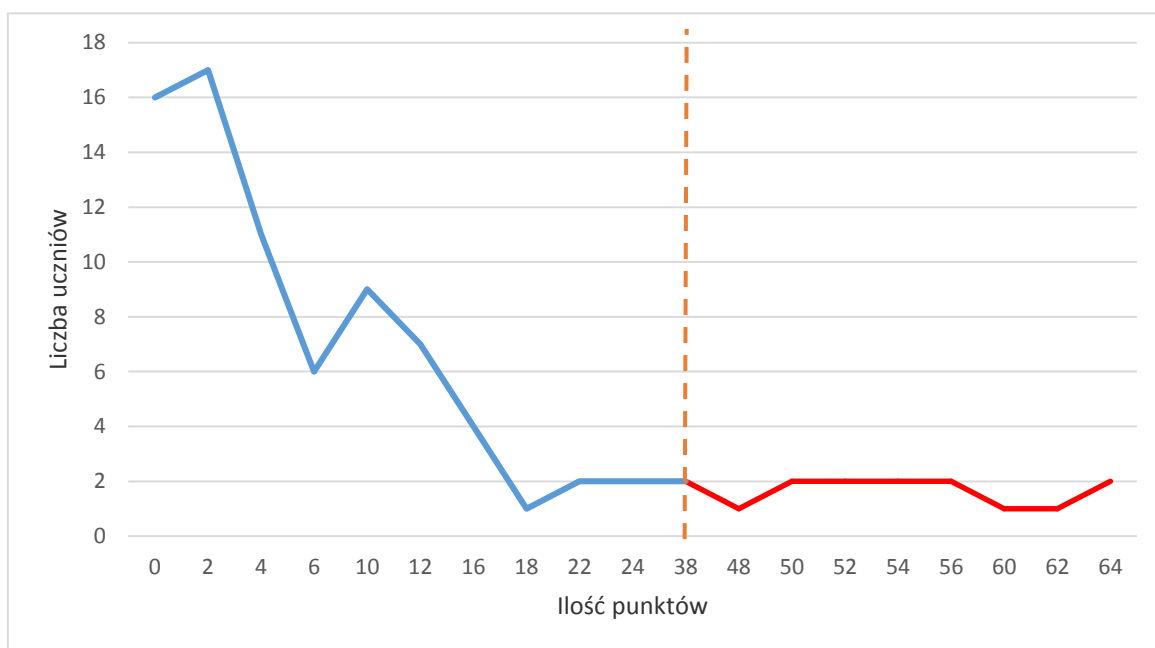
Wspieranie uczniów uzdolnionych plastycznie- Analiza wyników badań własnych

Celem przeprowadzonych przez autora badań była próba znalezienia odpowiedzi na pytanie: Jak nauczyciele w szkole podstawowej wspierają rozwój uczniów uzdolnionych plastycznie? By rozwiązać tak postawiony problem badawczy, zbadano za pomocą diagnozy pedagogicznej (uczniów czterech klas) oraz przeprowadzono wywiad z grupą piętnastu uczniów uzdolnionych plastycznie. Analiza zebranego w toku badań bogatego materiału została przedstawiona w kolejnych podrozdziałach (analogicznie do sformułowanych problemów szczegółowych), rozpoczynając od omówienia wyników przeprowadzonej diagnozy.

1. Jak rozpoznawać uczniów uzdolnionych plastycznie?

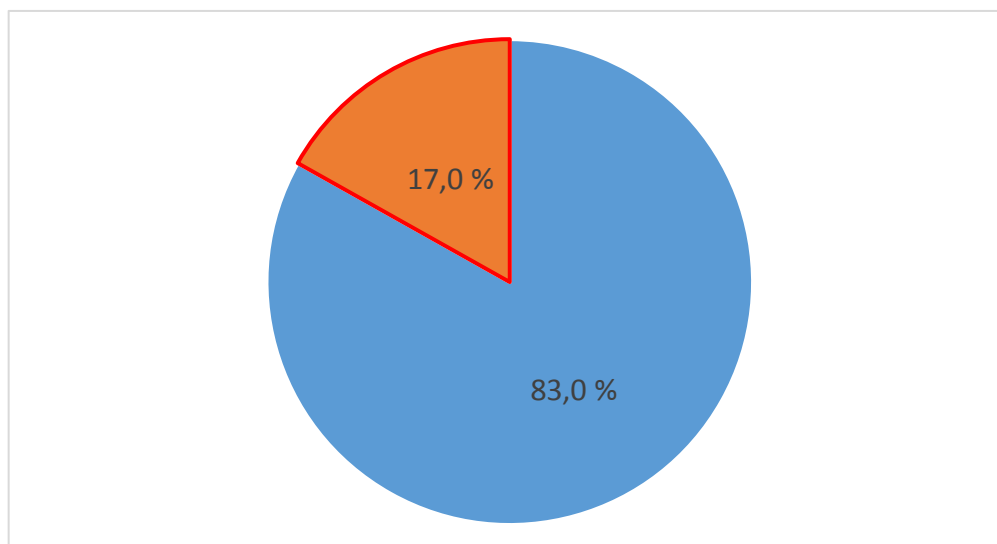
Jak diagnozować uczniów uzdolnionych plastycznie, autorka niniejszej pracy dowiedziała się, wykorzystując stworzone narzędzie badawcze *Arkusz diagnozy pedagogicznej dzieci uzdolnionych plastycznie*, rozmawiając z nimi i analizując ich prace plastyczne.

Arkusz diagnostyczny został tak skonstruowany, że odpowiadając na pytania uczniowie mogą maksymalnie uzyskać 76 punktów, natomiast przyjęto, że za ucznia uzdolnionego plastycznie można uznać ucznia, który uzyskał od 38 punktów. Uczniowie zostali poproszeni o odpowiedź na pytania zamknięte, z możliwością zaznaczenia tylko jednego wariantu. Ich zadaniem było przeczytać podane stwierdzenia i wskazać w jakim stopniu opisane zachowanie jest dla niego/niej typowe. Rycina 10 przedstawia zebrane dane wśród wszystkich badanych uczniów.

Rycina 10. Wyniki diagnozy uzdolnień plastycznych (N= 89)
Źródło: badania własne

Jak widać, aż 16 uczniów nie wykazuje żadnych zainteresowań plastycznych. Tylko 2 punkty otrzymało 17 uczniów, 4 punkty- 11 uczniów, a 6 punktów- 6 uczniów. Wyniki średnie tzn. 10- 24 punkty otrzymała grupa uczniów licząca 25 osób. Pozostali objęci diagnozą uczniowie otrzymali ≥ 38 punktów, tym samym „awansując” do grupy uczniów uzdolnionych plastycznie. Natomiast biorąc pod uwagę wartości procentowe, powyższe dane przedstawiają się w następujący sposób (Rycina 11).

Rycina 11. Diagnoza uzdolnień plastycznych wśród badanej populacji uczniów (N= 89)
Źródło: badania własne

Większość badanych uczniów- 83,0%, otrzymała wynik między 0- 37 punktów, Co oznacza, że nie wykazują oni uzdolnień i zainteresowań plastycznych. Jednak biorąc pod uwagę, że zdiagnozowane zostały uzdolnienia specjalne, wynik 17% potencjalnie uzdolnionych plastycznie uczniów, jest stosunkowo wysoki. Zatem dalsza analiza będzie dotyczyła tej wyselekcjonowanej grupy uczniów. Poniższa Tabela 1 przedstawia kolejnych uczniów i otrzymane przez nich wyniki.

Tabela 3. Uczniowie uzdolnieni plastycznie

Uczeń uzdolniony plastycznie	Ilość punktów
Nina	38
Kinga	50
Monika Z.	54
Hubert	48
Ania	64
Gabrysia	54
Matylda	56
Iza	38
Monika I.	52
Wiktoria S.	62
Ala S.	64
Wiktoria G.	52
Patrycja	50
Monika K.	56
Staś	60

Źródło: badania własne

Dane przedstawione na powyższej tabeli potwierdzają wysokie wyniki otrzymane przez tych uczniów. Największą ilość punktów otrzymały dwie dziewczynki, ich wyniki to 64 punkty. Najmniejszą zaś sumę punktów otrzymały również dwie osoby, które to uzyskały graniczną ilość punktów- 38.

Przeprowadzone w późniejszym terminie rozmowy potwierdziły, skuteczność zastosowanego w badaniach diagnostycznych narzędzia, dzięki któremu w łatwy i szybki sposób nauczyciel może zdiagnozować swoich uczniów pod względem ich uzdolnień plastycznych. Oczywiście dane te wymagają dalszej weryfikacji i wieloaspektowej standaryzacji. Natomiast na potrzeby badań realizowanych dla niniejszej pracy, są one zupełnie wiarygodne i wystarczające. Tabela 5 prezentuje bardziej szczegółowe odpowiedzi 15 uzdolnionych uczniów, tzn. ile osób odpowiedziało na dane pytanie.

Tabela 4. Odpowiedzi na pytania diagnostyczne uczniów uzdolnionych plastycznie

L.p.	Pytanie	Liczba odpowiedzi			Razem
		Nie dotyczy	Częściowo prawdziwe	Całkowicie prawdziwe	
1.	Lubię długo obserwować obrazy, rzeźby...	1	8	6	15
2.	Potrafię być przez dłuższy czas aktywny/a artystycznie (malować, rysować, rzeźbić itp.)	1	1	13	15
3.	Sam/a planuje własne kompozycje artystyczne	0	10	5	15
4.	Uczęszczam na zajęcia szkolnego kółka artystycznego	1	3	11	15
5.	Lubię próbować nowych materiałów, narzędzi i technik artystycznych	0	7	8	15
6.	Poważnie traktuje własną działalność artystyczną i daje mi ona ogromną satysfakcję	0	4	11	15
7.	Biorę udział w konkursach plastycznych	4	5	6	15
8.	Tworzę własne, niezależne prace artystyczne	0	10	5	15
9.	Mam dobrą pamięć wzrokową	0	8	7	15
10.	Uczęszczam na pozaszkolne zajęcia plastyczne np. w MDK	7	4	4	15
11.	Moje rysunki nie są jednorodne, ukazują różne przedmioty, ludzi, sytuacje...	0	8	7	15
12.	Lubię tworzyć oryginalne kompozycje z kwiatów, rysunków, kamieni, znaczków itp.	4	5	6	15
13.	W wolnym czasie chętnie rysuję/ rzeźbię/ tworzę kompozycje mające sens artystyczny (np. ozdoby domu, ubrań) bez zachęty dorosłych	0	4	11	15
14.	Biorę aktywny udział w lekcjach plastyki/sztuki w szkole	0	3	12	15
15.	By wyrazić swoje uczucia i nastroje posługuję się rysunkiem i rzeźbą	3	5	7	15
16.	Lubię tworzyć trójwymiarowe obrazy, pracować z gliną/ plasteliną/ papierem i klejem	1	11	3	15
17.	Chętnie wyrażam swoją własną ocenę dzieł sztuki, próbuję wskazać to, co podoba mi się w moim własnym rysunku lub rzeźbie itd.	0	3	12	15
18.	Otrzymałem/łam nagrodę lub wyróżnienie w konkursie plastycznym	4	2	9	15
19.	Chętnie chodzę na wystawy plastyczne w muzeum, plenerze i inne ekspozycje	1	12	2	15

Źródło: badania własne

Zastosowane narzędzie diagnostyczne w jasny sposób wskazało na najbardziej charakterystyczne twierdzenia opisujące badaną populację. Prawie wszyscy, bo 13 spośród 15 uzdolnionych plastycznie, potwierdziło, że twierdzenie „Potrafię być przez dłuższy czas aktywny/a artystycznie (malować, rysować, rzeźbić itp.)” jest dla nich całkowicie prawdziwe. Również zdecydowana większość, bo 11 objętych badaniami osób twierdziło, że poważnie traktuje własną działalność artystyczną i daje im ona ogromną satysfakcję. Badanie wykazało również, że wszyscy uzdolnieni

uczniowie, chętnie tworzą bez zachęty dorosłych, co również potwierdziło się w aktywnym uczestnictwie na zajęciach z plastyki (100 % diagnozowanych uczniów).

Uczniom uzdolnionym plastycznie zadano również pytanie otwarte: **Kto i kiedy zdiagnozował poprzednio ich uzdolnienia?** Poniżej zostały przytoczone przykładowe wypowiedzi badanych uczniów wraz z częstotliwością powtarzania się danej odpowiedzi:

- „rodzice”- 3 uczniów;
- „nikt”- 4 uczniów;
- „pani od plastyki”- 5 uczniów.

Na podstawie uzyskanych wypowiedzi można stwierdzić, że niestety uczniowie ci nie zostali nigdy profesjonalnie zdiagnozowani, np. przez pedagoga szkolnego. Natomiast w pewnej mierze sugestie na temat swoich uzdolnień otrzymali od rodziców i nauczycielki plastyki. Wczesna diagnoza rodziców zapewne mogła skutkować odpowiednią stymulacją i właściwą organizacją czasu wolnego dziecka. Niestety nauczyciele na etapie edukacji wczesnoszkolnej nie rozpoznali uzdolnień tych uczniów. Dopiero nauczycielka plastyki wskazała odpowiednią „drogę” swoim podopiecznym. Jednakowo swoje wnioski nie poparła żadnymi badaniami, a jedynie obserwacją i analizą wizualną rysunków. Potwierdza to nasze przypuszczenia, iż diagnoza zdolności artystycznych w szkole jest niedostateczna, a przygotowanie nauczycieli (innych niż plastyki) nieznaczne, wręcz żadne.

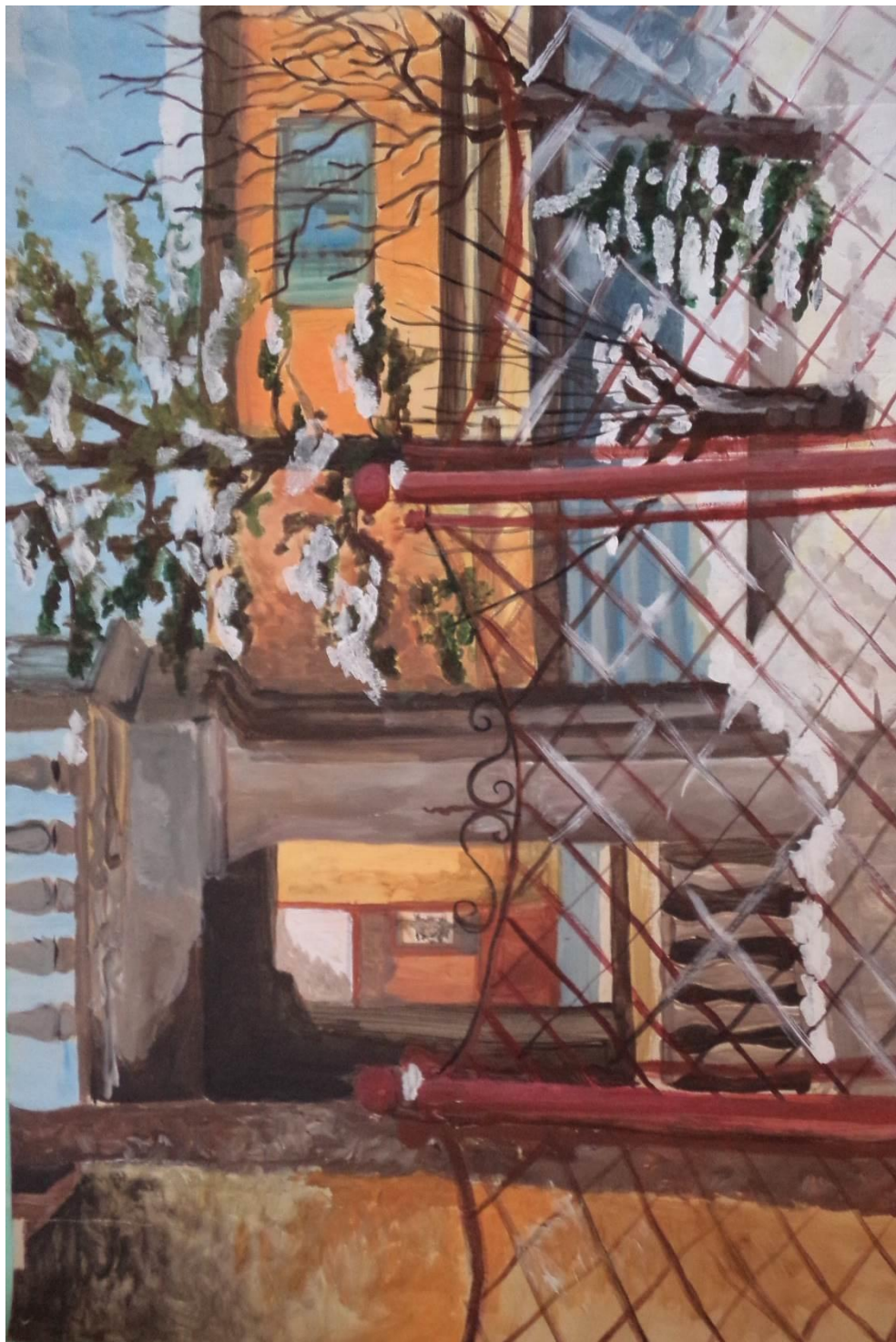
Aby uzyskać pełny obraz uzdolnień zdiagnozowanych uczniów i potwierdzić skuteczność użytego narzędzia diagnostycznego, poniżej prezentuje kilka prac plastycznych uczniów, którzy uzyskali sumę punktów ≥ 38 . Następnie przy pomocy modelu warstwowej struktury dzieła plastycznego wg. S. Popek, dokonano przede mną próby krótkiej analizy wybranych obrazów. (patrz Fot. 1, 2, 3, 4)

Pierwsza z analizowanych prac (Fot. 1.), została wykonana przez jedenastoletnią dziewczynkę. Przedstawia widok z okna jej pokoju. Jest to fragment starej willi i ogrodu zza płotu, w zimowej aurze. Obraz ten został namalowany częściowo bezpośrednio z natury (szkic) oraz ze zdjęcia. Zatem jest dokładnym odzwierciedleniem rzeczywistości. Dziewczynka przedstawia dany temat jak potrafi najbardziej realistycznie, uwzględniając zaobserwowane proporcje. Użyto farb w tonacji zimnych barw, które współgrają z tematyką pracy. Kolorystyka wydaje się harmonijna, co skutkuje spójnym odbiorem dzieła. Dokonano udanej próby uzyskania efektu światło- cienia, co jeszcze mocniej uwidacznia realizm obrazu. Otwarta kompozycja, wskazuje na stosunkowo wysokie możliwości wizualno- przestrzenne młodej artystki, a odbiór pozwala na poszerzenie granic swojej wyobraźni. Jako środek wyrazu wykorzystano wielobarwne plamy oraz ekspresyjne kropki i kreski. Natomiast dzięki użytej farbie akrylowej, uzyskano chropowatą fakturę obrazu. Jeśli chodzi o wartość kreatywną pracy plastycznej, to nie jest ona zbyt oryginalna, ale wskazuje na pewną spostrzegawczość autorki i ciekawe podejście do otaczającej rzeczywistości.

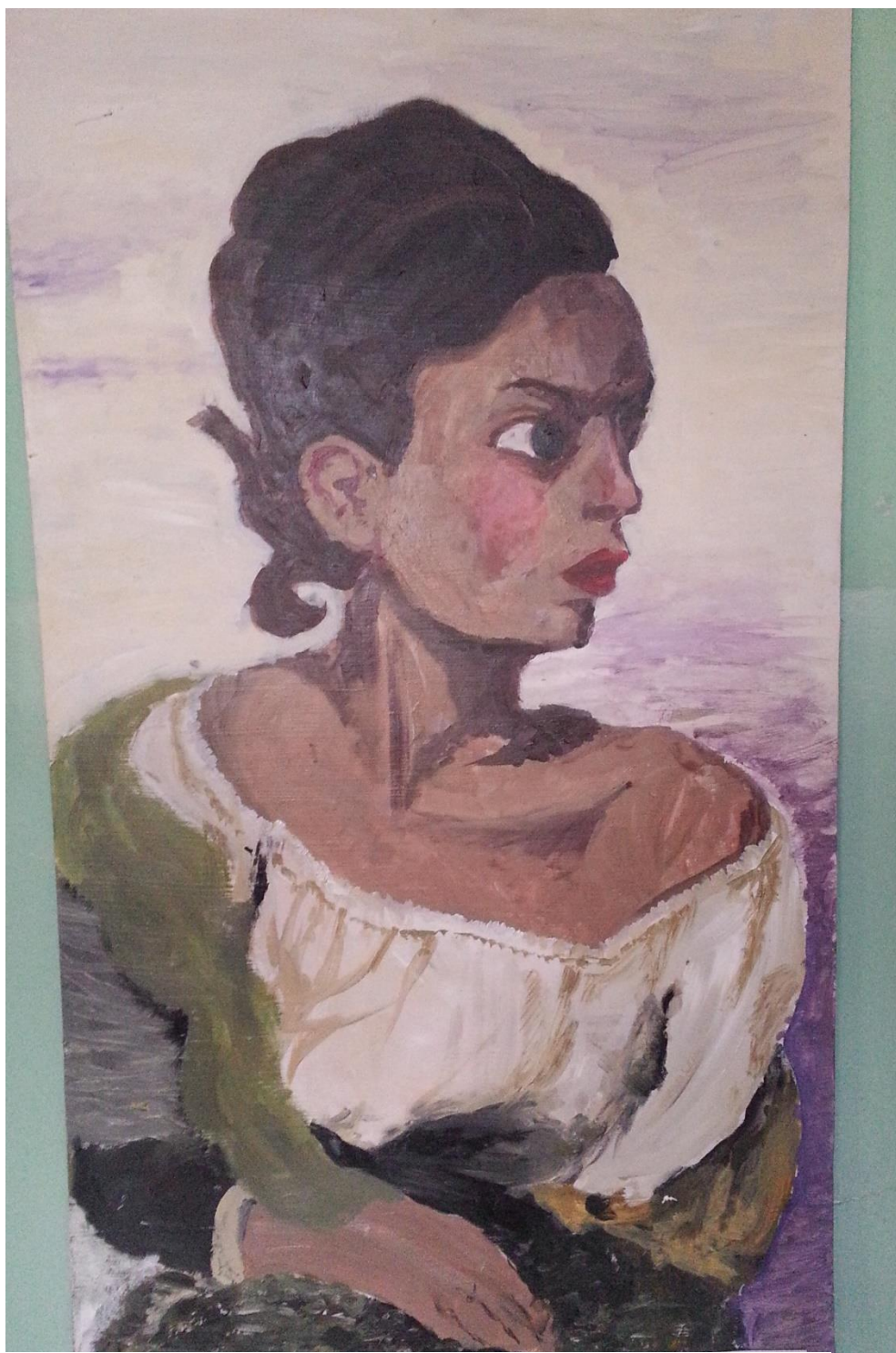
Fot. 2. to przykład pracy odtwórczej, gdzie uczennica stworzyła własną interpretację obrazu Eugène Delacroix pt. „Sierota na cmentarzu”. Obraz przedstawia portret siedzącej kobiety z profilu. Generalnie proporcje ciała i twarzy zostały przedstawione realistycznie, jedynie przypadkowej deformacji uległy barki, ręce i dłonie. Ciepła i nieco ciemna kolorystyka, nadaje delikatny, lekko tajemniczy charakter obrazu kobiety. Wzrost światło- cień monochromatyczny, ale bardzo dobrze wykorzystany w malowaniu twarzy. Kompozycja jest zwarta i zamknięta, a postać statyczna i harmonijna. Uczennica posługuje się ekspresyjną kreską, głównie krótkimi, urwanymi ruchami pędzla. Również tu zostały użyte farby akrylowe, które pozwalają na stworzenie mięsistej faktury obrazu. Treść i forma wytworu stanowi spójną całość i jedność ideową. Tworzenie własnego dzieła na wzór innego, nie pozwala na szczególną oryginalność tematu i formy, mimo to daje możliwość poprawy warsztatu pracy, rozwoju wyobraźni i zdolności manualnych.

Jedenastoletnia Ania namalowała ten obraz (Fot. 3) pod wpływem zdjęcia znalezionej w czasopiśmie malarskim. Jest to wnętrze starego kościoła, gdzie na pierwszym planie widzimy ołtarz świątyni. Zatem treść przekazu i realizacja pracy plastycznej jest ściśle skonkretyzowana i związana z tematyką sakralną. Autorka starała się jak najbardziej realistycznie i proporcjonalnie odtworzyć dane miejsce. Wykorzystano specyficzne zestawienie barw, charakterystyczne dla wybranej kompozycji. Dzięki stonowanej, zharmonizowanej gamie kolorystycznej w odcieniach zimnych kolorów, uzyskano patetyczny, tajemniczy charakter obrazu. Dzięki wykorzystaniu waleru światło- cień, utrzymanego w tonacji chromatycznej, uzyskano efekt głębi obrazu, a padające światło z witrażowych okien wydaje się bardziej naturalne. Kompozycja centralna, w pełni harmonijna. Umiejętne wykorzystanie pędzla, różnego rodzaju kropki i kreski pozwoliły na osiągnięcie ciekawego efektu np. posadzki i sklepienia. Zatem jak widać forma przekazu (kolorystyka, kształt, waler, kompozycja) odzwierciedlają jedność ideową z treścią obrazu. Zainteresowanie tematyką architektury kościelnej, wskazuje na dużą oryginalność artystyczną dziewczynki.

Ostatnia analiza wytworu własnego dotyczy Fot. 4, przedstawiającego pejzaż jesienny. Młodą artystką jest Matylda w wieku dwunastu lat, która odtworzyła obraz ze zdjęcia. Praca przedstawia: drzewa, ścieżkę, pagórki i lekko zachmurzone niebo, dlatego głównym motywem jest natura. Dominują barwy ciepłe, dzięki czemu uzyskano efekt spokojnego nastroju i łagodności. Wielobarwny światło- cień przypomina prace impresjonistów, poprzez nakładanie obok siebie kolorowych plam. Kompozycja jest otwarta, pozwala na rozbudzenie wyobraźni sięgającej szerszy horyzont. Malarskim środkiem wyrazu są tu wielobarwne plamy, krótkie, urywane ruchy pędzla przez co korony drzew i chmury wydają „zatrzymać się w czasie”. Dzięki temu zabiegowi odbiorca skupia uwagę nie na kolorowej powierzchni, a oświetleniu i ulotności chwili. Idea przedstawienia piękna krajobrazu i „złapania uciekającej chwili” doskonale współgra z wykorzystaną techniką malowania farbą akrylową. Wybrany temat nie jest nieszablony, ale generalnie jakość pracy oceniam na *bardzo dobry* ze względu na wysoki kunszt malarski i jakość wykonania.

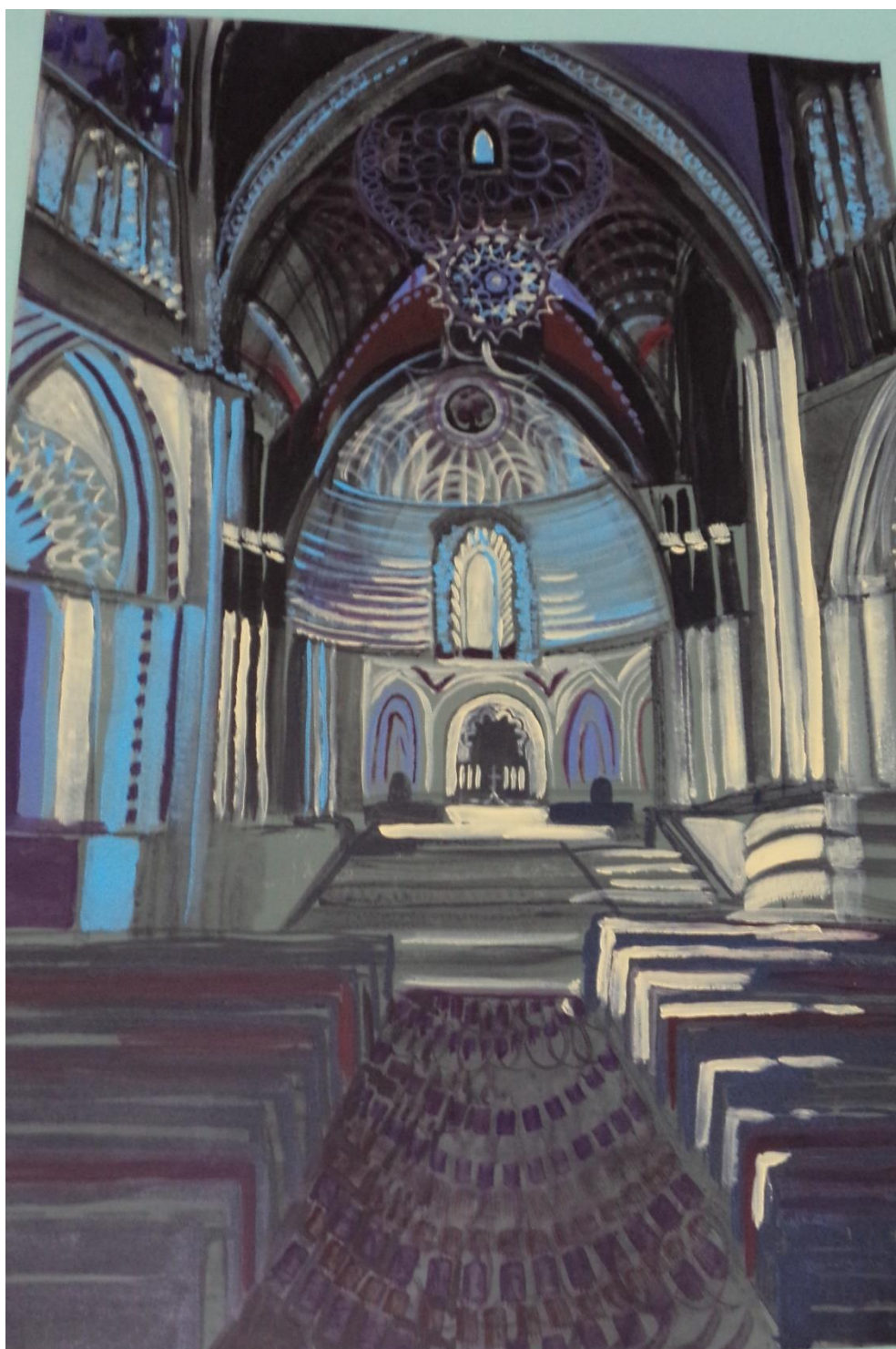
Fot. 1. (wyk. Alicja S., lat 11)

Fot. 2. (wyk. Patrycja, lat 12)

Fot. 3. (wyk. Anna, lat 11)

Fot. 4. (wyk. Matylda, lat 12)

W konkluzji można stwierdzić, iż badania diagnostyczne potwierdzają, że rozpoznawanie uzdolnień plastycznych w szkole jest na bardzo niskim poziomie. Stąd też wynika potrzeba stworzenia *Arkusza diagnozy pedagogicznej dzieci uzdolnionych plastycznie*, który to został wykorzystany do wyselekcjonowania grupy uczniów uzdolnionych plastycznie w niniejszej pracy. Oczywiście nauczyciele mogą również skorzystać z dostępnych narzędzi omawianych w rozdziale 3. Przykładem i dowodem na skuteczność wykorzystanych metod są prezentowane powyżej prace plastyczne czterech uczennic wraz z krótką ich analizą. Następne podrozdziały oparte zostały głównie o opinie i poglądy samych uczniów uzdolnionych plastycznie, którzy zostali zdiagnozowani w toku niniejszych badań.

2. Gdzie uczniowie szczególnie uzdolnieni plastycznie mogą szukać wsparcia? Jakie wsparcie otrzymują od nauczycieli w szkole?

Analizę wspierania uczniów uzdolnionych plastycznie rozpoczniemy od zbadania zaangażowania nauczycieli w szkole w udzielaniu pomocy tym dzieciom. Pierwsze pytanie jakie zadano w tym zakresie uczniom uzdolnionym plastycznie, brzmiało: **Czy nauczyciele postrzegają Cię jako osobę uzdolnioną?** Było to pytanie półotwarte typu „tak-nie- trudno powiedzieć”. W odpowiedzi uzyskano dane:

- a) „Tak”- 13 uczniów;
- b) „Nie”- 0 uczniów,
- c) „Trudno powiedzieć”- 2 uczniów.

Z powyższego wynika, że niemal wszyscy badani uczniowie deklarują zatem, że są postrzegani jako dzieci zdolne. Trzynastu rozmówców potwierdza, że nauczyciele w szkole wiedzą o ich uzdolnieniach.

Kolejnym ważnym aspektem dotyczącym nauczycieli w szkole, jest ich **stosunek do pomocy uczniom uzdolnionym plastycznie**. Objętym wywiadem uczniom zadane zostało pytanie dotyczące **wspierania zainteresowań plastycznych przez nauczycieli w szkole**. Dodatkowo należało wskazać w jaki sposób nauczyciele ich wspierają. Oto jak przedstawiają się wyniki:

- a) „Tak”- 9 uczniów,
- b) „Nie”- 4 uczniów,
- c) „Trudno powiedzieć”- 2 uczniów.

Większość rozmówców odpowiedziała, że nauczyciele w szkole wspierają ich zainteresowania. Aż dziewięcioro na piętnastu badanych uczniów potwierdza, że odczuwa pomoc ze strony grona pedagogicznego w dziedzinie ich pasji do sztuki. Opisując sposób w jaki otrzymują daną pomoc najczęściej używali określeń typu:

- „konsultacje plastyczne”;
- „wsparcie dobrym słowem”, „pochwały”, „celujące oceny”;
- „pomoc w trudnych sytuacjach”;
- „doradztwo”;
- „skierowanie na konkursy plastyczne”, „zapropozowanie uczestnictwa w kółku artystycznym”;
- „udostępnianie czasopism o sztuce i malarstwie”;
- „wystawa prac na zakończenie roku szkolnego”, „galeria obrazów na stronie internetowej szkoły”.

Wskazuje to na widoczną pomoc ze strony nauczycieli w niniejszej szkole. Potwierdza również informacje, o których mowa w części teoretycznej, gdzie w Rozdziale 1. jest napisane o potrzebie wspierania rozwoju uczniów uzdolnionych plastycznie.

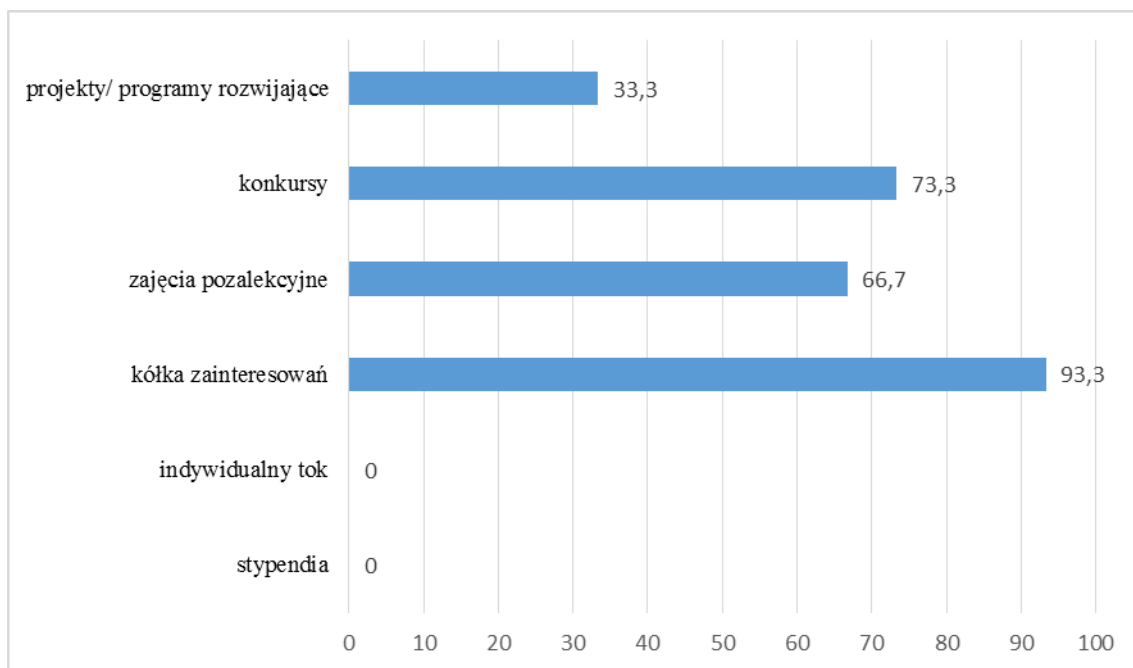
Dodatkowo należy zwrócić uwagę na wypowiedzi kilku uczniów uzyskane w odpowiedzi na postawione dwa pytania. Są to pytania otwarte, gdzie po pierwsze należało wskazać **Co/ kto ma największy wpływ na rozwój uzdolnień plastycznych ucznia**. Po drugie **„Jaka osoba w szczególny sposób wspiera/ła Twoje uzdolnienia plastyczne?”**

W pierwszym pytaniu 9 uczniów odpowiedziało, że to właśnie nauczyciele w największym stopniu wpływają na rozwój ich uzdolnień. Natomiast aż 12 objętych sondażem uczniów oświadczyło, że osobą, która najlepiej wspiera ich uzdolnienia, jest nauczyciel, a dodatkowo połowa z nich dodała, że tą osobą jest nauczycielka plastyki.

Wyżej wymienione odpowiedzi pokrywają się z postawioną hipotezą, iż to głównie nauczyciele powinni motywować i wspomagać indywidualny rozwój uczniów uzdolnionych plastycznie. Większość z badanych dzieci w swoich wypowiedziach potwierdza, że nauczyciele dostrzegają i w różnoraki sposób wspierają ich uzdolnienia. Dodają również, że są to osoby, które w głównej mierze mają wpływ na rozwój ich uzdolnień plastycznych. Stąd też widać ogromną rolę nauczyciela w szkole w rozwoju zainteresowań u swoich uczniów. Dają oni swoim wychowankom możliwość rozwoju, motywują i są podporą w trudnych sytuacjach. W głównej mierze to oczywiście nauczyciel-plastyk, który oprócz kompetencji pedagogicznych posiada także wiedzę przedmiotową, niezbędną w tym zakresie.

3. Jakie są możliwości okazania pomocy w szkole uczniom uzdolnionym plastycznie?

Znając przykłady oferowanej uczniom indywidualnej pomocy przez nauczycieli w objętej sondą diagnostycznym placówce, Autorka niniejszej pracy przyjrzała się dokładniej, co szkoła oferuje swoim uzdolnionym plastycznie uczniom. Przeprowadzając wywiad z 15 uczniami uzdolnionymi plastycznie, uzyskano odpowiedzi na pytanie: **Czy w Twojej opinii szkoła stymuluje rozwój uzdolnień plastycznych?**. Jeśli odpowiedź była pozytywna, poproszono o dodatkową informację, zgodnie z dołączoną kafeterią **W jaki sposób wspiera Twój rozwój uzdolnień?** W odpowiedzi na pierwszy człon zapytania, otrzymano zaskakujący wynik, a mianowicie 100% dla odpowiedzi „Tak”. Opinia ta jest bardzo motywująca, bowiem w oczach pedagogów zdolności, daje bardzo dobry obraz szkoły, która staje naprzeciw oczekiwaniom swoich podopiecznych. Zebrane dane w odpowiedzi na dodatkowe zamknięte pytanie przedstawia Rycina 12. Uczniowie mogli odpowiedzieć twierdząco na więcej niż jedną odpowiedź, toteż wyniki nie sumują się do 100 %.

Rycina 12. Sposoby wspierania rozwoju uzdolnień plastycznych w szkole (N=15)
Źródło: badania własne

Dane zamieszczone na powyższej rycinie pozwalają stwierdzić, że zdecydowana większość odpowiedzi uczniów objętych badaniem- 93,3 % potwierdza, że szkoła organizuje dla nich kółko zainteresowań. Poświadcza to również nauczycielka plastyki, której od dwóch lat udaje się z powodzeniem, prowadzić zajęcia kółka artystycznego. Dzięki pomocy Rady rodziców, dzieci na tych zajęciach korzystają z profesjonalnych materiałów plastycznych, np. farb, pędzli. Nauczycielka dodaje: „Specjalnie przygotowana sala i jej wyposażenie, z semestru na semestr przyciągają coraz to więcej uczniów uzdolnionych plastycznie.” Przyznaje jednak, że bez dofinansowania ze strony rodziców, kółko to nie miałoby szansy istnienia. Na drugiej pozycji- 73,3 % znalazła się odpowiedź, iż szkoła proponuje swoim uczniom konkursy plastyczne. Zatem tego typu działalność szkoły, jest przez uczniów uzdolnionych plastycznie szczególnie zauważana i preferowana. Niestety jak wskazują wypowiedzi samych wychowanków, wybrana placówka oświatowa nie wprowadza indywidualnego toku nauczania i nie zapewnia wsparcia finansowego w formie stypendium. Natomiast to, że jedna nauczycielka plastyki po wielu latach starań, zorganizowała kółko plastyczne i wspomaga udział swoich uczniów w konkursach plastycznych i tak wydaje się być wielkim sukcesem.

Kolejne pytanie w zakresie wspomaganie przez szkołę uczniów uzdolnionych plastycznie, dotyczyło lekcji plastyki. Wychowankowie zostali zapytani **Czy lubią chodzić na te zajęcia.** Wszyscy rozmówcy zgodnie potwierdzili, że lubią uczęszczać na lekcje plastyki. Kilka osób dodało: „uwielbiam”, „bardzo lubię”. Następnie poproszono, aby uzasadnili swoje odpowiedzi. Oto najciekawsze wypowiedzi:

- „mogę się zrelaksować, odpocząć”;
- „lubię malować”;
- „wyobrażam sobie to co maluję i to mnie uspokaja”;
- „miło spędzam czas”;
- „wtedy uczę się i rozwijam swoje umiejętności”;
- „dostaje ciekawe zadania”;
- „robię to co kocham”;
- „mogę doradzić się Pani czy dobrze maluję”;

- „dostaje same 6, a nie muszę się uczyć”.

Jak widać, lekcje plastyki cieszą się ogromnym zainteresowaniem uczniów uzdolnionych plastycznie. Jest to dla nich chwila relaksu, ale również możliwość rozwoju i kontaktu ze specjalistą z tej dziedziny.

Przeprowadzony wywiad potwierdził informacje zgromadzone podczas pierwszych badań diagnostycznych, dotyczących uczęszczania uczniów uzdolnionych plastycznie na zajęcia pozalekcyjne. Tylko jedna uczennica nie jest zapisana na dane zajęcia. Dodatkowo zapytano daną grupę uczniów: **Jak często na nie chodzą?**. Zgodnie odpowiedzieli, że przychodzą zawsze gdy mają taką możliwość, a są one organizowane raz w tygodniu. Następnie poproszono, by wyjaśnili w jaki sposób zajęcia te stwarzają możliwość rozwoju ich uzdolnień. Jako czynniki stwarzające możliwości rozwoju ich uzdolnień plastycznych wymienili:

- „możliwość malowania na dużym formacie, farbami akrylowymi”;
- „pomoc w rozwoju uzdolnień”;
- „nauka techniki rysunku, kolorystyki, perspektywy itd.”
- „możliwość dokończenia zaczętej pracy”;
- „pomoc nauczyciela”;
- „wystawa prac na zakończenie roku szkolnego”.

Z opinii tych wynika że, uczniowie doceniają pomoc nauczycielki plastyki, która „służy” fachową wiedzą i wszechstronną pomocą. Dzięki tym zajęciom pogłębiają oni swoją wiedzę o sztuce i rozwijają zdolności manualne. Bezsprzeczny jest również fakt, że na tych zajęciach dzieci korzystają z profesjonalnych narzędzi i pracowni, na którą w środowisku domowym nie mogliby sobie pozwolić. Dodatkowo zwrócono uwagę na fakt, że coroczna wystawa prac jest dla nich niezwykle motywująca, aby mogli pochwalić się zdobytymi umiejętnościami i zaprezentować swoją działalność artystyczną.

Dla dokładniejszej diagnozy środowiska szkolnego, zadano uczniom pytanie: **Co w szkole utrudnia Ci rozwój uzdolnień plastycznych?** Poniżej zostały przytoczone przykładowe wypowiedzi badanych uczniów wraz z częstotliwością powtarzania się danej odpowiedzi:

- „nic mi go nie utrudnia”- 5 osób,
- „tylko jedna lekcja plastyki”- 2 osoby,
- „tylko jedno zajęcia z kółka artystycznego w tygodniu”- 2 osoby,
- „brak swobody w wyborze tematu i techniki na lekcji plastyki”- 1 osoba,
- „brak wycieczek do muzeum, galerii”- 1 osoba,
- „na kółku artystycznym nie mamy sztalug i farb akwarelowych”- 1 osoba.

Z przytoczonych wypowiedzi można wnioskować, że na objętych wywiadem 15 uczniów, 5 osób jest usatysfakcjonowanych z oferowanej im pomocy przez szkołę w zakresie rozwoju uzdolnień plastycznych. Pozostałe odpowiedzi pokazują, że uczniowie uskarżają się na zbyt małą liczbę lekcji plastyki i kółka plastycznego, które jak wiemy są ograniczone do minimum, tzn. raz w tygodniu. Dodatkowo jeden uczeń uważa, że szkoła powinna zapewnić mu możliwość bezpośredniego kontaktu ze sztuką w muzeum czy galerii. Jednej uczennicy przeszkadza mocno sformalizowane lekcje plastyki, oparte ściśle o program nauczania, bez możliwości rozwoju wyobraźni i twórczości. Jeszcze jedna osoba zwróciła uwagę na ubogą (w jego opinii) wyposażoną salę kółka artystycznego.

Uzyskane informacje i opinie łączą się z wiadomościami na temat danej placówki oświatowej. Natomiast zostały wprowadzone nowe treści dotyczące oceny jej pracy w zakresie wsparcia uczniów uzdolnionych plastycznie. Podopieczni ci są usatysfakcjonowani otrzymywaną pomocą ze strony szkoły i w większości chętnie z niej korzystają, uczęszczając na zajęcia kółka zainteresowań, biorąc udział w konkursach, projektach. W ich opinii zajęcia pozalekcyjne i lekcje plastyki umożliwiają im pełny rozwój zainteresowań. Jak ich pasja przekłada się na stosunek do nauki, wskażą opinie uczniów w odpowiedzi na kolejne pytania postawione w kwestionariuszu wywiadu.

4. Jaki stosunek do nauki mają uczniowie zdolni plastycznie?

Analizę funkcjonowania w środowisku szkolnym uczniów uzdolnionych plastycznie kończy się zbadaniem tego jak odnoszą się do obowiązków szkolnych, tzn. jaki jest ich stosunek do nauki i realizacja podstawowych treści. Aby poznać stosunek uczniów do szkoły, objęci badaniem uczniowie zostali poproszeni o odpowiedź na pytanie zamknięte, z możliwością potwierdzenia kilku wariantów. Ich zadaniem było wskazać, które z podanych zachowań są dla nich typowe. Ze względu na to, że uczniowie mogli odpowiedzieć twierdząco na więcej niż jedną odpowiedź, wyniki nie sumują się do 100%. Tabela 6 przedstawia zebrane informacje.

Tabela 5. Stosunek do nauki uczniów uzdolnionych plastycznie (I.O.= 32)

Stosunek do nauki	Ogółem	
	Ilość odpowiedzi	%
Regularnie odrabiam prace domowe	10	66,7
Przygotowuję się do zajęć/ sprawdzianów	13	86,7
Jestem aktywny/a na lekcjach	9	60,0

Źródło: badania własne

Powyższa tabela potwierdza tezę, iż inteligencja wizualno- przestrzenna nie wyklucza właściwej realizacji obowiązków szkolnych. Można przyznać, że uzdolnienia plastyczne są tego przykładem. Większość odpowiedzi- 86,7 % potwierdza, że uczniowie regularnie przygotowują się do zajęć i sprawdzianów. Podobnie wysoko uczniowie odnieśli się do odrabiania prac domowych- 66,7 % pozytywnych odpowiedzi. Kolejno klasyfikuje się aktywność na lekcji, która otrzymała 60 % z 32 odpowiedzi. Jest to potwierdzenie tezy, że uczniowie uzdolnieni plastycznie wykazują dostatecznie wysokie zainteresowanie nauką w szkole.

Kolejne pytanie jakie zadano odnośnie tego zagadnienia, było otwarte. Rozmówcy zostali poproszeni o podanie przykładów kiedy aktywność plastyczna przeszkadza lub pomaga im w realizacji podstawowych obowiązków szkolnych. Poniżej została skonstruowana odpowiednia tabela, w której przytoczono przykładowe wypowiedzi badanych uczniów.

Tabela 6. Aktywność plastyczna a realizacja obowiązków szkolnych (N= 15)

Przeszkadza :	Pomaga:
- „późno wracam do domu z zajęć plastyki i często nie mam już siły na naukę”	- „lepsze oceny z plastyki”
- „gdy długo maluję, brakuje mi czasu na odrobienie lekcji”	- „na innych przedmiotach, np. z języka polskiego, kiedy trzeba wykonać komiks, a z przyrody ilustracje lub mapę”
- „zdarza mi się malować po zeszytach, zamiast słuchać nauczycieli”	- „wiem więcej na temat artystów i sztuki”
	- „rozwijam swoją wyobraźnię”
	- „potrafię się skupić przez dłuższy czas”

Źródło: badania własne

Z podanych wypowiedzi wynika, iż aktywność plastyczna, np. malowanie może mieć negatywny wpływ na realizację obowiązków szkolnych. Kiedy dziecko zbyt dużo czasu poświęca na zajęcia pozalekcyjne/ pozaszkolne i swobodne malowanie, wówczas brakuje mu chęci na właściwe przygotowanie się do zajęć szkolnych. Również jego predyspozycje wizualne i ciągła chęć malowania mogą go rozpraszać na lekcjach, innych niż plastyka. Natomiast podane odpowiedzi z prawej kolumny tabeli, jasno pokazują, iż uczniowie częściej czerpią ze swoich uzdolnień również wiele korzyści w kontekście ogólnego rozwoju intelektualnego. Wysoki poziom umiejętności pozwala im uzyskać satysfakcjonujące oceny z plastyki. Mogą oni również mogą wykorzystywać swoje predyspozycje w innych dziedzinach nauki szkolnej, gdzie można posłużyć się obrazkiem. Dodatkowo zainteresowanie sztuką wpływa korzystnie na ich wiedzę o świecie i kulturze, co w przyszłości może skutkować dobrym poziomem ogólnorozwojowym. Uczniowie zwrócili również uwagę, że dzięki różnorodnym aktywnościom plastycznym, rozwijają swoją wyobraźnię i koncentrację uwagi. Informacje te w znacznej mierze pokrywają się z charakterystyką ucznia uzdolnionego plastycznie opisaną w literaturze przedmiotu. Zatem uzdolnienia plastyczne i związana z nimi działalność artystyczna mogą przyczynić się do skutecznego rozwiązania problemów i realizacji wielu zadań związanych z wykonaniem podstawowych obowiązków szkolnych, jak również mogą pozytywnie wpłynąć na wszechstronny rozwój ucznia i większe sukcesy w życiu (nie tylko w szkole).

5. Jakie kontakty z rówieśnikami mają dzieci uzdolnione plastycznie?

Na kontakty z rówieśnikami składają się przede wszystkim nawiązane relacje z przyjaciółmi w szkole i formy spędzania z nimi czasu wolnego na terenie szkoły i poza jej murami. Niniejszy podrozdział ukazuje wyniki badań dotyczące wyżej wymienionych kwestii.

Uczniowie wyrazili swoje opinie na temat relacji z kolegami i koleżankami ze szkoły. Wszyscy objęci sondażem opinii (15 uczniów) więzi te oceniają jako bardzo dobre i doskonałe. Lubią się spotykać ze swoimi kolegami i koleżankami w obrębie placówki. Jako uzasadnienie tej sympatii wymienili:

- „lubię z nimi rozmawiać”;
- „na przerwach się śmiejemy”;
- „w szkole jest fajnie z koleżankami”;
- „sprawia mi wielką przyjemność spędzanie z nimi czasu”.

Wypowiedzi te pokazują, że uczniowie uzdolnieni plastycznie absolutnie nie izolują się od grupy rówieśniczej, a wręcz przeciwnie, lubią się z nimi spotykać w szkole. Na terenie szkoły, w ciągu dnia, miło spędzają czas, śmieją się i rozmawiają. Dla uzupełnienia danego zagadnienia, objętym sondażem diagnostycznym uczniom zadano jeszcze jedno

pytanie, w którym mieli opowiedzieć: **Jak spędzają czas z kolegami/koleżankami również poza szkołą?** Poniżej przedstawiono zebrane odpowiedzi wraz z częstotliwością ich występowania:

- „rozmawiamy”- 13 uczniów;
- „spacerujemy”, „idziemy do parku”, „jeździmy na rowerach”- 10 uczniów;
- „spotykamy się u mnie w domu lub koleżanki/kolegi”- 9 uczniów;
- „bawimy się”, „wyglupiamy się”- 9 uczniów;
- „malujemy”- 1 uczeń;
- „uczymy się”- 1 uczeń;
- „spotykamy się na zajęciach w MDK”- 1 uczeń.

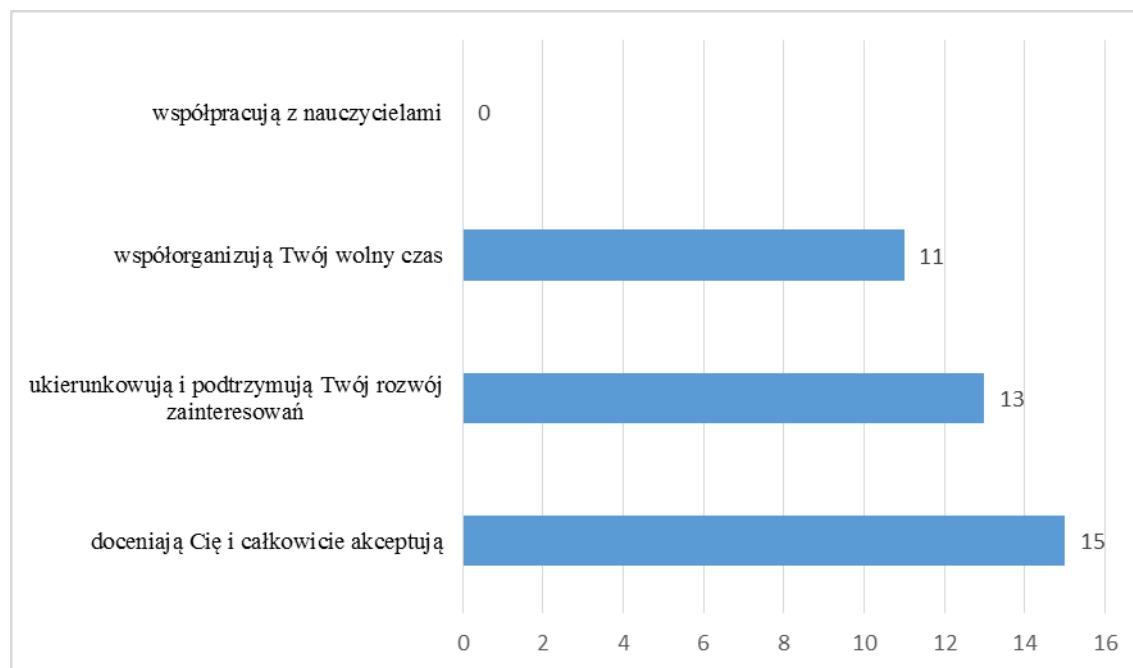
Rozmówcy jednoznacznie potwierdzili, że w żadnym przypadku nie są typem introwertyków i dziećmi zamkniętymi w sobie, które ograniczają kontakt z innymi. Uczniowie uzdolnieni plastycznie chętnie spędzają wolny czas po szkole ze swoimi znajomymi. Większość, bo na 15 uczniów objętych badaniami- 13 dzieci powiedziało, że spędzając czas z kolegami/ koleżankami najczęściej rozmawiają. Ponadto 10 uczniów opowiadało również o wspólnych spacerach w słoneczny dzień, wycieczkach rowerowych, odpoczynku w parku. Równie często- 9 osób, spotykają się wśród swoich, odwiedzają się i razem bawią. Pojedyncze osoby zwróciły uwagę, że wraz ze swoimi koleżankami lubią malować w domu i MDK-u oraz przygotowywać do sprawdzianów.

Jak widać, objęci sondażem diagnostycznym uczniowie uzdolnieni plastycznie, prowadzą bogate życie towarzyskie również poza teren budynku szkoły. Są to różnego rodzaju kontakty, przejawiające się zarówno w wypoczynku biernym jak i czynnym. Niektóre z tych przyjaźni łączy pasja do sztuki, ale przede wszystkim chęć spędzania razem czasu. Powyższe wyniki pokazują więc, że uczniowie uzdolnieni plastycznie potrafią podtrzymywać doskonałe relacje w małym gronie znajomych, gdzie czują się pewnie i swobodnie oraz odnajdują wsparcie i uznanie. Nie są to więc dzieci zamknięte w sobie, a przeciwnie otwarte na nowe znajomości, również towarzyskie.

6. Jakie wsparcie otrzymują dzieci uzdolnione plastycznie od swoich rodziców?

Jak wygląda wsparcie wewnątrz rodziny z dzieckiem uzdolnionym plastycznie, autorka dowiedziała się, przeprowadzając wywiad z tymi uczniami na poniżej przedstawione pytania.

Pierwsza poruszona kwestia dotyczyła, pytania: **Czy rodzice dostrzegają ich nieprzeciętne uzdolnienia plastyczne?**. Odpowiedzi uczniów były całkowicie zgodne. W każdym przypadku uczniowie potwierdzili, że rodzina zauważa ich ponadprzeciętne predyspozycje artystyczne. Zatem dodatkowo w formie pytania zamkniętego, zapytano uczniów: **W jaki sposób najbliżsi stymulują ich rozwój?**. W odpowiedzi uzyskano następują dane:

Rycina 13. Jak rodzice zachęcają, stymulują rozwój zainteresowań plastycznych (N=15)

Źródło: badania własne

Rycina ta pokazuje, iż bez wątpienia wszyscy uczniowie są zachęceni do rozwoju uzdolnień plastycznych przez swoich rodziców poprzez docenianie i całkowitą akceptację. Kolejną stymulacją ze strony najbliższych jest ukierunkowanie i podtrzymywanie zainteresowań swoich dzieci, która to odpowiedź otrzymała 13 głosów uczniów. Tak wysoce pozytywne opinie mogą wskazywać na doskonałe relacje uczniów z rodzicami, którzy pozwalają im na swobodny rozwój. Z drugiej strony wyniki te wskazują, że w większości rodzice nie biorą bezpośredniego udziału w organizacji czasu wolnego i nie współdziałają z nauczycielami w kwestii uzdolnień plastycznych swoich dzieci.

Odpowiedzi te pokazują, że rodzina w pełni uznaje i szanuje zainteresowania plastyczne swoich „małych artystów”, niestety prawdopodobnie nie traktują ich poważnie. Brakuje też w tym zakresie kontaktu rodzica z nauczycielem/pedagogiem. Właściwa relacja między rodziną i szkołą, może być kluczowa w kontekście rozkwitu ich predyspozycji i stworzenia odpowiedniego planu rozwoju.

Następnie poproszono uczniów, by odpowiedzieli w formie „tak- nie-trudno powiedzieć” na kolejne pytanie: **Czy masz poczucie, że rodzice mają nadmierne oczekiwania związane z rozwojem Twoich uzdolnień i wywierają nadmierną presję?** Objęci wywiadem uczniowie uzdolnieni plastycznie (15 osób) odpowiedzieli następująco:

- „Tak”- 0 odpowiedzi;
- „Nie”- 13 odpowiedzi;
- „Trudno powiedzieć”- 2 odpowiedzi.

Zdeklarowana większość badanych odpowiedziała, że nie odczuwa wygórowanych oczekiwań ze strony rodziny, względem swoich uzdolnień plastycznych. Zaledwie dwie osoby są niezdecydowane w tej kwestii.

Kolejna możliwość wsparcia uczniów uzdolnionych plastycznie przejawia się poprzez odpowiednie wyposażenie ich w niezbędne rzeczy materialne, służące do rozwoju zdolności, np. farby, płótna. Opinia wychowanków na temat pomocy materialnej ze strony rodziców przedstawia się następująco:

- „Tak”- 9 odpowiedzi;
- „Nie”- 3 odpowiedzi;
- „Trudno powiedzieć”- 3 odpowiedzi.

Zebrane odpowiedzi ukazują, iż największa liczba badanych- 9 osób posiada niezbędne materiały plastyczne do rozwoju swoich zdolności. Troje uczniów spośród badanej grupy odpowiedziało, że brakuje im potrzebnych rzeczy do malowania. Można zauważyć pewną korelację między sytuacją materialną a odpowiedzią na powyższe pytanie, ponieważ ci uczniowie określili warunki finansowe swojej rodziny jako „Złe”.

Uprzednie wyniki badań pokazują, że w większości rodzina zauważa i okazuje wystarczające wsparcie swoim dzieciom uzdolnionym plastycznie oraz nie ma wobec nich nadmiernych oczekiwań. Dodatkowo wyposażają ich w potrzebne narzędzia plastyczne, umożliwiające im prawidłowy rozwój talentu.

7. Jakie wsparcie otrzymują dzieci zdolne plastycznie w placówkach pozaszkolnych?

Znając formy wsparcia ze strony szkoły, nauczycieli i rodziców, Autorka niniejszej pracy przyjrzała się dokładniej, jaką pomoc oferują placówki pozaszkolne w zakresie rozwoju uzdolnień plastycznych. Przeprowadzając wywiad, uzyskano odpowiedzi na trzyczęściowe pytanie dotyczące zajęć prowadzonych w tychże placówkach, np. MDK. W odpowiedzi na pierwszy człon pytania uzyskano informacje, ilu uczniów korzysta z tego typu pomocy. Oto zebrane materiały:

- „Tak”- 8 uczniów;
- „Nie”- 7 uczniów;
- „Trudno powiedzieć”- 0 uczniów.

Na podstawie powyższych danych, widać, że niewiele ponad połowa uczniów uzdolnionych plastycznie uczęszcza na zajęcia dodatkowe w placówkach pozaszkolnych. Kolejne zapytania były skierowane właśnie do nich: **Kto zapisał Cię na te zajęcia? Jakiej potrzebujesz zachęty by w nich uczestniczyć?** W odpowiedzi na pierwszy człon pytania, otrzymano jak najbardziej niewątpliwie informację, iż byli to rodzice lub mama. Natomiast na temat zachęty by na nie uczęszczać Objęci wywiadem uczniowie wypowiedzieli się w następujący sposób (oto kilka przykładów):

- „Nie potrzebuję zachęty, ponieważ sama chciałam uczestniczyć w zajęciach”;
- „Po prostu lubię to”;
- „Czasami jak nie chce mi się iść, to motywuje mnie, że muszę skończyć tam obraz”;
- „Wiem, że dzięki nim mogę się rozwijać”;
- „Nie potrzebuję, spotykam tam koleżanki, mogę malować na sztaludze, Pani mi podpowiada jak malować”;
- „Czasami jak jestem zmęczona po szkole, to mama mnie zachęca żebym poszła na zajęcia”.

Jak widać, generalnie uczniom uzdolnionym plastycznie nie potrzeba zewnętrznej motywacji by uczęszczać na kolejne zajęcia artystyczne. Jest to ich pasja i biorą udział w tych zajęciach z własnego wyboru i dla swojej przyjemności. Zdarza się, że argumentem jest spotkanie koleżanek, dokończenie obrazu konkursowego czy zastane tam narzędzia, ale nie zmienia to faktu, że główną przyczyną jest czerpanie satysfakcji z tworzenia sztuki w gronie osób, które tę pasję podzielają. Właśnie ten nieprzymusowy udział w zajęciach pozaszkolnych, „pod okiem” nauczyciela-artysty jest przykładem samomotywacji do rozwoju swoich uzdolnień, o której mowa w kolejnym podrozdziale.

8. Jakie znaczenie ma samomotywacja i samorozwój w przypadku dzieci uzdolnionych plastycznie?

Dzieci uzdolnione plastycznie potrzebują szczególnego wsparcia ze strony nauczycieli i rodziny, ale głównym czynnikiem rozwoju jest motywacja wewnętrzna. Stąd ostatnim problemem szczegółowym przeprowadzonych badań jest tematyka samomotywacji i samorozwoju. Aby uzyskać informacje w tej kwestii, zapytano uczniów, jak często odwiedzają muzeum/wystawy. W odpowiedzi uzyskano dane, iż wszyscy diagnozowani uczniowie zwiedzają galerie tylko raz w roku. Można to uzasadnić, nie tyle brakiem chęci do kontaktu ze sztuką, ale miejscem zamieszkania - małym miastem. Na uwagę zasługują również informacje, dotyczące czasu poświęcanego dziennie na prace plastyczną. Oto kilka wypowiedzi, które uzyskano w trakcie wywiadu, wraz z częstotliwością ich powtarzania wśród uzdolnionych plastycznie uczniów:

- „ok. pół godziny” - 6 uczniów;
- „1 godzinę” - 4 uczniów;
- „do 2 godzin” - 3 uczniów;
- „niezbyt długo” - 1 uczeń;
- „nawet do 3 godzin” - 1 uczeń.

Z przeprowadzonego wywiadu wynika, że czas poświęcany dziennie na malowanie, zgodnie z zebranymi informacjami, nie przekracza trzech godzin. Natomiast większość z nich maluje, rysuje, rzeźbi około pół godziny w ciągu dnia. Jest to optymalny czas, biorąc pod uwagę liczne obowiązki szkolne i domowe. Chęć samodoskonalenia pozwala im tak gospodarować czasem, by mogli choć przez chwilę oddać się sztuce. Godne pochwały jest zachowanie właściwych proporcji w organizacji swojego czasu wolnego, gdzie pasja do tworzenia nie przysłania innych czynności obowiązkowych.

Sukcesy i porażki to kolejny element, który może wspomagać samomotywację do rozwoju uzdolnień plastycznych. Uczniowie zostali poproszeni o odpowiedź na następujące pytanie: **Jak sobie radzisz z porażkami i trudnościami w rozwijaniu uzdolnień?** Generalnie uczniowie wyrazili opinię, że dobrze radzą sobie z niepowodzeniami. Dla niektórych stają się one dodatkową motywacją do dalszej pracy, co potwierdzają słowa: „Próbuje naprawić błędy”, „Staram się w następnym konkursie wypaść lepiej”. Inni zaś proszą o pomoc specjalistów, np. nauczyciela plastyki, ceramiki lub szukają rozwiązania w książkach i internecie. Wypowiedzi pokazują, że dzieci te nie mają problemu z przyjmowaniem porażek i trudności. Stają się one dla nich kolejnym powodem do rozwoju i chęci poszerzania swoich uzdolnień.

W odpowiedzi na pytanie dotyczące, poczucia satysfakcji po skończonym dziele, wszyscy rozmówcy zgodnie przyznali, że „Tak” są z siebie zadowoleni. Kolejno uzupełnili swoje zdanie o formę wyrazu tej satysfakcji i wypowiedzieli się następująco:

- „Jestem zadowolona z dzieła”;
- „Chcę się pochwalić tym co namalowałem”;
- „Obraz wyraża moje uczucia”;
- „Jestem z siebie zadowolona”;
- „Najlepsze prace wieszam na ścianie w pokoju”;
- „Pokazuje Pani od plastyki”;
- „Wysyłam prace na konkurs”.

Jak widać, ukończenie pracy daje dzieciom uzdolnionym plastycznie poczucie zadowolenia. Jest kwintesencją ich samorozwoju, który pozwala na dalsze doskonalenie. W ten sposób wyrażają siebie, mogą się pochwalić swoją pracą, a także spróbować sił na konkursach plastycznych.

Samozadowolenie wiąże się także z odnoszeniem sukcesów, np. nagrody i wyróżnienia w konkursach, oceny celujące z plastyki. Stąd też objęci wywiadem uczniowie zostali zapytani: **Jakie są ich największe osiągnięcia związane z uzdolnieniami plastycznymi?.** Poniżej zaprezentowano najciekawsze odpowiedzi:

- „Malowanie pięknych obrazów”;
- „Ukończenie pierwszego obrazu”;
- „Nagroda w konkursie ogólnopolskim i międzynarodowym”;
- „Zdjęcie mojej pracy w katalogu”;
- „Otrzymałam wiele dyplomów”;
- „Sprzedanie obrazu na zamówienie”;
- „Wystawa moich prac na szkolnej wystawie i galerii internetowej”.

Jako główne osiągnięcia najczęściej wymieniane są nagrody otrzymane w licznych konkurach. To znaczy, że uczestnictwo w nich jest bardzo ważne dla ich samorozwoju. To właśnie wystawianie prac dla szerszej publiczności jest jednym z największych awansów tych młodych artystów. Prawdopodobnie daje im poczucie spełnienia i poważnego traktowania ich działalności artystycznej. Pewną satysfakcję daje również sprzedaż obrazów, o których wspomniała jedna dziewczynka. Ostatnim i być może najważniejszym sukcesem, jest wspomniane przez dwóch uczennic uczucie

posiadania pewnych uzdolnień, które wyraża się w słowach „maluję piękne obrazy”, „ukończyłam pierwszy obraz” To właśnie dzięki samomotywacji osoby te otrzymały pochwały, nagrody, ale i dostrzegły swój własny potencjał twórczy.

Wspomniane wcześniej pytanie **Jak myślisz, co/ kto ma największy wpływ na rozwój Twoich uzdolnień plastycznych?**, ukazało również odpowiedzi w danej kwestii. Część uczniów odpowiedziała w ten sposób:

- „Myślę, że to właśnie ja”;
- „Moja wyobraźnia”;
- „Moja praca, dużo malowania”;
- „Moja pasja”;
- „Przed wszystkim ja”.

Na uwagę zasługuje również poniższa wypowiedź jednej z uczennic, która powiedziała, że jest to głównie zasługa jej ciężkiej pracy, poświęconego czasu wolnego, wielu godzin z ołówkiem w ręce, a nawet nieprzespanych nocy. Może to być doskonały przykład, że **za każdym sukcesem, czy nawet zwykłym poczuciem spełnienia, idzie żmudna praca i samomotywacja**. Jak widać z powyższych wypowiedzi, to nie tylko wsparcie ze strony nauczycieli, rodziców czy innych osób ma kluczowe znaczenie w rozwoju uzdolnień, należy zwrócić szczególną uwagę (o czym mowa w części teoretycznej) na rozkwit motywacji wewnętrznej, którą to uczeń ma kierować się przez całe życie.

Ostatnią poruszoną kwestią w tym zakresie jest poczucie, że uczniowie w pełni wykorzystują swoje uzdolnienia plastyczne. Oto zebrane dane:

- „Tak”- 8 odpowiedzi;
- „Nie”- 5 odpowiedzi;
- „Trudno powiedzieć”-2 odpowiedzi.

Odpowiedzi na zadane zamknięte pytanie, dają jasny obraz, iż większość uczniów jest przekonanych, że w pełni wykorzystują posiadane uzdolnienia. Niestety aż 5 uczniów zaprzecza tej opinii, mówiąc, że mogliby znacznie więcej. Natomiast niektórzy uczniowie są jeszcze niezdecydowani. Uzyskane dane, pokazują na stosunkowo duże możliwości tych uczniów i ich samoocenę, która daje szeroką perspektywę dla rozwoju posiadanych predyspozycji.

Z przeprowadzonego sondażu diagnostycznego, którym objęto 15 uzdolnionych plastycznie uczniów widać, że Szkoła Podstawowa nr 5 w Nowym Targu i jej nauczyciele stwarzają stosunkowo duże możliwości rozwoju dla swoich uczniów. Są to zarówno działania indywidualne jak i grupowe w obrębie całej szkoły/grupy. Właściwe działania pedagogów na pewno sprzyjają kształtowaniu się wzajemnych więzi i budzą zaufanie do nauczycieli, również w placówkach pozaszkolnych. Zaangażowanie to skutkuje sukcesami naukowymi i artystycznymi wybranych uczniów. Dzięki zaangażowaniu nauczycieli, rodziców, a szczególnie pracy własnej samych uczniów w objętej przeze mnie szkole, tworzy się atmosfera sprzyjająca rozwojowi zainteresowań twórczych nie tylko dzieci uzdolnionych plastycznie, ale i w wielu innych kierunkach.

Przeprowadzona w niniejszym rozdziale analiza wyników własnych badań empirycznych na temat wspierania rozwoju uczniów uzdolnionych plastycznie przez nauczycieli, pozwala na dokonanie uogólnień i sformułowanie wniosków służących praktyce edukacyjnej.

Podsumowanie i wnioski pedagogiczne

Na podstawie przedstawionej w Rozdziale III analizy wyników badań własnych można dokonać uogólnień oraz wyciągnąć wnioski dla praktyki edukacyjnej. Zgromadzony materiał badawczy dostarcza wiele istotnych danych na temat uczniów uzdolnionych plastycznie w klasach IV- VI. Uogólnienia z przeprowadzonych badań zostały zaprezentowane w kolejności sformułowanych wcześniej szczegółowych problemów badawczych.

Po pierwsze, diagnoza uzdolnień plastycznych powinna opierać się na właściwie skonstruowanym narzędziu badawczym, np. *Arkusze diagnozy pedagogicznej dzieci uzdolnionych plastycznie*, który znakomicie się sprawdził w niniejszej pracy. Uzyskane wyniki wskazują na grupę uczniów uzdolnionych plastycznie wyłonionych spośród badanej populacji.

Po drugie, należy przeprowadzić dogłębny wywiad i dokonać analizy wytworów własnych uczniów. Niestety współczesna, polska szkoła nie jest jeszcze odpowiednio przygotowana w tej dziedzinie, brakuje wiedzy, umiejętności i narzędzi dla w miarę obiektywnej diagnozy. Jednakże jak pokazują wyniki wyżej przedstawionych badań, nauczyciele próbują radzić sobie w tej sprawie, zgodnie z własnymi kompetencjami. Stąd też wsparcie uczniów przez nauczycieli w szkole opiera się głównie na ich obserwacji, rozmowie, motywowaniu i wspomaganiu indywidualnego rozwoju twórczości. Uczniowie mogą liczyć na pochwałę, fachową pomoc czy też doradztwo zawodowe.

Po trzecie, wskazuje również na ogrom pracy jaką należałoby jeszcze wykonać w tej dziedzinie, m.in. wsparcie stypendialne, indywidualny tok nauczania itp. Zbyt duży nacisk kładzie się na rozwój inteligencji akademickiej, zapominając o niezwykle ważnych predyspozycjach artystycznych uczniów.

Po czwarte, szkoła w zadowalający sposób wspomaga uczniów uzdolnionych plastycznie, organizując kółka zainteresowań, konkursy, pracownię plastyczną, kontakt z artystą i ciekawe lekcje plastyki. Uczniowie już w murach szkolnych objęci są wszechstronną opieką w zakresie rozwoju swoich ponadprzeciętnych predyspozycji. Generalnie uczniowie potwierdzili, że szkoła nie utrudnia im pracy nad swoimi uzdolnieniami, a wręcz przeciwnie stwarza dogodne ku temu warunki, np. poprzez dofinansowanie wyposażenia pracowni artystycznej ze środków Komitetu rodzicielskiego. Aktywność plastyczna może w niektórych przypadkach negatywnie wpływać na ich stosunek do nauki, ale w większości przypadków są to uczniowie aktywni na lekcjach, przygotowani do sprawdzianów, z odrobionymi zadaniami domowymi. Stąd też można wysnuć wniosek, że to właśnie w głównej mierze inteligencja wizualno-przestrzenna daje szerokie możliwości dla rozwoju intelektu i wyobraźni. Uczniowie sami wskazali, że malowanie i inne formy pracy artystycznej pomagają im w realizacji obowiązków szkolnych, co przejawia się np. lepszymi ocenami, poprawą koncentracji i wiedzą o kulturze.

Po szóste, wbrew powszechnej opinii, uczniowie uzdolnieni plastycznie nie mają problemów z nawiązywaniem kontaktów, a wręcz przeciwnie, chętnie podejmują nowe znajomości. Koledzy i koleżanki odgrywają istotną rolę w życiu danej grupy, spędzają ze sobą większość wolnego czasu. Dzieci te mogą również liczyć na wsparcie ze strony rodziny, która podbudowuje ich samoocenę i pomaga finansowo.

Po siódme, w badaniach wykazano, że wszyscy uczniowie są zachęceni do rozwoju uzdolnień przez swoich najbliższych, co również wskazuje na właściwe relacje w rodzinie. Również placówki pozaszkolne oferują szeroki wachlarz możliwości dla dzieci uzdolnionych plastycznie, które to również chętnie z nich korzystają.

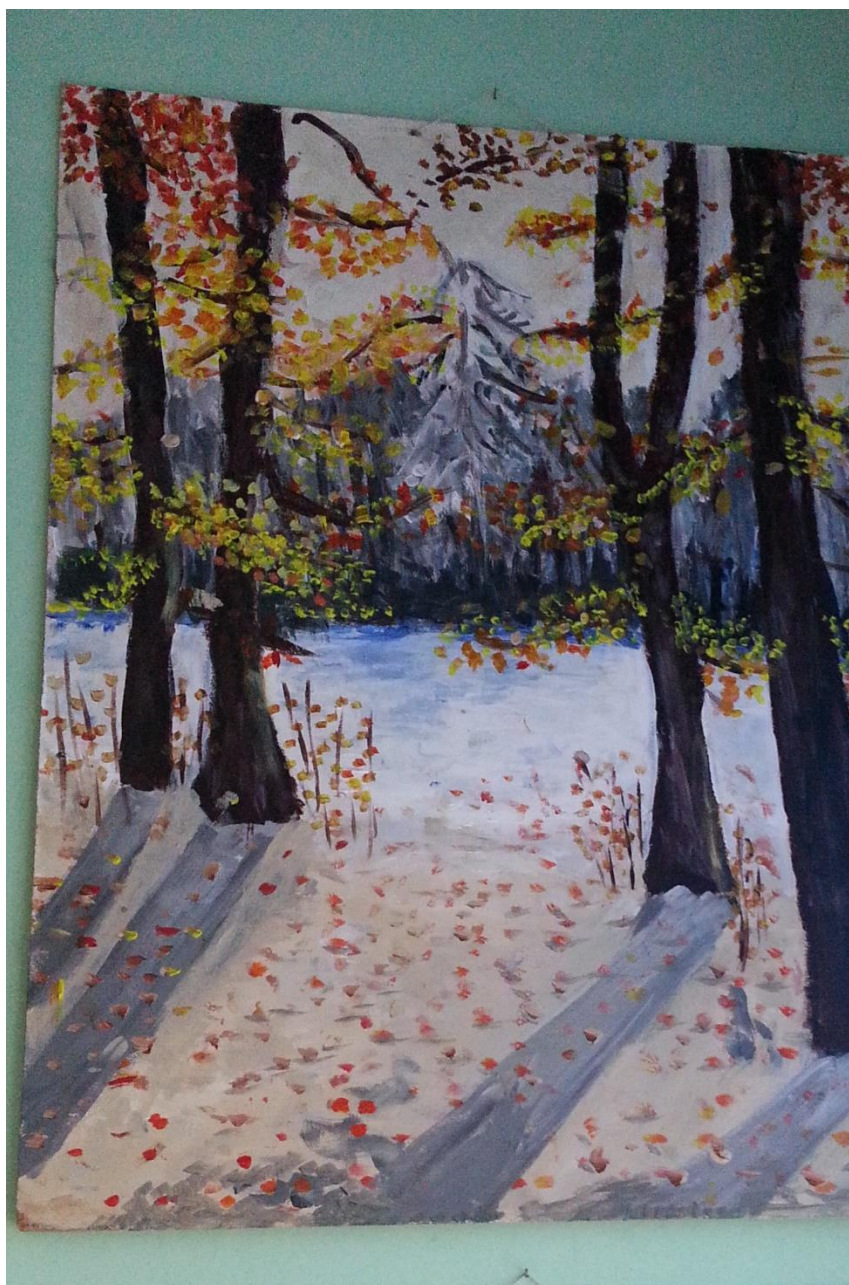
Po ósme, jak wskazują wyniki badań, na zajęcia tego typu uczęszczają dobrowolnie i z przyjemnością. Według uczniów, porażki jeszcze mocniej motywują ich do intensywniejszej pracy. Natomiast skończona praca, daje im wiele satysfakcji i samozadowolenia. Odnoszą wiele sukcesów, nie tylko plastycznych. To właśnie ich samomotywacja i intensywna praca mają szczególny wpływ na rozwój ich zainteresowań.

Przedstawione wyniki badań i próba ich opisu zapewne nie wyczerpują w pełni danej problematyki. Natomiast mogą stać się sugestią do dalszych poszukiwań badawczych. Warto szukać odpowiedzi na przedstawione pytania obejmując badaniami większą grupę badawczą, poszukiwać innych przykładów szkół, które niedostatecznie wspierają swoich uczniów uzdolnionych plastycznie. Dalsze badania mogłyby wzbogacić teorię i wspomóc praktykę pedagogiczną w zakresie niniejszego zagadnienia, które staje się coraz bardziej zauważalne.

Wnioski pedagogiczne zostały ujęte w kilku punktach:

1. W Polskiej szkole podstawowej konieczne jest wprowadzenie większej ilości godzin z plastyki oraz zajęć z zakresu rozwoju twórczości.
2. Uczniowie uzdolnieni plastycznie powinni częściej uczestniczyć w wycieczkach do galerii i muzeów na terenie swojej miejscowości i większych aglomeracji.
3. Szkoła powinna nawiązać większą współpracę z Domami i Ośrodkami Kultury w zakresie wspierania uczniów uzdolnionych plastycznie, ze względu na zatrudnionych tam specjalistów i wyposażenie sal.
4. Konieczne jest szkolenie wszystkich nauczycieli z zakresu diagnozy i rozwoju inteligencji wizualno- przestrzennej uczniów.

**Praca z uczniem uzdolnionym plastycznie
w Szkole Podstawowej nr 5 w Nowym Targu**

Fot. 5. Praca ucznia uzdolnionego plastycznie „Zima w Gorcach”

Fot. 6. Zajęcia Kółka artystycznego

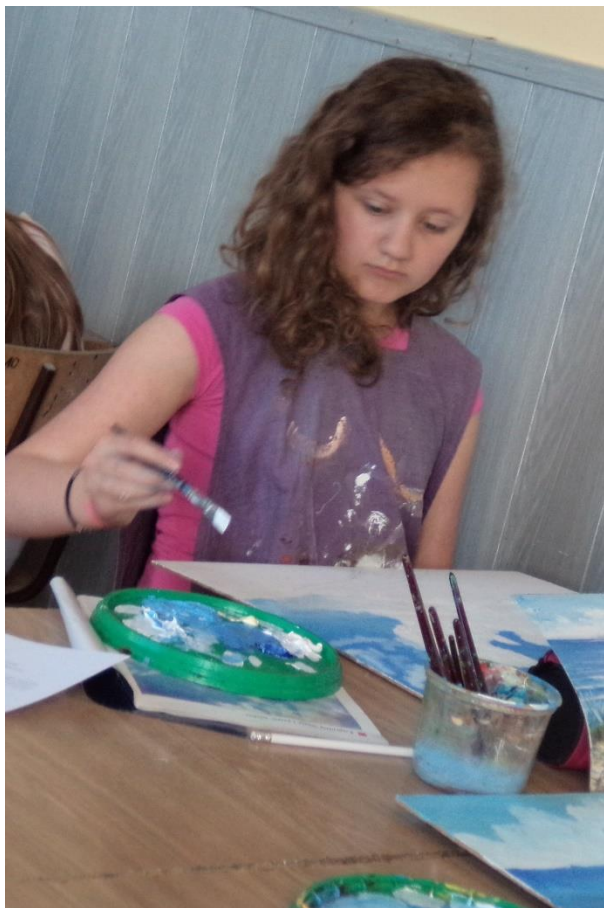
Fot. 7. Niedokończona praca plastyczna „Martwa natura”

Fot. 8. Praca ucznia uzdolnionego plastycznie, tech. farby akrylowe, "Kotki"

Fot. 9. Zajęcia Kółka artystycznego 2

Fot. 10. Uczennica uzdolniona plastycznie

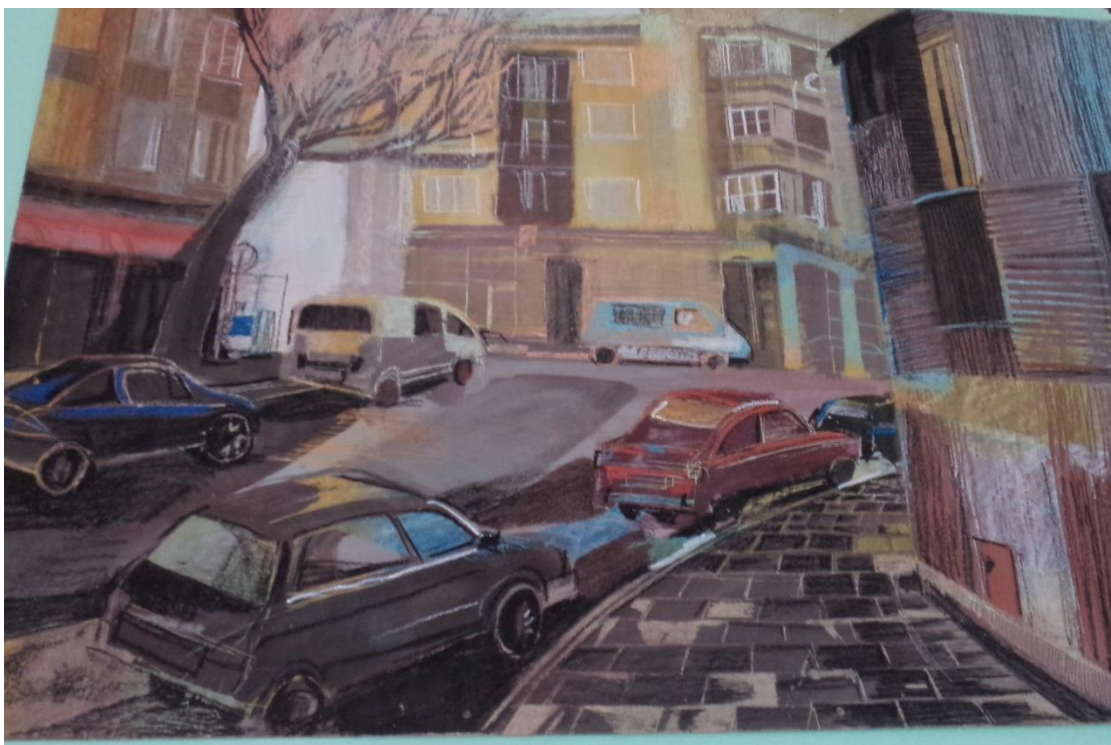
Fot. 10. Zajęcia pozalekcyjne

Fot. 12. Praca ucznia uzdolnionego plastycznie "Zboża"

Fot. 13. Praca techniczna "Zamek"

Fot. 14. Praca ucznia uzdolnionego plastycznie, tech. pastele suche, "Na ulicy"

Bibliografia

Książki (opracowania)

1. Aksman J., *Rozwijanie kompetencji nauczycieli w zakresie kształcenia uczniów zdolnych plastycznie – na bazie doświadczeń szkolnictwa Słowacji, Słowenii, Ukrainy i Polski [w:] NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, red. J. Aksman, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013.
2. Bereźnicki F., *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.
3. Borzym I., *Uczniowie zdolni. Psychologiczne i społeczne determinanty osiągnięć szkolnych*, wyd. PWN, Warszawa 1979.
4. Braun M., Mach M., *Jak pracować ze zdolnym? Poradnik dla nauczycieli i rodziców*, wyd. ORE, Warszawa 2012.
5. Cieślukowska J., *Czy w polskim systemie oświaty potrzebni są pedagodzy zdolności?*, [w:] *Zdolni w szkole, czyli o zagrożeniach i możliwościach rozwojowych uczniów zdolnych. Poradnik dla nauczycieli i wychowawców*, red. W. Limont, J. Cieślukowskiej, D. Jastrzębskiej, wyd. ORE, Warszawa 2012.
6. Cieślukowska J., *Nauczyciel ucznia zdolnego w teorii i praktyce*, [w:] *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych. Tom 2. Uczeń- Nauczyciel- Edukacja*, red. W. Limont, J. Cieślukowska, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005.
7. Cybis N., Drop E., Rowiński T., Ciecuch J., *Uczeń zdolny – analiza dostępnych narzędzi diagnostycznych*, wyd. ORE, Warszawa 2013.
8. Czaja-Chudyba I., *Odkrywanie zdolności dziecka*, wyd. Naukowe AP, Kraków 2005.
9. Dettloff A., *Metody diagnozy pedagogicznej dzieci uzdolnionych plastycznie w Słowenii*, [w:] *NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, red. J. Aksman, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013.
10. Dyrda B., *Edukacyjne wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Studium społeczno-porównawcze*, wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2012.
11. Dyrda B., *W poszukiwaniu standardów kształcenia uczniów zdolnych* [w:] J. Łaszczuk, *Uczeń zdolny wyzwaniem dla współczesnej edukacji*, wyd. APS, Warszawa 2008.
12. Fechner-Sędzicka I., *Model pracy z uczniem zdolnym w szkole podstawowej. Jak praktycznie i systemowo zorganizować edukację uczniów zdolnych na poziomie szkoły podstawowej?*, wyd. ORE, Warszawa 2013.
13. Fijałkowski M., *Byłem uczniem zdolnym- nauczam zdolnych*, [w:] *Być zdolnym- wspierać zdolnych*, red. T. Giza, M. Pękowska, Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce 2012.
14. Firkowska – Mankiewicz A., Szumski G., *Pedagogika specjalna. Podręcznik akademicki. T.1.2.*, wyd. PWN, Warszawa 2011.
15. Gabzdyl J., *Formy i metody pracy z uczniem zdolnym plastycznie w słowackiej edukacji wczesnoszkolnej*, [w:] *NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, red. J. Aksman, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013.
16. Gardner H., *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce.*, wyd. Media Rodzina, Poznań 2002.
17. Giza T., *Podstawy pracy z uczniem zdolnym*, wyd. Wszechnica Świętokrzyska, Kielce 2011.
18. Giza T., *Diagnoza uzdolnień plastycznych dzieci w młodszym wieku szkolnym na Ukrainie*, [w:] *NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, red. J. Aksman, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013.
19. Giza T., *Diagnoza uzdolnień plastycznych uczniów w młodszym wieku szkolnym na Słowacji, w Słowenii i na Ukrainie. Możliwości wykorzystania doświadczeń zagranicznych w edukacji wczesnoszkolnej w Polsce*, [w:] *NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, red. J. Aksman, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013.
20. Góralski A., *O pedagogice zdolności*, [w:] *Szkice do pedagogiki zdolności*, red. A. Góralski, Warszawa 1996.
21. Gurycka A., *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, wyd. WSiP, Warszawa 1989.
22. Hornowski B., *Rozwój inteligencji i uzdolnień specjalnych*, wyd. WSiP, Warszawa 1986.
23. Karpińska A., *Współczesna szkoła skoncentrowana na uczniach miejscem edukacyjnej szansy*, [w:] *Ku dobrej szkole skoncentrowanej na uczniach*, red. J. Kuźma, J. Pułka, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2014.
24. Kliś M., *Psychologiczno-pedagogiczne podstawy wspierania rozwoju i sprawowania opieki nad dziećmi uzdolnionymi plastycznie*, [w:] *NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, red. J. Aksman, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013.
25. Kliś M., *Wspomaganie rozwoju uczniów zdolnych*, [w:] *Ku dobrej szkole skoncentrowanej na uczniach*, red. J. Kuźma, J. Pułka, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2014.
26. Kotarbiński T., *Elementy teorii poznania logiki formalnej i metodologii nauk*, Warszawa 1961.
27. Kupisiewicz C., Kupisiewicz M., *Słownik Pedagogiczny*, wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2009.
28. Kuźma J., *Nauczyciele przyszłej szkoły*, wyd. Naukowe AP, Kraków 2000.

29. Kwiatkowski S. M., Edukacja ustawiczna: wymiar teoretyczny i praktyczny, wyd. IBE, Warszawa 2008,
30. Lam W., Malarstwo dzieci. W świetle współczesnych poglądów, wyd. „Nasza Księgarnia”, Warszawa 1967.
31. Limont W., *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*, wyd. GWP, Gdańsk 2010.
32. Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005.
33. Mönks F.J., *Zdolności a twórczość*, [w:] *Teoria i praktyka edukacji uczniów zdolnych*, red. W. Limont, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2004.
34. Muchacka B., *Kształcenie i dokształcanie nauczycieli edukacji przedszkolnej i szkolnej w zakresie pracy z dzieckiem zdolnym na Słowacji i w Polsce (porównania i wnioski)*, [w:] *NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, red. J. Aksman, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013.
35. Nowak S., *Metodologia badań socjologicznych*, wyd. PWN, Warszawa 1970.
36. Okoń W., *Nowy Słownik Pedagogiczny*, wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2007.
37. Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 1992.
38. Olearczyk T., *Kształcenie nauczycieli na Słowacji i w Polsce*, [w:] *NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, red. J. Aksman, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013.
39. Partyka M., *Dzieci zdolne*, wyd. CMPPP MEN, Warszawa 2000.
40. Pietrasieński Z., *Zdolności* [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, wyd. naukowe PWN, Warszawa 1977.
41. Pietrasieński Z., *Myslenie twórcze*, wyd. PZWSz, Warszawa 1969.
42. Piirto J., *Talented children* [w:] *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*, red. W. Limont, wyd. GWP, Gdańsk 2005.
43. Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 1998.
44. Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 2001,
45. Popek S., *Analiza psychologiczna twórczości plastycznej dzieci i młodzieży*, wyd. WSiP, Warszawa 1978,
46. Popek S., *Analiza psychologiczna twórczości plastycznej dzieci i młodzieży*, wyd. WSiP, Warszawa 1985.
47. Popek S., *Uzdolnienia plastyczne młodzieży, Analiza psychologiczna*, wyd. UMCS, Lublin 1988.
48. Popek S., *Psychologia twórczości plastycznej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010.
49. Popek S., *Zdolności i uzdolnienia twórcze- podstawy teoretyczne* [w:] *Aktywność twórcza dzieci i młodzieży*, red. S. Popek, wyd. WSiP, Warszawa 1988.
50. Reber S., *Słownik psychologii*, wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2000.
51. Sala- Wójcik H., Małoszowski R., *Wychowanie plastyczne w szkole promującej rozwój dzieci*, [w:] *Szkoła promująca rozwój dzieci. Założenia koncepcyjne i cele ogólne*, red. J.Kuźma, I. Czaja-Chudyba, wyd. Naukowe AP, Kraków 2004.
52. Salcher A., *Utalentowany uczeń i jego wrogowie*, wyd. Oświatowe FOSZE, Rzeszów 2009.
53. Skorny Z., *Prace magisterskie z psychologii i pedagogiki*, wyd. WSiP, Warszawa 1984.
54. Szuścik U., *Znak werbalny a znak plastyczny w twórczości rysunkowej dziecka*, wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2006.
55. Trojanowska A., *Dziecko i plastyka*, wyd. WSiP, Warszawa 1983.
56. Tyszkowa M., *Uczeń zdolny*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, wyd. Fundacja „Innowacja”, Warszawa 1993.
57. Ulewicz- Adamczyk D., Grzyb B. J., *Muzyka i plastyka inspiracją rozwijania aktywności twórczej uczniów*, [w:] *Ku dobrej szkole skoncentrowanej na uczniach*, red. J. Kuźma, J. Pułka, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2014.
58. Uszyńska- Jarmoc J., *Sposoby identyfikacji rozwojowego potencjału intelektualnego a modele stymulowania rozwoju uzdolnień dzieci we wczesnym dzieciństwie* [w:] *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych. Tom I. Zdolności i stymulowanie ich rozwoju*, red. W. Limont, J. Cieślukowska, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005.
59. Węc K., *Diagnoza uzdolnień plastycznych ucznia w młodszym wieku szkolnym na przykładzie słowackiego modelu nauczania*, [w:] *NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, red. J. Aksman, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013.
60. Wojnar I., *Edukacja wobec wyzwań XXI wieku*, wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1997.
61. Zaborowski Z., *Wstęp do metodologii badań pedagogicznych*, wyd. Ossolineum, Wrocław– Warszawa– Kraków– Gdańsk 1973.
62. Zatorska M., Kopik A., *Wielointeligentne odkrywanie świata*, wyd. IBE, Warszawa 2012.
63. Zatorska M., Kopik A., *Wielorakie podróże – edukacja dla dziecka*, Europejska Agencja Rozwoju, Kielce 2010.
64. Zięba A., *Metody pracy z dzieckiem uzdolnionym plastycznie według modelu ukraińskiego*, [w:] *NAUKA – SZTUKA – EDUKACJA. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, red. J. Aksman, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013.

Czasopisma

1. Albińska P., Rodzina jako środowisko kształtujące zainteresowania, „Kwartalnik Edukacyjny”, nr 4, 2007.
2. Faliszewska J., Teoria inteligencji wielorakich, „Przegląd Oświatowy”, 2007, nr 7.
3. Limont W., Uzdolnienia plastyczne a inteligencja, zdolności twórcze i style poznawcze, „Przegląd Psychologiczny” 1998, nr ½.
4. Taraszkiewicz M., Rose C., Inteligencje wielorakie w klasie, „Awangarda w edukacji”, nr 6, wrzesień 2009.
5. Wojewodziec K., Kosiarek T., *Jak motywować nauczycieli, aby chcieli rozwijać zdolności uczniów?*, „Trendy”, nr 1, 2009.

Źródła internetowe

1. Bernacka R. E., Identyfikacja i wspieranie rozwoju ucznia zdolnego i uzdolnionego w szkole, Streszczenie wystąpienia, <<http://pppwlodawa.pl.doc>>, data dostępu 23.01.2013 r.
2. Beugnon J., Organizacja kształcenia uczniów zdolnych w kontekście systemowych rozwiązań w pracy z uczniem zdolnym, <<http://.ore.edu.pl>>, data dostępu 15.01.2015r.
3. Dyrda B., Organizacja kształcenia uczniów zdolnych w kontekście systemowych rozwiązań pracy szkoły, <<http://.ore.edu.pl>>, data dostępu 21.01.2015 r.
4. Fechner-Sędzicka I., *Kreatywny nauczyciel i twórczy uczeń a indywidualizacja pracy z uczniami*, <<http://www.ore.edu.pl>>, data dostępu 29.01.2015.
5. Giza T., Szkoła środowiskiem wspierającym zdolności – diagnoza i identyfikacja zdolności, <<http://www.ore.edu.pl>>, data dostępu 16.09.2014 r.
6. Limont W., Kształcenie uczniów zdolnych w polskim systemie oświaty – wybrane przykłady, <<http://.ore.edu.pl>>, data dostępu 10.01.2015 r.
7. Łukasiewicz-Wieleba J., *Organizacja kształcenia uczniów zdolnych*, <<http://www.ore.edu.pl>>, data dostępu 29.01.2015.
8. Łukasiewicz-Wieleba J., *Organizacja kształcenia w kontekście systemowych rozwiązań w pracy z uczniem zdolnym*, <<http://www.ore.edu.pl>>, data dostępu 24.01.2015.
9. Miziołek D., *Wpływ postawy nauczyciela na zaangażowanie i postawę uczniów szczególnie uzdolnionych humanistycznie, artystycznie...*, <<http://www.ore.edu.pl>>, data dostępu 30.01.2015.
10. Program pracy z uczniem zdolnym Zespołu Szkół Plastycznych w Rzeszowie 2010, <<http://www.zsp.resman.pl>>, data dostępu 22.01.2015.
11. Przydatek I., Jak rozwijać wielorakie inteligencje u dzieci? Mini - poradnik dla rodziców., <<http://www.edukacja.edux.pl>>., data dostępu 25.08.2014 r.
12. Wolny B., Nowoczesne koncepcje wspierania uzdolnień i zdolności uczniów, <www.ore.edu.pl>. data dostępu 3.09.2014 r.
13. Zespół ds. budowania Krajowego Systemu Wspierania Zdolności i Talentów, *Wybrane Instytucje działające na rzecz uczniów zdolnych*, <<http://www.ore.edu.pl>>, data dostępu 24.01.2015.
14. <http://www.sp5.nowytarg.pl>, z dnia 25.03.2014.

Spis rycin, tabel i fotografii

Rycina 1 Rodzaje zdolności wg. S. Popek	8
Rycina 2 Piramida rozwoju talentu wg. J. Piirto	9
Rycina 3 Piramida hierarchii pojęć wg. autora niniejszej pracy	9
Rycina 4 Osiem inteligencji	10
Rycina 5. Jak indywidualnie pracować z uczniem? - praktyczne wskazówki.....	19
Rycina 6. Zalety Indywidualnego Toku Nauki	20
Rycina 7. Zalety Indywidualnego Programu Nauki	21
Rycina 8. Praca z uczniem zdolnym	23
Rycina 9. Nauczyciel ucznia zdolnego- kompetencje.....	25
Rycina 10. Wyniki diagnozy uzdolnień plastycznych	33
Rycina 11. Diagnoza uzdolnień plastycznych wśród badanej populacji uczniów	34
Rycina 12. Sposoby wspierania rozwoju uzdolnień plastycznych w szkole	42
Rycina 13. Jak rodzice zachęcają, stymulują rozwój zainteresowań plastycznych	45
Tabela 1. Zmienne zależne i niezależne.....	31
Tabela 2. Liczba uczniów objętych badaniami w klasach IV- VI w Szkole Podstawowej nr 5 w Nowym Targu.....	32
Tabela 3. Uczniowie uzdolnieni plastycznie.....	34
Tabela 4. Odpowiedzi na pytania diagnostyczne uczniów uzdolnionych plastycznie	35
Tabela 5. Stosunek do nauki uczniów uzdolnionych plastycznie	43
Tabela 6. Aktywność plastyczna a realizacja obowiązków szkolnych	44
Fot. 1. (wyk. Alicja S., lat 11).....	37
Fot. 2. (wyk. Patrycja, lat 12).....	38
Fot. 3. (wyk. Anna, lat 11)	39
Fot. 4. (wyk. Matylda, lat 12).....	40
Fot. 5. Praca ucznia uzdolnionego plastycznie „Zima w Gorcach”	50
Fot. 6. Zajęcia Kółka artystycznego.....	51
Fot. 7. Niedokończona praca plastyczna „Martwa natura”	51
Fot. 8. Praca ucznia uzdolnionego plastycznie, tech. farby akrylowe, "Kotki"	52
Fot. 9. Zajęcia Kółka artystycznego 2.....	52
Fot. 10. Uczennica uzdolniona plastycznie	53
Fot. 11. Zajęcia pozalekcyjne.....	53
Fot. 12. Praca ucznia uzdolnionego plastycznie "Zboża"	53
Fot. 13. Praca techniczna "Zamek"	53
Fot. 14. Praca ucznia uzdolnionego plastycznie, tech. pastele suche, "Na ulicy"	53

Aneks nr 1

Zuzanna Jedynak

Krakowska Akademia im. A. Frycza- Modrzewskiego

Kwestionariusz diagnozy pedagogicznej dzieci uzdolnionych plastycznie

Drodzy uczniowie!

Jestem studentką pedagogiki inkluzywnej oraz nauczycielką wychowania przedszkolnego. W związku z tematem mojej pracy magisterskiej chciałam poznać Wasze preferencje i zainteresowania związane z plastyką. Będę bardzo wdzięczna jeżeli zechcecie poświęcić czas na wypełnienie poniższego arkusza. Umożliwi mi to właściwą diagnozę, która zostanie wykorzystana tylko do napisania mojej pracy. Za wypełnienie arkusza z góry bardzo dziękuję.

Imię i nazwisko :

klasa:

ocena z plastyki w poprzednim roku szkolnym:

Proszę uważnie przeczytać każde stwierdzenie i odpowiedzieć w jakim stopniu opisane zachowanie jest dla Ciebie typowe.

Nie dotyczy: 0 pkt.

Częściowo prawdziwe: 2 pkt.

Całkowicie prawdziwe: 4 pkt.

		Nie dotyczy	Częściowo prawdziwe	Całkowicie prawdziwe
1.	Lubię długo obserwować obrazy, rzeźby...			
2.	Potrafię być przez dłuższy czas aktywny/a artystycznie (malować, rysować, rzeźbić itp.)			
3.	Sam/a planuje własne kompozycje artystyczne			
4.	Uczęszczam na zajęcia szkolnego kółka artystycznego			
5.	Lubię próbować nowych materiałów, narzędzi i technik artystycznych			
6.	Poważnie traktuje własną działalność artystyczną i daje mi ona ogromną satysfakcję			
7.	Biorę udział w konkursach plastycznych			
8.	Tworzę własne, niezależne prace artystyczne			
9.	Mam dobrą pamięć wzrokową			
10.	Uczęszczam na pozaszkolne zajęcia plastyczne np. w MDK			
11.	Moje rysunki nie są jednorodne, ukazują różne przedmioty, ludzi, sytuacje...			
12.	Lubię tworzyć oryginalne kompozycje z kwiatów, rysunków, kamieni, znaczków itp.			
13.	W wolnym czasie chętnie rysuję/ rzeźbię/ tworzę kompozycje mające sens artystyczny (np. ozdoby domu, ubrań) bez zachęty dorosłych			
14.	Biorę aktywny udział w lekcjach plastyki/sztuki w szkole			
15.	By wyrazić swoje uczucia i nastroje posługuję się rysunkiem i rzeźbą			
16.	Lubię tworzyć trójwymiarowe obrazy, pracować z gliną/ plasteliną/ papierem i klejem			

17.	Chętnie wyrażam swoją własną ocenę dzieł sztuki, próbuję wskazać to, co podoba mi się w moim własnym rysunku lub rzeźbie itd.			
18.	Otrzymałem/łam nagrodę lub wyróżnienie w konkursie plastycznym			
19.	Chętnie chodzę na wystawy plastyczne w muzeum, plenerze i inne ekspozycje			

Maks.= 76 pkt.

Metryczka:

Płeć: K/M

Wiek:

Miejsce zamieszkania: Miasto/ Wieś

Wykształcenie rodziców: Podstawowe/ Średnie/ Wyższe

Sytuacja materialna: Zła/ Średnia/ Dobra

Data

.....

Dziękuję

Aneks nr 2

Zuzanna Jedynak
Krakowska Akademia im. A. Frycza- Modrzewskiego

Kwestionariusz wywiadu dla uczniów uzdolnionych plastycznie

Drodzy uczniowie!

Jestem studentką pedagogiki inkluzywnej oraz nauczycielką wychowania przedszkolnego. W związku z tematem mojej pracy magisterskiej chciałam poznać bliżej szczegóły Waszych zainteresowań plastycznych. Będę bardzo wdzięczna, jeżeli zechcecie poświęcić czas na udzielenie mi odpowiedzi na poniższe pytania. Uzyskane dane zostaną wykorzystane jedynie do napisania mojej pracy. Za udzielenie wywiadu z góry bardzo dziękuję.

1. Czy uważasz się za osobę zdolną lub uzdolnioną w jakiejś dziedzinie?

- Tak,
 Nie,
 Trudno powiedzieć.

Jeśli tak to w jakiej?
.....
.....

2. Twoje uzdolnienia i zainteresowania wzajemnie się pokrywają, uzupełniają?

- Tak,
 Nie,
 Trudno powiedzieć.

3. Kto i kiedy zdiagnozował Twoje uzdolnienia?
.....
.....

4. Gdzie szukałeś/łaś wsparcia w rozwoju swoich pasji?
.....
.....

5. Czy nauczyciele postrzegają Cię jako osobę uzdolnioną?

- Tak,
 Nie,
 Trudno powiedzieć.

6. Czy nauczyciele w szkole wspierają Twoje zainteresowania plastyczne?

- Tak,
 Nie,
 Trudno powiedzieć.

Jeśli tak, to w jaki sposób.....
.....

7. Czy lubisz chodzić na lekcje plastyki/sztuki w szkole?
.....

Dlaczego?.....
.....

8. Na jakie zajęcia pozalekcyjne uczęszczasz?
.....

Jak często?.....

W jaki sposób stwarzają możliwość rozwoju Twoich uzdolnień?.....
.....

9. Czy w Twojej opinii szkoła stymuluje rozwój uzdolnień plastycznych?

- Tak,
 Nie,
 Trudno powiedzieć.

Jeśli tak, to w jaki sposób wspiera Twój rozwój uzdolnień?

- projekty/programy rozwijające,
- konkursy,
- zajęcia pozalekcyjne,
- kółka zainteresowań,
- indywidualny tok nauczania,
- stypendia,
- inne(jakie?)

10. Co w szkole utrudnia Ci rozwój uzdolnień plastycznych?

.....

11. Jak oceniasz swój stosunek do nauki?

- regularnie odrabiam prace domowe,
- przygotowuję się do zajęć/ sprawdzianów
- jestem aktywny/a na lekcjach
- inna odp. (jaka?).....

12. W jakich przypadkach aktywność plastyczna przeszkadza lub pomaga Ci w realizacji podstawowych obowiązków szkolnych?

.....

13. Lubisz spotykać się z kolegami/koleżankami w szkole?

- Tak,
- Nie,
- Trudno powiedzieć.

Dlaczego?.....
.....

14. Jak spędzasz czas z kolegami/ koleżankami poza szkołą?

.....
.....

15. Czy rodzice dostrzegają Twoje nieprzeciętne uzdolnienia plastyczne?

- Tak,
- Nie,
- Trudno powiedzieć.

Jeśli tak, to jak zachęcają, stymulują rozwój Twoich zainteresowań?

- współpracują z nauczycielem,
- współorganizują Twój wolny czas,
- ukierunkowują i podtrzymują Twój rozwój zainteresowań,
- doceniają Cię i całkowicie akceptują
- w inny sposób(jaki?).....

16. Czy masz poczucie, że rodzice mają nadmierne oczekiwania związane z rozwojem Twoich uzdolnień i wywierają nadmierną presję?

- Tak,
- Nie,
- Trudno powiedzieć.

17. Czy posiadasz niezbędne rzeczy materialne służące do rozwoju Twoich uzdolnień np. farby, płótna?

- Tak,
- Nie,
- Trudno powiedzieć.

18. Czy uczęszczasz na zajęcia pozaszkolne np. w MDK-u?

- Tak,
- Nie,
- Trudno powiedzieć.

Jeśli tak, to kto zapisał Cię na te zajęcia?

Jakiej potrzebujesz zachęty by w nich uczestniczyć?.....

19. Jak często zwiedzasz muzea/wystawy?

- raz w roku,
- raz w miesiącu,
- raz w tygodniu,
- częściej

20. Ile czasu dziennie poświęcasz na rysowanie, malowanie lub rzeźbę...?

21. Jaki zawód pragniesz wykonywać w przyszłości?

Czy wiążesz swoją przyszłość ze sztuką plastyczną?.....

22. Czujesz satysfakcję po skończonym dziele?

- Tak,
- Nie,
- Trudno powiedzieć.

Jeśli tak, to w czym ona się wyraża?.....

23. Jak sobie radzisz z porażkami i trudnościami w rozwijaniu uzdolnień?

24. Jakie są Twoje największe osiągnięcia związane z uzdolnieniami plastycznymi?

25. W jakich konkursach plastycznych brałeś/łaś udział dotychczas?

Jakie nagrody otrzymałeś/łaś?.....

26. Jak myślisz, co/kto ma największy wpływ na rozwój Twoich uzdolnień plastycznych?

27. Jaka osoba w szczególny sposób wspiera/ła Twoje uzdolnienia?

28. Czy uważasz, że w pełni wykorzystujesz posiadane uzdolnienia plastyczne?

- Tak,
- Nie,
- Trudno powiedzieć.

29. Jakie masz inne zainteresowania(poza plastycznymi)?

Metryczka:

Płeć: K/M

Wiek:

Miejsce zamieszkania: Miasto/ Wieś

Wykształcenie rodziców: Podstawowe/ Średnie/ Wyższe

Sytuacja materialna: Zła/ Średnia/ Dobra

Data:

Kraków, dnia

OŚWIADCZENIE

Świadom odpowiedzialności oświadczam, że przedkładana praca dyplomowa pt.:

.....
.....

została napisana przeze mnie samodzielnie. Jednocześnie oświadczam, że praca nie narusza praw autorskich w rozumieniu ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t. jedn. Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 ze zm.) oraz dóbr osobistych chronionych prawem cywilnym.

Przedłożona praca nie zawiera danych empirycznych ani też informacji, które uzyskałam w sposób niedozwolony. Stwierdzam, iż przedstawiona praca w całości ani też w części nie była wcześniej podstawą żadnej innej urzędowej procedury związanej z nadawaniem dyplomu uczelni ani też tytułów zawodowych.

Ponadto oświadczam, że wersja elektroniczna pracy dyplomowej przekazania do dziekanatu jest wierną kopią egzemplarza papierowego tej pracy.

.....

podpis studenta